T.C.
ERZİNCAN BİNALİ YILDIRIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ
ANA BİLİM DALI
TÜRKÇE EĞİTİMİ BİLİM DALI

ZAKİR KURTNEZİR'İN *MİRAS* ADLI ESERİ ESASINDA KIRIM TATAR TÜRKÇESİNDE ZAMİRLER

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan
Pakize Nurcan KARAKAŞ

Danışman
Prof. Dr. Arzu Sema ERTANE BAYDAR

AĞUSTOS 2023, ERZİNCAN

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir biçimde elde edildiğini; aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi beyan ederim.

Pakize Nurcan KARAKAŞ

T.C.

ERZİNCAN BİNALİ YILDIRIM ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Ana Bilim Dalı :Türkçe Ve Sosyal Bilimler Eğitimi

Program Adı :Tezli Yüksek Lisans

Tez Başlığı :Zakir Kurtnezir'in *Miras* Adlı Eseri Esasında Kırım Tatar Türkçesinde Zamirler

Yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının a) Giriş b) Ana bölümler ve c) Sonuç kısımlarından oluşan (Kapak, Ön söz, Özet, İçindekiler ve Kaynakça hariç) toplam 162 sayfalık kısmına ilişkin 21/08/2023 tarihinde **Turnitin** intihal programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre tezin benzerlik oranı % 11'dir.

Filtrelemeye tırnak içerisindeki **alıntılar dâhil** edilmiştir. Filtrelemede **yedi (7) kelimeden daha az** örtüşme içeren metin kısımları hariç tutulmuştur.

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez İntihal Raporu Uygulama Esaslarını inceledim ve bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmasının herhangi bir intihal içermediğini, aksinin tespit edilmesi durumunda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim. 21/08/2023

Danışman	**Öğrenci**
Prof. Dr. Arzu Sema ERTANE BAYDAR	Pakize Nurcan KARAKAŞ

KILAVUZA UYGUNLUK

"Zakir Kurtnezir'in *Miras* Adlı Eseri Esasında Kırım Tatar Türkçesinde Zamirler" başlıklı Yüksek Lisans Tezi, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak hazırlanmıştır.

Hazırlayan	**Danışman**
Pakize Nurcan KARAKAŞ	Prof. Dr. Arzu Sema ERTANE BAYDAR

KABUL VE ONAY TUTANAĞI

Prof.Dr. Arzu Sema ERTANE BAYDAR danışmanlığında **Pakize Nurcan KARAKAŞ** tarafından hazırlanan **"Zakir Kurtnezir'in *Miras* Adlı Eseri Esasında Kırım Tatar Türkçesinde Zamirler"** adlı bu çalışma jürimiz tarafından Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü **Türkçe ve Sosyal Bilimler** Ana Bilim Dalı **Türkçe Eğitimi** Bilim Dalı'nda **Yüksek Lisans Tezi** olarak kabul edilmiştir.

21/08/2023

JÜRİ:

Danışman **: Prof. Dr. Arzu Sema ERTANE BAYDAR** (İmza)

Üye **: Prof. Dr. Turgut BAYDAR** (İmza)

Üye **: Doç. Dr. Adilhan ADİLOĞLU** (İmza)

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulu'nun …. /…/2023 tarih ve .....sayılı kararı ile onaylanmıştır.

…../…../2023

Prof. Dr. Necdet TOZLU

Enstitü Müdürü

ÖN SÖZ

"Dil, insanlar arasında anlaşmayı sağlayan tabi bir vasıta, kendisine mahsus kanunları olan ve ancak bu kanunlar çerçevesinde gelişen canlı bir varlık, temeli bilinmeyen zamanlarda atılmış bir gizli antlaşmalar sistemi, seslerden örülmüş içtimai bir müessesedir." (Ergin, 1993)

Her dilin kendine ait yapısal özellikleri ve söz dizimleri farklı olsa da iletişim kabiliyeti olarak tek bir amaca hizmet eder. Bu da vermek istediğimiz mesajın tam ve anlaşılır biçimde sunulmasıdır. Kaynaktan alıcıya verilen mesaj sunulurken zamirlerden de faydalanılır.

Zamirler varlıkların yerini tutması bakımından önemlidir. Günlük hayatta zamirler cümle içinde pek çok kez kullanılır. Cümle içinde zamirlerin en önemli faydası kullandığımız isim türü sözcüklerden tasarruf etmemize yardımcı olmasıdır. Bunun yanında kurduğumuz cümleye söyleyiş zenginliği katması açısından da bize faklı bir alternatif sunmaktadır. Bu alternatif de dilin kullanım alanını genişletmektedir.

Bu çalışmada Kırım Tatar Türkçesiyle yazılmış Zakir KURTNEZİR'in *Miras* adlı eseri esasında Kırım Tatar Türkçesinde zamirler, yapıları, kelime grupları içindeki yeri ve cümlede öge olmaları bakımından incelenmiştir. Çalışma; "Önsöz", "Giriş","İnceleme", "Sonuç" ve "Kaynakça" bölümlerinden oluşmaktadır.

"Giriş" kısmında; Zamirler Hakkında Çeşitli Görüş ve Tanımlar, Zamire İlişkin Sınıflandırmalar, Problem, Amaç, Önem, Tanımlar, Temel Kavram, Araştırma modeli (deseni), Evren ve örneklem/Çalışma grubu, Veri Toplama Araçlarından, Kırım Tatar Türklerinden, Kırım Tatar Türkçesinden, metnin yazarı Zakir Kurtnezir'in hayatı, eserleri ve edebi kişiliğinden bahsedilmiştir.

"Birinci Bölüm"de; Yapıları ve Oluşumları Bakımından Zamirler' e yer verilmiştir.

"İkinci Bölüm"de de; Kelime Grupları Bakımından Zamirler'e yer verilmiştir.

Çalışmanın bu iki bölümünde Kırım Tatar edebiyatının önemli isimlerinden biri olan Zakir Kurtnezir'in *Miras* adlı eserindeki cümleler transkribe edilerek Türkiye

Türkçesine aktarılmıştır. Bu cümleler fişleme yöntemiyle incelenmiştir. Çalışmada yer verilen örneklerin yanındaki ilk numara sayfa numarasını, ikinci numara ise sayfada bulunduğu satır numarasını göstermektedir. Cümlede zamir koyu olarak belirtilmiştir. Metin günümüz alfabesine aktarılırken Kırım Tatar Türkçesinin yazım esasına bağlı kalınmıştır.

"Sonuç" kısmında Kırım Tatar Türkçesinde zamirlerin kullanılışına yönelik tespit ettiğimiz hususlar dikkatlere sunulmuştur.

"Kaynakça" kısmında da doğrudan müracaat edilen çalışmalara yer verilmiştir.

Pakize Nurcan KARAKAŞ, Erzincan, 2023

TEŞEKKÜR

Araştırma sürecinde bana yol gösteren çok değerli danışmanım Prof. Dr. Arzu Sema ERTANE BAYDAR hocama, çok değerli eşi aynı zamanda benim de hocam olan Prof. Dr. Turgut BAYDAR'a, sevgili babama ve anneme, arkadaşım Rümeysa TEMİZ'e, bu süreçte desteklerini benden esirgemeyen çok kıymetli yol arkadaşım Adem KARAKAŞ'a ve doğumunu dört gözle beklediğimiz oğluma teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Pakize Nurcan KARAKAŞ

ZAKİR KURTNEZİR'İN *MİRAS* ADLI ESERİ ESASINDA KIRIM TATAR TÜRKÇESİNDE ZAMİRLER

Pakize Nurcan KARAKAŞ

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Yüksek Lisans Tezi, Ağustos 2023

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Arzu Sema ERTANE BAYDAR

ÖZET

Kırım Tatar edebiyatı yazarlarından Zakir Kurtnezir'in *Miras* adlı eserindeki cümleler Türkiye Türkçesine aktarılmıştır, *Miras* adlı eserdeki zamirler bulunarak tasnif edilmiştir. Bu araştırmada amaç, Zakir Kurtnezir'in *Miras* adlı eseri üzerinde inceleme yaparak Kırım Tatar Türkçesinde zamirlerin hangi özelliklere sahip olduklarını ve Türkiye Türkçesindeki zamirler ile benzerlik ve farklılık gösterdiği noktaları belirlemektir. Çalışmamız; "Önsöz", "Giriş","Birinci Bölüm", "İkinci Bölüm", "Sonuç" ve "Kaynakça" bölümlerinden oluşmaktadır.

"Giriş" kısmında; Zamirler Hakkında Çeşitli Görüş ve Tanımlardan, Zamire İlişkin Sınıflandırmalardan bahsedilmiştir. "Birinci Bölüm"de; Yapıları ve Oluşumları Bakımından Zamirler**'** e, "İkinci Bölüm"de Kelime Grupları Bakımından Zamirler'e yer verilmiştir. "Sonuç" bölümünde ise çalışmanın genel bir değerlendirmesi yapılmıştır. "Kaynakça" kısmında ise; bilgi ve metot yönünden yararlanılan kaynaklar gösterilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Türkçesi, Kırım Tatar Türkçesi, Zamir.

THE PRONOUN OF CRIMEAN TATAR TURKISH IN THE BOOK *MIRAS* BY ZAKIR KURTNEZIR

Pakize Nurcan KARAKAŞ

Erzincan Binali Yıldırım University

Graduate School Of Social Sciences

Master's Thesis, August 2023

Supervisor: Prof. Dr. Arzu Sema ERTANE BAYDAR

ABSTRACT

The sentences in the work of Zakir Kurtnezir, one of the writers of Crimean Tatar literature, titled Miras, was translated to Turkey Turkish, and the pronouns in Miras were found and classified. The aim of this research is to examine Zakir Kurtnezir's Miras and to determine which features the pronouns have in Crimean Tatar Turkish and the points where they are similar and different with the pronouns in Turkey Turkish. Our study; consists of "Preface", "Introduction", "First Part", "Second Part", "Conclusion" and "Bibliography" sections.

In the "Introduction" section; various opinions and definitions about pronouns and classifications regarding pronouns are mentioned. In "First Part"; Pronouns in terms of their structure and formation, in the "Second Part"; Pronouns in terms of Word Groups are included. In the "Conclusion" part, the study evaluated in general terms. In the "Bibliography" part; The sources used in terms of information and methods are shown.

Key Word: The Pronoun, Crimean Tatar Turkish, Zakir Kurtnezir.

İÇİNDEKİLER

ZAKİR KURTNEZİR'İN *MİRAS* ADLI ESERİ ESASINDA KIRIM TATAR TÜRKÇESİNDE ZAMİRLER

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK i

TEZ ÖZGÜNLÜK SAYFASI ii

KILAVUZA UYGUNLUK iii

KABUL VE ONAY TUTANAĞI iv

ÖN SÖZ v

TEŞEKKÜR vii

ÖZET viii

ABSTRACT ix

İÇİNDEKİLER x

SİMGELER VE KISATMALAR LİSTESİ xiii

GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM

YAPILARI VE OLUŞUMLARI BAKIMINDAN ZAMİRLER

1.1.Zamir 39

1.1.1 Birinci Teklik Şahıs Zamiri: Men 39

1.1.2. İkinci Teklik Şahıs Zamiri: Sen 58

1.1.3. Üçüncü Teklik Şahıs Zamiri: O 61

1.1.4. Birinci Çokluk Şahıs Zamiri: Biz 73

1.1.5. İkinci Çokluk Şahıs Zamiri: Siz 83

1.1.6. Üçüncü Çokluk Şahıs Zamiri: Olar.....89

1.1.2.Dönüşlülük Zamiri 94

1.1.3.İşaret Zamirleri:.....99

1.1.4.Belirsizlik Zamirleri:.....103

1.1.5.Soru Zamirleri:.....113

İKİNCİ BÖLÜM

KELİME GRUPLARI BAKIMINDAN ZAMİRLER

2.1.Zamirlerin İsim Tamlamalarında Kullanılması 115

2.1.1.Tamlayanı 1. Teklik Şahıs Zamiri Olan Tamlamalar: 115

2.1.2. Tamlayanı 2. Teklik Şahıs Zamiri Olan Tamlamalar: 118

2.1.3.Tamlayanı 3. Teklik Şahıs Zamiri Olan Tamlamalar: 118

2.1.4.Tamlayanı 1.Çokluk Şahıs Zamiri Olan Tamlamalar:.....121

2.1.5. Tamlayanı 2.Çokluk Şahıs Zamiri Olan Tamlamalar: 122

2.1.6. Tamlayanı 3.Çokluk Şahıs Zamiri Olan Tamlamalar: 123

2.1.7. Tamlayanı Dönüşlülük Zamiri Olan Tamlamalar:.....125

2.1.8. Tamlayanı Belirsizlik Zamiri Olan Tamlamalar:.....125

2.1.9. Tamlayanı İşaret Zamiri Olan Tamlamalar:.....126

2.2. Tamlananı Zamir Olan İsim Tamlamaları 126

2.2.1. Tamlananı Dönüşlülük Zamiri Olan Tamlamalar:.....126

2.2.2. Tamlananı Belirsizlik Zamiri Olan Tamlamalar:.....127

2.2.3. Tamlananı Soru Zamiri Olan Tamlamalar:.....128

2.3.Fiilimsi Grubu.....128

2.3.1.Fiilimsi Grubunda Özne Görevinde Kullanılması: 128

2.3.2.Fiilimsi Grubunda Nesne Görevinde Kullanılması:.....130
2.3.3. Fiilimsi Grubunda Yer Tamlayıcısı Görevinde Kullanılması:.....132
2.4.Edat Grubunda İsim Unsuru Olarak Kullanılması:.....134
2.5. Cümlede Öge Olmaları Bakımından Zamirler.....135
2.5.1.Zamirlerin Cümlede Özne Olarak Kullanılması 135
2.5.2. Zamirlerin Cümlede Nesne Olarak Kullanılması.....146
2.5.3. Zamirlerin Cümlede Yer Tamlayıcısı Olarak Kullanılması.....153
2.5.4.Zamirlerin Cümlede Yüklem Olarak Kullanılması.....161
SONUÇ 163
KAYNAKÇA.....168
ÖZ GEÇMİŞ 171

SİMGELER VE KISATMALAR LİSTESİ

Bkz. : Bakınız

C. : Cilt

Çev. : Çeviren

Ed. : Editör

Haz. : Hazırlayan

S : Sayı

s. : Sayfa

GİRİŞ

Zamirler, bilinen tanımıyla ifade edilecek olursa, isimlerin yerine kullanılan kelimelerdir. Bazen bir ağacı, bazen insanı, bazen de bir çiçeği anlatmak için kullanılabilen bu tür, zihnimizde belirlediğimiz herhangi bir varlığın yerine geçebilme özelliğine sahiptir. Diğer kelime türlerinden farklı özelliklere sahip olan zamirler, yalnızca cümle için değil metnin bütünü için de önemli bir unsurdur.

> *Zamirler, gramer çalışmalarında, insan dilinin gelişiminin en önemli evrelerinden birisi olarak kabul edilmektedir. Çünkü nesnelere ve hareketlere isim vermek, bu nesnelere ve hareketlere işaret etmek bir gelişme olarak değerlendirilmekle beraber, işaretin kendisine bir isim vermek ve böylelikle zamirleri kullanmak insan dili için tam anlamıyla bir "gelişme"dir. (Derek Bickerton, 1990, 181-182).*

Zamirler Türk dilinin vazgeçilmez bir parçasıdır. Dilimizde, iletişimde pratiklik söz konusudur. Bu pratikliğin sonucu olarak dilde en az çaba yasası ortaya çıkmıştır. İnsanlar az kelimeyle çok şey anlatmanın rahatlığına erişmiş, ayrıca aynı sözcük tekrarının cümle akışı açısından estetik durmayacağını düşünerek zamirleri isimlerin yerine kullanma yoluna gitmişlerdir. Zamirler dilde bir kolaylaştırma unsuru olarak da görülebilirler.

Çalışmada zamir konusuna ilişkin yapılmış olan tanım, açıklama ve sınıflandırmalara yer verilmiştir.

Zamirler Hakkında Çeşitli Görüş ve Tanımlar

Ayşegül Koç, zamirleri: "Cümlede tekrarlardan kaçınmak için adların ve ad öbeklerinin yerini tutan kelimeler olarak tanımlamıştır." Bu ifadeden, zamirlerin cümleleri tekrarlardan kurtardığı anlaşılmaktadır (Koç, 1986: 174).

Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugatı'nda* Arapça kökenli olan zamir sözcüğünün anlamlarını; "1.iç, içyüz, 2.kalb, vicdan, 3.gönülde gizli olan sır 4.ismin yerini tutan kelime." şeklinde ele almıştır (Devellioğlu, 2010: 1361).

> *Günay Karaağaç, Türkçenin Dil Bilgisi adlı kitabında zamirlerin oluşum sürecine değinir. Zamirin iletişimden meydana geldiğini ve iletişimin unsurlarının gönderici, gönderi ve alıcıdan oluştuğunu ifade etmiştir. Bu*

süreçte göndericilerin 'ben', alıcıların 'sen' olduğunu, söylenen şeyin de gönderi olduğunu söylemiştir. Gönderi de 'o' ve 'onlar'dır. Yani bahsi geçen şeylerin tümü nesneler gibidir ve zamirin nesnelere gönderme yaptığını bu tanımdan çıkarabiliriz.(Karaağaç, 2012:430)

Grönbech, Türkçenin Yapısı adlı kitabında zamirin isim sınıfı içerisinde de yer alabileceğini söylerken kesin bir ifadeden kaçınmıştır. Zamiri belli bir sınıfa dâhil etmenin zor olacağını bu nedenle de zamirin isimlendirilmesini kişinin isteğine bırakmıştır. Daha serbest olan bu yaklaşım bir taraftan haklı sayılabilir. Çünkü zamir ve isim kavramlarının keskin bir şekilde ayrımı bazen mümkün olmamaktadır. Pek çok isim başka bir ismin yerine kullanılabiliyorsa bu durumda isim ya da zamir ayrımı yapmak bir hayli güçtür (Grönbech, 1995: 30).

Haydar Ediskun, zamiri sekiz farklı kelime türünden biri olarak belirtip bilinen şekilde sınıflandırmış ve "Cümlede gerektikçe isimlerin yerine tutan, onlara elçilik eden kelimelere zamir denir." diyerek zamirlerin görevine dikkat çekmiştir (Ediskun, 1985).

Kemal Eraslan, *Eski Uygur Türkçesi* adlı kitabında "Zamirlerin nesneleri dolaylı olarak işaret ettiğini, adların dildeki karşılığı olamayacağını ve kendi başlarına anlamsız olduklarını ifade etmiştir. Bu nedenle zamirlerin anlamsal görevlerinin olmadığını sadece cümle içerisinde görev alabildiklerini söylemiştir" (Eraslan, 2012: 240).

Kerim Demirci, zamirlerin "ismin yerine geçen kelimeler" şeklinde tanımlanmasının eksik ve hatalı olduğuna dikkat çekmiştir. Zamirlerin kendi başına bir nesneyi gösterme veya bir ismin yerine geçme özelliğine doğrudan sahip olmadığını vurgulamıştır. "Zamirler, ancak öncesi bilinen durumlarda sonrayı idare edebilen kelimelerdir. Bu bakımdan isimler kadar öncelik alma (inisiyatif) yetkileri yoktur. Bir bağlam içerisinde eski ifadeyle siyak-sibak dengesi kuran kelimelerdir." (Demirci, 2010)

Muharrem Ergin, Türk Dil Bilgisi adlı gramer kitabında zamiri "nesneleri temsil eden veya işaret suretiyle karşılayan kelimeler" şeklinde tanımlar ve bu yüzden de zamirlerin, genellikle "ismin yerini tutan kelimeler" şeklinde tanımlandığını belirtir. Ergin yine aynı eserinde zamirlerin isimlerden daha kapsamlı olduğunu ve

bu yüzden daha çok nesneyi işaret ettiğini söylemiştir. Ancak zamirlerin isimlere göre daha az yapım eki aldığını ve bu nedenle zamirlerin isimlere göre türemelerinin daha kısıtlı olduğunu ifade etmiştir (Ergin, 1984: 379).

Sezai Güneş, "Zamirlerin belirli bir kavramla özdeşleşemediği için kendine has bir anlamı olmadığını; aynı özellikteki veya konumdaki tüm varlıkları yeri geldikçe genel olarak adlandırma görevini üstlendiğini ifade etmiştir (Güneş, 1997:153).

Tahir Nejat Gencan, sözcükleri yine sekiz türde inceleyip bu sekiz türden biri olarak zamirleri, "Tümcede adların, önce geçmiş kavramların yerlerini tutan ve söyleyenle kendisine söylenen kimseleri hatırlatan sözcüklere adıl denir" biçiminde tanımlar (Gencan, 1979:254)

Tahsin Banguoğlu, *Türkçenin Grameri* adlı kitabında "Zamirin nesne ya da kişinin belirtilmediği durumlarda onların yerini tuttuğunu söylemiştir. Zamirlerin adlarla benzer olduğunu, adlar gibi çokluk eki alabildiğini ve isim çekimine girebildiğini ifade etmiştir" (Banguoğlu, 1990:309).

Yıldız Kocasavaş, *Türkçede Şahıs Zamirleri* adlı kitabında "Zamirin isimler gibi doğrudan nesneleri karşılamadığını, konuşan veya konuşulan üçüncü şahısları işaret ettiğini söylemiştir" (Kocasavaş, 2004: 29).

Zeynep Korkmaz, Türkiye Türkçesi Grameri adlı çalışmasında zamirin, kişi ve canlı cansız varlıkların yerini tuttuğunu, onları işaret ve soru vasıtasıyla buldurduğunu ifade etmiştir. Ayrıca Korkmaz, yine aynı eserinde zamirlerin adlarla birebir aynı olmadığını, adların bir nesneyi doğrudan karşıladığını ancak zamirin böyle bir özelliği olmadığını yani zamirin adın yanında daha soyut bir anlam ifade ettiğini söylemiştir (Korkmaz, 2014:387).

Zamire İlişkin Sınıflandırmalar

Necmettin Hacıeminoğlu, zamirleri *Karahanlı Türkçesi Grameri* adlı kitabında şahıs zamirleri, işaret zamirleri, dönüşlülük zamirleri, soru zamirleri ve belirsizlik zamirleri şeklinde sınıflandırmıştır (Hacıeminoğlu, 2013).

Kemal Eraslan, zamirleri *Eski Uygur Türkçesi Grameri* adlı kitabında şahıs zamirleri, dönüşlülük zamirleri, işaret zamirleri, soru zamirleri, belirsizlik zamirleri şeklinde tasnif etmiştir (Eraslan, 2012).

Zeynep Korkmaz, zamirleri "Gramer Terimleri Sözlüğü" adlı kitabında şahıs zamirleri, dönüşlülük zamirleri, işaret zamirleri, aitlik zamirleri, belirsizlik zamirleri, soru zamirleri, bağlama zamirleri olarak sınıflandırmıştır (Korkmaz, 2003).

Talat Tekin, Zamirleri "Orhun Türkçesi Grameri" adlı kitabında kişi zamirleri, işaret zamirleri, pekiştirme-dönüşlülük zamirleri, soru zamirleri, belirsizlik zamirleri olarak tasnif etmiştir (Tekin, 2000).

A.Von Gabain, zamirleri "Eski Türkçenin Grameri" adlı kitabında şahıs zamirleri, işaret zamirleri, sona gelen şahıs zamirleri, iyelik gösteren kelimeler, soru kelimeleri, belirsizler, nispet zamirleri, zamir ünlemleri, dönüşlülük zamirleri şeklinde tasnif etmiştir (Gabain, 1988).

Ergin, Eraslan, Korkmaz, Banguoğlu, Ediskun gibi dil bilimciler, zamirleri kelime türleri içinde ele almışlardır. Zamirler bir kelime türü olarak kabul edilse de bazı araştırmacılar tarafından dile getirilen ek hâlindeki zamir, iyelik zamiri ve ilgi zamiri, sahiplik zamirleri, aitlik zamirleri olarak farklı biçimlerde adlandırılan bir türden daha bahsetmemiz gerekir. Gerçekten ek sınıfında olup aynı zamanda zamir olabilecek birimler var mıdır? Varsa bunlara hangi isim verilmelidir?

Zamirler konusunda dil bilgisi kitaplarına başvurduğumuz bazı dil bilimcilerden Korkmaz (2009) aitlik zamirleri, Banguoğlu (1998) iyelik zamirleri, Gencan (1979) ilgi ve iyelik adılları, Ediskun (1985) ek hâlindeki zamirler ifadelerini kullanarak bu zamir türlerine yer vermişlerdir. Ergin (1998) ise ek hâlinde bulunan zamirlerden bahsetmez. 22-23 Ekim 1993 tarihli Türk Gramerinin Sorunları Toplantısında "ek hâlindeki zamirler" terimi tartışılmıştır. Naskali bu konuda, iyelik eklerinin veya aitlik eklerinin bir temsil görevi yapsa bile kendi başına zamir sayılamayacağını, zamirlerin bir kelime kategorisi olduğuna göre eklere zamir denilemeyeceğini belirtmiştir (Naskali, 1995:54).

Erten de zamirler bir kelime türü olduğu için ek hâlinde zamir diye bir kavram olamayacağını vurgulamıştır. Türkçede iyeliğin ekle sağlandığını ve sonuna eklendiği ismin kime ait olduğunu belirttiğini +ki ekinin ise isimlerden sıfat ve zamir olarak kullanılan kelimeler yaparak aitlik bildiren bir ek olduğunu ifade etmiştir. Naskali (1995) ve Erten'in de belirttiği gibi dil bilimciler tarafından kelime türü olarak verilen zamirlerin, "ek hâlinde zamir" şeklinde bir alt başlığının olması bilimselliğe aykırıdır. Erten'in de vurguladığı üzere, yalnızca eklendiği kelimenin zamir olarak kullanılmasını sağlayan ek vardır diyebiliriz. Bu çalışmada zamir türleri kapsamında Ergin'in tasnifi ölçüt alınmıştır (2008).

Zühal Yüksel'e göre zamir: "İsimlerin yerini tutan isim soylu kelime türü." Kırım Tatarcasında zamirler sekiz grupta incelenmiştir. İsimleri temsil eden kelimeler olan zamirler beş grupta incelenecektir.

1.Şahıs Zamirleri: Varlıkları kişi olarak temsil eden zamirlerdir. Kişiler, konuşan, dinleyen ve bahsedilen şahıslardır. Konuşan şahıs men, konuşanlar biz, dinleyen şahıs sen, dinleyenler siz, bahsedilen şahıs o, bahsedilenler olar şekilleri ile temsil edilirler. Gramerde bunlardan, birinci, ikinci ve üçüncü şahıs diye bahsedilir.

Bunlarda ikinci çokluk şahıs zamiri, Türkiye Türkçesinde olduğu gibi, nezaket ifadesi vermek için ikinci teklik şahıs zamiri yerine de kullanılır. Ancak bu durum Kırım Tatar gramerlerinde özel olarak belirtilmemiştir. Teklik ve çokluk biçimleri ile kişileri temsil eden bu altı şahsı yalın hâlleri ile şu şekilde sıralamak mümkündür.

Şahıs zamirleri isimler gibi, işletme eki alarak çekime girerler. Ancak, birinci ve ikinci teklik şahıs zamirleri, yaklaşma hâli eki alırken ses değişmelerine uğramış; kelimenin kökünde kalınlaşma olduğu gibi, zamirin sonundaki /n/ sesi ile ekin başındaki /g/ sesi birleşerek /ñ/ sesi durumuna girmiş, kelime kökündeki /e/ ünlüsü ise kalınlaşarak /a/ sesine dönmüştür; men-ge> maña, sen-ge> saña. Üçüncü teklik şahıs zamirinde ise, zamir /n/si ile ekin /g/ sesi birleşerek /ñ/sesine dönüşmüştür; o-n-ğa>oña.

Kırım Türkçesinde +nIñ şeklinde olan ilgi hâli eki, ikinci şahıs zamirlerine eklenirken +Iñ; birinci şahıs zamirlerine eklenirken +im şekline geçmiştir; sen-niñ> senin, siz-niñ> sizin, men-niñ>menim, sen-niñ> seniñ gibi.

Eski Türkçede ol şeklinde iken, -l sesini düşürerek o şekline geçen üçüncü teklik şahıs zamirine, bulunma ve çıkma hâl ekleri, zamir n'si ile birlikte eklenir; o-n-da, o-n-dan gibi.

Kırım Tatar gramerlerinde şahıs zamirlerinin hâl ekleriyle çekimlerinde vasıta ve eşitlik hâllerine yer verilmemiştir.

Vasıta hâlinin çekimi, "minen" edatından ekleşmiş olan +nen eki vasıtasıyla yapılmaktadır.

Kırım Tatarcasında şahıs zamirlerinin eşitlik hâli ile çekilmeleri oldukça karışıktır. Taranan metinlerde üçüncü teklik şahıs zamirlerinin eşitlik hâli eki almış şekline hiç rastlanmadığı gibi, diğer şahıs zamirlerinde zaman zaman ilgi hâli ve eşitlik ekinden sonra da üçüncü şahıs iyelik eki ve yönelme hâl eki alarak, -IncAsInA ekiyle veya doğrudan doğruya +cA eşitlik ekiyle "göre" ifadesinin verildiği durumlar söz konusudur.

2.İşaret Zamirleri: Varlıkları işaret ederek, göstererek temsil eden kelimelerdir. Varlıklar işaret edilirken, mekân veya zaman içindeki uzaklık-yakınlık belirtildiği için, işaret zamirleri de bu yakınlığın derecesini belirtmek maksadıyla farklı işlevler üstlenmişlerdir. Konuşanın gözü önünde olan nesne şu, şular; yakında olan nesne için bu, bular; uzakta olan nesne için o, olar işaret zamirleri kullanılır. İşaret zamirlerinden bu, şu, o bulunma ve çıkma hâl eklerine, zamir n'si yardımıyla bağlanırlar.

3.Belirsizlik Zamirleri: Kişi veya nesneleri belirsiz bir şekilde temsil eden kelimelerdir. Kırım Tatarcasında belirsizlik zamirlerinin bazıları şunlardır; kimdir "herhangi biri", nedir "herhangi bir nesne", başqası "başkası", bir kim "biri", bir kimse "hiç kimse", kimse "kimse", iç bir kimse "hiç kimse", iç biri "hiç biri", birev "biri", cemi "hepsi", episi "hepsi", er kes "herkes", er bir şey "her şey", bazısı "bazısı", alayı "hepsi".

4.Soru Zamirleri: Varlıkları soru yoluyla temsil eden kelimelerdir. Kim "kim", ne "ne", kimge "kime", qayda "nereye", qayısı "hangisi", qaçqa "kaça", qaçıncısı "kaçıncısı".

5.Dönüşlülük Zamiri: Kırım Tatarcasında dönüşlülük zamiri öz ve kendi zamirleridir. Şahıs zamirlerinden daha güçlü bir anlam taşıyan dönüşlülük zamirleri, şahısların özünü bildiren unsurlar oldukları için, her zaman iyelik ekleri. (Yüksel, 2005:275-283)

A.M. Memetov'a göre zamir şöyledir: "Bir nesnenin, işaretin veya niceliğin doğrudan adı olmayan, ancak bu nesnenin işaretini veya miktarını bilmeyen kelimelere zamir denir." Zamirler cümlede isim, sıfat, sayı yerine kullanılırlar. İsim yerine kullanılan zamirler isme benzer.

Memetov Kırım Tatar Türkçesindeki zamirleri sekiz grupta inceler:

1) Şahıs zamirleri
2) İşaret zamirleri
3) Soru zamirleri
4) Ayırıcı-Genelleme zamirleri
5) Özlük zamirleri
6) Belirsizlik zamirleri
7) Yokluk zamirleri
8) Mülkiyet zamirleri

Memetov eserinde zamirleri üç şekilde ele almıştır**:**

1)Sade zamirler: men, sen, o, biz, siz, olar, kim, ne gibi.

2)Mürekkep zamirler: er kim, er bir, iç kimse, er şey, bir kaç, bazılar, ana bu, ana şu, mına şu gibi.

3)Çift zamirler: men-sen gibi. (Memetov, 2006:217-224)

Ergin, Türkiye Türkçesinde kullanılan zamirleri altı gruba ayırmıştır:

1. Kişi zamirleri

2. Dönüşlülük zamirleri

3. İşaret zamirleri

4. Soru zamirleri

5. Belirsizlik zamirleri

6. Bağlama zamirleri (Ergin, 1998: 264)

"Zamirler, adlandırmanın en genel olanıdır. Varlığın gerçek adının yerini tutma, onları kişi, işaret veya soru yollarıyla temsil etme görevi yüklenmiş olan isim soylu bir söz türüdür" (Karaağaç, 2009: 33).

Zamirler, yerlerine geçtikleri varlıklar bakımından birden fazla başlıkta ele alınırlar. Bazı araştırmacılar tarafından yapılan sınıflandırmalar şu şekildedir:

Muharrem Ergin zamir türlerini şu şekilde sıralamıştır;

1. Şahıs zamirleri

2. Dönüşlülük zamirleri

3. İşaret zamirleri

4. Soru zamirleri

5. Belirsizlik zamirleri

6. Bağlama zamirleri (Ergin, 1998; 304-314).

Tahsin Banguoğlu'nun zamir türlerini sınıflandırması;

1. Kişi zamirleri

2. Gösterme zamirleri

3. İyelik zamirleri

4. Dönüşlü zamirler

5. Soru zamirleri

6. Belirsiz zamirler

7. İlinti zamirleri şeklinde olmuştur (Banguoğlu, 2004: 356-371).

Tahir Nejat Gencan'a göre ise zamir türleri;

1. Kişi adılları

2. İm adılları

3. Belgisiz adıllar

4. Soru adılları

5. İlgi ve iyelik adılları şeklindedir (Gencan, 1971: 214-228).

Günay Karaağaç;

1. Kişi zamirleri

2. Dönüşlülük zamirleri

3. İşaret zamirleri

4. Belirsizlik zamirleri

5. Soru zamirleri şeklinde zamirlerin türünü sınıflandırmıştır (Karaağaç, 2009:34).

Zamirlere bakış açısı farklı olan Kerim Demirci ise, zamirleri tamamen aynı kalıba sokarak benzer isimlerle etiketlemenin çok da gerekli olmadığını, zamirlik özelliği gösteren her dil unsurunun tespit edilip özelliklerinin belirlenmesi gerektiğini savunur (Demirci, 2014: 42).

Kerim Demirci, zamir türlerini şu şekilde sınıflandırmıştır:

1. Şahıs zamirleri

2. Dönüşlülük zamirleri

3. Karşılıklılık zamiri

4. İşaret zamirleri

5. Belirsizlik zamirleri

6. İlgi zamirleri

7. Soru zamirleri (Demirci, 2014: 42).

Klasik gramer anlayışıyla yapılan tasniflerle dil bilimsel yaklaşımla yapılan sınıflandırma arasındaki fark ilk bakışta görülemese de anlam göz önünde tutulduğunda söz konusu iki yaklaşım arasındaki fark ortaya çıkacaktır. Bu noktada, öncelikle zamir türlerini ele alıp bir tasnif ortaya koymak şarttır.

Zamir Türleri

1.Şahıs Zamirleri

Şahıs zamirleri, kişi adlarının yerine kullanılan, şahıs gösteren zamir türüdür. Genel olarak "şahısların yerlerini tutan kelimeler" şeklinde tanıma sahip olan zamir türüdür. "Cümle içerisinde şahısları işaret eden zamir türüdür." şeklinde bir açıklama yapmak doğru olacaktır. Bu türle alakalı olarak bazı tanımlar mevcuttur:

Marcel Erdal *A Grammar of Old Turkic* adlı kitabında şahıs zamirlerini sadece birinci ve ikinci kişiler olarak almıştır. 'O' üçüncü teklik şahıs zamirini ise işaret zamiri olarak isimlendirmiştir (Erdal, 2004: 192).

Kemal Eraslan *Uygur Türkçesi Grameri* adlı kitabında kişi zamirlerinin varlıkları şahıslar halinde temsil ettiğini ifade etmiştir. Uygur Türkçesindeki kişi zamirlerinin ben, sen, o, biz, siz ve anlar şeklinde olmak üzere altı tane olduğunu söylemiştir (Eraslan, 2012: 242).

Ahmet Cevat Emre "şahsî zamirler" tabirini kullanarak, bunların, varlıkları mücerret şahıs olarak gösteren isimlere benzediklerini fakat isimlerden de ayrı olduklarını belirtir (Emre, 1931: 150).

J. Deny, 'şahıs zamirleri' tabirinin yalnız şahıs zamirlerine tahsis edilmesini doğru bulmayarak hemen bütün zamirlerin (mütekellim, muhatap, gaip) mevkiinde olan şahısların yerini tuttuğunu, hepsinin şahıs zamiri olduğunu belirterek, bunların şahısların yerini tutan zamirlerin türleri içinde bir nevi olduğuna işaret eder (Deny, 1941: 196).

Zeynep Korkmaz, "Dilbilgisinde şahıs isimlerinin yerini tutan kelime" olarak izah etmektedir (Korkmaz,1992: 141).

Muharrem Ergin, bunların, "Varlıkları şahıslar hâlinde ve temsil suretiyle karşılayan kelimeler" olduğunu belirtir (Ergin, 1984: 380).

Tahsin Banguoğlu, "Eyden veya eydilen kişilerin ve sözü geçen kişi ve nesnelerin adlarının doğrudan doğruya yerini tutan zamirlere kişi zamirleri denir." şeklinde açıklamaktadır (Banguoğlu, 1990: 309).

Tahir Nejat Gencan, "Kişilerin adları yerine kullanılan kelimelere kişi zamiri denir." şeklinde ifade etmektedir (Gencan, 1971: 172).

Ferit Devellioğlu'nda, "Zamîr-i şahsi: gr. şahıs, kişi gösteren zamirler" olarak geçmektedir (Devellioğlu, 1982: 1404).

Kaya Bilgegil'de "Zât isimlerinin yerini tutan zamirlere, şahıs zamiri denir." şeklinde geçmektedir (Bilgegil, 1984: 208).

Neşe Atabay, İbrahim Kutluk, Sevgi Özel, "Kişi adılları, kişi adlarının yerine kullanılan sözcüklerdir." demektedir (Atabay, 1976: 120).

Yıldız Kocasavaş ise "Şahıs zamirleri, konuşan, konuşulan, hitap edilen, gaip gibi varlıkların şahıslar hâlinde, temsilî olarak karşılayan kelimelerdir." tanımını uygun bulmuştur (Kocasavaş, 2004: 31).

Şahıs zamirleri, birçok dilci tarafından üç grup hâlinde incelenmiştir.

Muharrem Ergin, şahıs zamirleri hakkında şöyle demiştir: " Bütün varlıklar üç şahıs altında toplanır, üç şahıs teşkil ederler. Bunlardan birincisi konuşan, ikincisi dinleyen, üçüncüsü adı geçendir. Her varlık şahıs olarak ya konuşan, ya dinleyen veya adı geçen durumunda bulunur. Bunlara gramerde sıra ile birinci şahıs, ikinci şahıs, üçüncü şahıs diyoruz. Konuşan, dinleyen, adı geçen, bir tek varlık ise teklik birinci, ikinci, üçüncü şahsı; birden fazla varlık ise çokluk birinci, ikinci, üçüncü şahsı teşkil eder. Yani teklik ve çokluk olmak üzere iki birinci şahıs, iki ikinci şahıs, iki üçüncü şahıs vardır. Demek ki üç şahıs teklik ve çokluk ifadeleri ile karşımıza altı şahıs olarak çıkar: Konuşan, dinleyen, adı geçen, konuşanlar, dinleyenler, adı geçenler – teklik birinci şahıs, ikinci şahıs, üçüncü şahıs; çokluk birinci şahıs, ikinci şahıs, üçüncü şahıs - ."(Ergin, 1984: 380)

Bundan hareketle gramer kitaplarında zamirler genellikle şu tabloyla karşımıza çıkmaktadır:

Tekil	Çoğul
1. Ben	1. Biz
2. Sen	2. Siz
3. O	3. Onlar

Kaya Bilgegil, şahıs zamirlerini sırf sıralarına göre, birinci, ikinci, üçüncü şahıs diye adlandırmayı görevlerinin ihmal edilmesi sebebiyle uygun bulmamaktadır (Bilgegil, 1984: 208).

Zamirler her hâlde işaret eden kelimelerdir. Sayıları hem işaret ihtiyacının az olması sebebiyle hem de diğer nesne adları gibi direkt nesneyi karşılayan kelimeler olmayıp konuşan, konuşulan, hitap edilen, gaip gibi varlıkları işaret etmek veya göstermek suretiyle belirleyen kelimeler oldukları için sayıları azdır (Kocasavaş, 2004: 32).

Şahıs zamirlerini tespit ve tasnif ederken işlevsel olarak da zamirlere ışık tutmak gerekir. Birçok dilbilimci – üç tür şahıs zamiri olduğu düşünülse de – üçüncü şahsı gösteren zamirlerin tam olarak şahıs zamiri olmadığı kanaatindedir. Zira ben ve sen zamirleri her zaman şahısların adlarının yerine geçerken o zamiri hem adın yerine hem de önüne geçebilmektedir (Demirci, 2014: 45).

Yıldız Kocasavaş da üçüncü şahıs zamiri için işaret sıfatı menşelidir, demektedir (Kocasavaş, 2004: 263).

Şahıs zamirleri temel dizgeyi oluşturur. “Ben”, “sen” ile konuşan kişi olup, her karşılıklı dilsel iletişim “ben” ve “sen”in göndergesini değiştirir. Bu zamirler birbirlerinin yerine geçerler: “ben”, “sen” olur, “sen” de “ben”.

Ben → Sen

Sen → Ben

Dilciler bu ayrımları çalıştıkları dillerdeki birinci ve ikinci şahıs zamirleri ve işaret bildiren üçüncü şahıs zamirlerinin gösterdikleri morfo-sentaktik farklara dayanarak ileri sürmüşlerdir. İşaret gösteren zamirler, birinci ve ikinci şahıs zamirlerine göre aldıkları hâl ekleri (case), fiile ait detay (aspekt) belirtmeleri veya türetilebilme yetenekleri bakımından daha üretken durumdadırlar (Demirci, 2014: 47).

Şöyle ki birinci ve ikinci şahıs zamirleri insanlar için üçüncü şahıs zamirleri ise canlı ve cansız varlıklar için kullanılır. Bu sebepledir ki o zamiri şahıs ve işaret zamiri olabileceği gibi işaret sıfatı da olabilir.

O, bıraktı beni. (şahıs zamiri)

O büyüde kalbime saplanan acıyla bağırdım. (işaret zamiri)

O elbisenin renkleri çok solmuş. (işaret sıfatı)

Bu örnekler de açıkça gösteriyor ki üçüncü şahıs zamiri olan ‘o’nun kullanma alanları diğer şahıs zamirlerine oranla daha geniştir. Birinci tekil şahıs zamiri olan ben, yalnızca konuşan kişinin – eşya değil kişi – isminin yerine geçebildiği görülmektedir.

Dışarıdan bir kişi, başka birini göstererek ben zamirini kullanma durumunda olamaz. Dolayısıyla kelime olarak ben zamirinin gösterdiği kişi bir şahısla sınırlıdır. Bu açıdan bakılınca ben zamiri sen zamirinden de kişisel olabilir (Demirci, 2014: 47).

Bütün varlıklar teklik ve çokluk biçimleri ile üç şahısta toplanır. Bunlardan birincisi konuşan veya konuşanlar: ben, biz; ikincisi kendisine söz söylenen ve söylenenler: sen, siz; üçüncüsü de sözü edilen şahıs, nesne veya şahısları ve nesneleri karşılayan o, onlar’dır. Bunlar gramerde birinci, ikinci ve üçüncü kişi olarak gösterilir (Korkmaz, 2009:405).

Tahir Nejat Gencan, Türkçede kişi zamirlerinin kişi zamirlerinde kimi zaman birbirlerinin yerine kullanıldığını belirtir. Alçakgönüllülük göstermek ya da tam tersine büyüklük etmek için ben zamiri yerine biz kullanılırken, karşımızdaki insana ve bulunduğu konuma saygı ifadesi olarak ise sen yerine siz zamiri kullanılmaktadır. Bunun yanında kutsal varlıklara seslenirken ve Allah’a yakarırken siz kullanılmaz, sen kullanılır (Gencan, 1979:257).

Kişi zamirlerinde 1. çoğul şahıs zamiri biz ve 2. çoğul şahıs zamiri siz'in ben ve sen zamirinin biçimsel olarak benler ve senler şeklinde çoğulu olmadığı görülmektedir. Zamirler isim türünden kelimeler içinde kabul edilmesine rağmen burada bilinen tekil-çoğul ilişkisi bulunmamaktadır. Korkmaz bu durumu, biz ve siz'de, benler ve senler'in oluşturduğu bir çokluk değil de ben ve sen'in içinde bulunduğu bir çokluk anlamı bulunduğu şeklinde açıklamıştır. Buradaki +z sesinin Türkçenin karanlık devirlerinde ortaya çıkmış olan bir ek olduğu düşünülmektedir. Ergin, bu sesin iyelik eklerinde ve fiil çekimlerinde de kendini gösteren bir çokluk eki olduğunu belirtir. Korkmaz ise bu +z sesinin omuz, göz, ikiz, diz gibi kelimelerde de karşımıza çıktığı şekliyle daha çok "ikilik" anlamı verdiğine dikkat çekmiştir (Ergin, 1998: 267; Korkmaz, 2009: 402).

Araştırmacılar, ekin kökeni üzerinde farklı görüşler belirtse de bu ekin bugün canlı olmadığı ve işlevini yitirdiği konusunda fikir birliğine varmışlardır.

Kişi zamirleri, yukarıda da görüldüğü üzere isim çekim ekleri alabilirler, kelime grupları ve isim tamlamaları oluşturabilirler. Bazı dilciler kişi zamirleri ile oluşturulan bu tamlamalara iyelik grubu demenin daha doğru olduğunu belirtmişlerdir. Ergin, bu iyelik gruplarının kişi zamirleriyle bağlantılı olarak altı şeklinden bahseder. Bu altı şeklin dördünde tamlayan unsurun değişmediğini, yalnızca birinci ve ikinci kişilerin iyeliğini ifade edebileceğini söyler. Oysa üçüncü kişilerin yaptığı iyelik gruplarında tamlayanın o ve onlar kişi zamirleri olabileceği gibi başka bir isim de olabileceğine dikkat çeker. Çünkü Ergin'in ifadesi ile 'sözü edilen' konumunda olan üçüncü şahıs "… tek olmayıp birinci ve ikinci şahıslar dışındaki her şahıs ve her şeydir." Bütün nesneler 'sözü edilen' konumunda olabileceğinden dolayı üçüncü şahsın kapsamı içine girer. Bu sebeple üçüncü şahıslar ile kurulan iyelik grupları şahıs zamiri ile olabileceği gibi herhangi bir isimle de kurulabilir. Tamlayan ve tamlanan olmak üzere her iki unsuru da isim şeklinde olan bu gruplara isim tamlaması denir. Ergin' e göre iyelik gruplarına isim tamlaması denilebileceği gibi isim tamlamalarına iyelik grubu denilebilir (Ergin, 1998: 381-382).

Kerime Üstünova ise "Ad Tamlaması – İyelik Öbeği Ayrımı" isimli makalesinde, iyelik gruplarının da isim tamlaması terimi ile karşılanmasının hem yapıca hem de dil bilgisi öğretimi bakımından sakıncalı olduğunu ayrıntılarıyla anlatmıştır. Ad

tamlamalarında tamlayanın ad değerinde bir sözcük olabildiğini, yalnızca üçüncü tekil ve çoğul şahıs iyelik eklerini aldığını; buna karşılık iyelik öbeklerinde tamlayanın zamir olması gerektiğini ve tüm şahısların iyelik eklerini aldığını belirtmiştir. İyelik öbeklerinde tamlayanın genellikle yüzey yapıda görünmediğini, ad tamlamalarında ise tamlayanın yüzey yapıda bulunmak zorunda olduğunu vurgulamıştır (Üstünova, 2018: 418-425).

"Kişi zamirlerinin tamlayan olduğu isim tamlamalarında bazen tamlanan ekinin düştüğü de görülür:

Bizim ev şu sokaktadır (Gencan, 1979: 258)."

2.Dönüşlülük Zamiri

Fiildeki işin bizzat özne tarafından yapıldığı vurgulanmak istenirse veya öznenin yaptığı eylemden özne etkilenmişse dönüşlülük zamirine ihtiyaç duyarız. Dönüşlülük zamirinde söz konusu olan her zaman kişidir. Bu sebeple kendi zamirini kişi zamirleri içinde kabul eden de vardır. Fakat bu zamir, kişi zamirlerine göre daha kuvvetli bir anlam vermektedir.

Tahsin Banguoğlu dönüşlülük zamirini "Yapılan işin yapana döndüğünü ifade eden zamirlere dönüşlülük zamiri denir" şeklinde tanımlamaktadır (2015: 364). Türkiye Türkçesinde dönüşlülük zamiri "kendi" kelimesidir. Bu kelime iyelik ekleri alarak dönüşlülük zamiri olarak sözlerde ve cümlelerde yer alır: kendim, kendin, kendisi, kendimiz, kendiniz, kendileri.

Fuat Bozkurt'a göre de kendi kelimesi, ister bağımsız bir zamir ister yedinci bir kişi zamiri sayılsın, neticede bu zamir kişi ekseninde dönmektedir, kişinin yerini tutar (Bozkurt, 1995:126).

kendi zamiri tek başına kullanıldığında, yapılan işte başkalarının etkisi olmadığı anlamı verir. Bu durumda "kendi" zamiri özneyi temsil eder (Korkmaz, 2009: 416).

Proje ödevini kendisi yapmış.

Sorunlarımı kendim çözebilirim.

“kendi” zamirinin kişi zamirleriyle yan yana kullanıldığı da görülür. Bu durumda “kendi” kelimesinin kuvvetlendirme ve pekiştirme anlamı cümle üzerinde daha çok hissedilir.

Bu resmi sen kendin mi çizdin?

Sen, kendini ne sanıyorsun?

kendi zamiri ile aynı anlama sahip olan *öz* kelimesinin de dönüşlülük zamiri olarak kullanıldığı görülmüştür. Eski Anadolu Türkçesinde özüm, özüñ, özi, özümüz, özüñüz, özleri şeklinde kullanılmıştır. Ancak bugün, Türkiye Türkçesinde kendi kullanılırken öz zamiri Azeri sahasında kullanılmaktadır (Ergin, 1998: 273).

Kemal Eraslan *EUTG* adlı kitabında dönüşlülük zamirinin aslında birer isim olduklarını ifade eder. İyelik eki aldıklarında ise zamir, almadıkları takdirde ise sıfat olarak kullanıldığını söylemektedir.

Kemal Eraslan *EUTG* adlı kitabında zamir n’sinin aslında bağlayıcı ünsüz olduğunu ancak zamir çekimlerinde ortaya çıkmasından dolayı zamir n’si adını aldığını söylemiştir (2012: 165).

Ayrıca yine aynı eserinde zamir n’sinin Uygur Türkçesindeki kullanım alanlarını şöyle sıralamıştır: 1. İyelik eki ile yönelme hali eki arasında, 2. İyelik eki ile bulunma-çıkma hali eki arasında, 3. İyelik eki ile çıkma hali eki arasında, 4. İyelik eki ile eşitlik eki arasında, 5. İyelik eki ile yön gösterme eki arasında şeklindedir (Eraslan, 2012: 166-167).

Zeynep Korkmaz Türkiye Türkçesi Grameri adlı kitabında dönüşlülük zamirlerinin, şahıs zamirlerinin daha da güçlendirilmiş şekilleri olduğunu ifade eder. Bu zamire dönüşlülük denmesinin nedenini işi yine yapanı etkilemesine bağlamıştır. Kentü ve öz kelimelerinin iyelik eki alarak çekime girdiğini ve bu sırada zamir n’sinin ortaya çıktığını söyler. Zamir n’si hakkında da çeşitli görüşler olmakla birlikte henüz fikir birliği sağlanmamıştır(Korkmaz, 2014: 398).

Talat Tekin *Üçüncü Kişi İyelik Eki Üzerine* adlı makalesinde bu eki Ana Altayca dönemine götürmektedir. Ana Altaycada üçüncü kişi iyelik ekinin i(n)* olduğunu vurgulamakta ve zamir n’sinin bunun bir kalıntısı olduğunu söylemektedir (Tekin, 2003).

Vügar Sultanzade, Zamir n'sinin Kaynağı Hakkında adlı makalesindeki açıklamaya göre bu ekin kaynağı nazallıktan kaynaklanmaktadır. Zamir n'sinin üçüncü kişi iyelik eki, aitlik eki ve zamirlerden sonra kullanıldığını, bu durumun ortaya çıkmasında ondan önce gelen eskicil genizsi ünlünün etkisinin olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca böyle ünlüyle biten kelimelere hâl eki getirildiğinde sanki bir n sesi varmış gibi davranıldığını ve bunun sonucunda zamir n'sinin dilimize yerleştiğini ifade etmiştir(Sultanzade, 2014: 103).

Ben ve kendilik ifadesi yalın etkinlik alanına, tözsel-nesnesel seyir alanına dayanmaya ihtiyaç duyar. En farklı dil çevrelerinde nesnesel işaretlerden tedarik edilmiş olan ben işaretleri karşımıza çıkar. Özellikle dil, somut kendilik duygusunun en başta nasıl tamamen gerçek bedenin ve onun tek tek organlarının somut seyrine bağlanmış kaldığını göstermektedir. Burada fiziksel var oluşta ve özellikle insan bedeninde bu kesin yer belirlemeyi gösteren mekânsal, zamansal ve sayısal belirlemelerin ifadesinde karşımıza çıkan aynı ilişki belirir. Özellikle Altay dilleri, bu ben işareti sisteminin çok açık biçimde şekillendiği dillerdir. Bu dil ailesine "ben" ya da "beni" ifadeleri yerine, mesela "varlığım", "özüm" ya da kaba-maddesel şekilde "bedenim" ya da "bağrım" anlamına gelen kelimeler kullanılır. Türkçede kullanılan dönüşlülük zamirleri esas olarak vücut, beden, öz, nefis, boy anlamlarına gelen kelimelerdir (Gökdağ, 2011: 10).

Zeynep Korkmaz da Türkiye Türkçesi Grameri kitabında kendi zamirinin oluşumu ile ilgili olarak şu bilgileri vermektedir: "Dönüşlülük zamirleri de tıpkı şahıs zamirleri gibi ad çekim ekleri alarak çekime girerler, tamlama ve gruplar oluşturabilirler. Yalnız, çekim sırasında kendi sözü ile 3. şahıs iyelik eki arasına bir zamir n'si girer… Dönüşlülük zamirinin üçüncü şahıs teklik biçimi hem kendi hem de kendisi şekliyle kullanılmaktadır. Burada kurala uygun biçim kendisi olması gerekir. Ancak kendi sözündeki –i son ses ünlüsünün 3. şahıs iyelik eki sanılarak zamire +si iyelik ekinin getirilmemiş olması, böylece ikinci bir kendi şeklini doğurmuş ve kullanım da bu şekliyle yaygınlaşmıştır. Ayrıca üçüncü şahıs kendisi biçiminin, Eski Anadolu Türkçesindeki pekiştirilmiş birleşik kendü öz+i zamirindenkendi öz+i>kendüzi>kendisi gelişmesiyle oluşması da söz konusudur. Burada –z->-sdeğişmesi de –si iyelik ekinin etkisine bağlanabilir(Korkmaz, 2003: 414-416).

Dönüşlülük zamirleri hem ismin hem zamirin yerine geçebilir:

Akşam yemekte Ali hep kendisini anlattı. (ismin yerine)

Dün toplantıya katılan herkes kendini öve öve bitiremedi.(belirsizlik zamiri yerine)

Ben kendimi biliyorum. (şahıs zamiri yerine)

Hakan sürekli başkalarından borç almak yerine, o kendine bir iş bulsa çok daha iyi olacak.(şahıs zamiri yerine)

Taha kendine güvenmiyor ki sana güvensin! (özel isim yerine)

Genel olarak bakıldığında dönüşlülük zamiri şahıslar için kullanılsa da farklı canlılar ve nesneler için de kullanılabileceği görülmektedir:

Armut kendi dibine düşüyor. (armut)

Bıçak kendini kesemez. (bıçak)

Problem tablodan değil, sayfa düzeninin kendisinden kaynaklanıyor. (sayfa düzeni)

Bu renk yaprağın kendi rengi, sonradan boyanmadı. (yaprak)

Kedi, yavrularını kendi ağzıyla besledi. (kedi)

Şu da dile getirilmesi gereken bir gerçektir ki bazı varlık ya da nesnelere teşbih sanatıyla insan özelliği kazandırılarak bu varlıklar için dönüşlülük zamiri kullanılabilir:

Sınav sıkıntısı kendini belli etmeye başladı.

Yorgun vücutta hastalığın etkileri kendini gösteriyordu.

Ayrıca dönüşlülük zamiri bir zamiri pekiştirme amacıyla da kullanılır.

Buradaki görevi vurgu ve yoğunluktur.

Sen bu işi kendi kendine / kendi başına yapabilirsin.

3.İşaret Zamiri

İşaret zamirleri, kavramları, nesneleri işaret etme, gösterme yoluyla karşılayan kelimelerdir.

Bu, şu, o, bunlar, şunlar, onlar olarak tanımlanan işaret zamirleri diğerzamirlere oranla kullanım sıklığı daha yüksek olan zamirlerdir.

Tekil	**Çoğul**
bu	bunlar
şu	şunlar
o	onlar

Bu zamirlerin dışında Türkçede öteki, beriki, öbürü, buradaki, oradaki, şuradaki gibi kelimelere belirsizlik veya yer bildirdikleri kadar işaret de bildirmektedir. İşaret zamirleri bir ismin önüne gelince görev olarak sıfat olurken ismin kendini bildirince zamir olurlar.

Böyle, şöyle, öyle, böylesine, şöylesine, öylesine, böylece, şöylece, öylece gibi kelimeler zamir kökenli olup bulundukları duruma göre sıfat ve zarf olabilirler:

Sağ salim gelir diyordum, öyle oldu. (zarf)

Böyle bir vakitte sen neden bahsediyorsun! (sıfat)

Bura, şura, ora, burası, şurası, orası gibi kelimeler bu, şu, o kökenli kelimeler olup işaret zamiri olarak kullanılmaktadırlar. Bu zamirler çoğunlukla yer adlarının yerine geçer (Gencan, 1971: 222-223).

İşaret zamirlerini anlamsal açıdan farklı kılan özellik ise çok farklı derecelerde mesafeler bildirmesi ve bu mesafelerin zaman ve mekân ifade etmesidir.

İşaret zamirleri genellikle nesneleri işaret yoluyla ifade etmek için kullanılır. A.Von Gabain Eski Türkçenin Grameri adlı kitabında işaret zamirlerinin, üçüncü şahıs zamirlerini işaret ettiğini belirtir. Zaten şahıs zamirlerinden söz ederken üçüncü şahıs olan ol zamirini de ele aldık. Ol zamiri hem işaret hem de şahıs zamiri olurken, bu ve şu zamirleri sadece işaret zamirleridir(Gabain, 1988: 190).

Kerim Demirci *Teorik Bir Yaklaşımla Zamirler* adlı eserinde asıl işaret zamirlerinin bu ve şu olduğunu ifade etmektedir. Çünkü ol zamirinin aynı zamanda kişi zamiri olması bu zamiri karmaşık bir yapıya sokmaktadır (Demirci, 2010: 139).

Zeynep Korkmaz *Türkiye Türkçesi Grameri* adlı kitabında işaret zamirlerini, varlıkları işaret ederek gösteren zamirler olarak nitelendirir. İşaretin zaman ve mekâna bağlı olduğunu; bu ve bunların en yakında, şu ve şunlarınbiraz daha uzakta, o ve onların uzakta olduğunu ifade etmektedir (Korkmaz, 2014: 402-403).

Varlıkları işret ederek karşılayan zamirlere işaret zamirleri denir. Bugün kullanılan işaret zamirleri "bu, şu, o, bunlar, şunlar, onlar"dır. bu zamiri şu ve o zamirine göre daha yakındaki nesneleri gösterir; şu zamiri biraz uzaktaki nesneleri, o zamiri ise daha uzaktakileri hatta kimi zaman o an görülmeyip bahsi geçen nesneleri işaret eder. bunlar, şunlar, onlar zamirleri anlam olarak aynı olmakla birlikte bu, şu, o zamirlerinin çoğulu şeklinde oluşmuştur. Zamirlerin özelliği gereğince de çoğul eki alırken araya zamir n'si girdiği görülmektedir.

Bunu görmek istemiyorum artık.

Al bunları rafa yerleştir.

Şuna bakmak ister misiniz bayan?

Şunları gözümün önünden kaldır lütfen!

Bu akşam onu bilgisayara gireceğim.

Onları kimden bulmuş acaba?

"o" ve "onlar" zamirleri hem kişi zamiri olarak hem de işaret zamiri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu zamirlerin hangi anlamda kullanıldığını ise cümlede bir insanı mı yoksa insan dışında bir varlığı mı ifade ettiğine bakarak belirleriz.

Onu küçümseme, çok uyanık biridir o.(kişi zamiri).

Eline aldığı gibi geri bıraktı onu. (işaret zamiri).

Bugün kullanımda olan bu işaret zamirlerinden başka Eski Anadolu Türkçesinde kullanılırken Türkiye Türkçesinde kullanımdan kalkan şol zamiri de vardır. şol zamiri bulunduğu cümleye göre şu veya o anlamını vermekteydi (Ergin, 1998: 276).

4.Soru Zamirleri

Varlıkları soru yoluyla temsil eden, onların soru şeklindeki karşılıkları olan kelimelere soru zamiri diyoruz. Ergin, asıl soru zamirlerinin kim ve ne olduğunu, diğerlerinin ise soru sıfatlarına iyelik eki getirilmesiyle oluştuğunu belirtir (Ergin,1998: 278).

Kim zamiri: Bu zamir insanları sormak için kullanılır. Kim zamiri tüm çekim eklerini alabilir ancak edata bağlanırken ilgi eki almaktadır.

Kim gelmiş, baktın mı?

Buradaki kitaplar kimin?

Bu işe kimin için kalkıştı?

Ne zamiri: İnsan dışındaki varlıkları sormak için kullanılan zamirdir. Ne zamiri edatlara isimler gibi doğrudan bağlanır; ismin hâl eklerini alırken ise sonu ünlü ile bitmesine rağmen araya zamir n'si almayıp –y sesi girer. Aslında bu –y sesi kelimenin kendisinde olan sesin yeniden ortaya çıkmasıdır: ne, neye, neyi, neyde, neyden.

Mağazadan ne alacaksın?

Neyi merak ediyorsa sorabilir.

"ne" zamirinin 3. tekil iyelik eki almış şekli de farklılık gösterir. Zamirin yükleme eki almış hâliyle karışmaması açısından nesi şekli kullanılır (Korkmaz, 2009: 445).

Bir elin nesi var, iki elin sesi var.

Diğer kişilerin iyelik çekiminde, günlük dilde daha çok –y sesiyle olan şekilleri tercih edilmektedir: neyim, neyin, neyi, neyimiz, neyiniz, neleri

Neyin var bugün, çok moralsizsin?

Asıl soru zamirleri olan kim, ne dışında hangisi ve kaçı kelimeleri de iyelik eki alarak zamir görevi yapmaktadır. Ergin, bu kelimelere zamir denilmemesi gerektiğini, bunları soru sıfatlarının iyelik eki almış şekilleri olarak değerlendirmek gerektiğini ifade eder (Ergin, 1998:278).

Sen hangisini daha çok beğendin?

Acaba kaçı bu işin ehli?

“ne” ve “ara” kelimelerinin birleşimiyle oluşan nere kelimesi de yer sormak için kullanılan bir soru zamiridir. Kendisini oluşturan ne zamiri gibi nere zamiri de isim çekim eklerini rahatlıkla alabilir.

Nereden geliyorsunuz?

Bu evin neresini beğenmedi?

“ne” zamirinden ne+asıl birleşimi nasıl ve hâl ekleriyle kaynaşarak oluşan niye, neden gibi zarf görevinde kullanılan kalıcı şekiller de vardır. Yine kim zamirinden “kim+ise” birleşimi olan kimse kelimesi de başka bir zamir türü olarak karşımıza çıkmaktadır.

Talat Tekin, *OTGr* adlı kitabında soru zamirlerinden kim zamirinin insanlar için, ne ve negü zamirlerinin de nesneler için kullanıldığını ifade etmiştir (Tekin, 2000: 125).

Kemal Eraslan, EUTG adlı kitabında soru zamirlerinin nesneleri soru yoluyla karşıladıklarını ifade etmiştir. Soru zamirleri işaret edilmek istenen –şeyi- soru sorarak buldurmaya çalışan zamirlerdir. Bu işaret edilen –şey- canlı ya da cansız bir varlık olabilmektedir. EUT döneminde görülen soru zamirleri diğer zamirlere oranla sayıca daha azdırlar. (Eraslan, 2012:266).

Muharrem Ergin, "Nesneleri soru şeklinde temsil eden, onların soru şeklindeki karşılıkları olan, onları soru hâlinde ifade eden, onları sormak için kullanılan zamirlerdir." şeklinde bir açıklama getirmiştir (Ergin, 2005: 276).

Zeynep Korkmaz, "Yerini tuttuğu varlığı soru yoluyla temsil eden zamir." demiştir (Korkmaz, 1992: 22).

Haydar Ediskun, "İsimlerin yerini soru yoluyla tutan zamirlerdir." Olarak tanımlamıştır (Ediskun, 1985: 164).

Soru kelimeleri, bilinmez bir durumu bilinir hale getirmek maksadıyla kullanılır. Soruyu soran kişi 'bilmeyen' konumundayken soruya muhatap olan kişi(ler) 'bilen' pozisyonunda kabul edilir. Gramatik açıdan bakılınca esas itibariyle soru zamirleri kim, kaç, hangi ve ne kelimeleridir. Bu kelimeler, yapım eki aldıkları bazı durumlarda, çekim eki aldıkları her durumda soru zamiri olarak kullanılabilirler (Demirci, 2014: 61).

kim; kimim, kimin, kimi, kimimiz, kiminiz, kimleri, kimi, kime, kimde, kimden, kimler.

ne; nem/neyim, nen/neyin, nesi, nemiz/neyimiz, neniz/neyiniz, neleri, neye, neyi, nede, neden.

kaç; kaçı, kaçımız, kaçınız, kaça, kaçta, kaçtan, kaçıncı, kaçıncısı, kaçıncısından, kaçta kaçı, kaçta kaçımız, kaçta kaçınız.

hangi; hangisi, hangimiz, hanginiz, hangileri, hangisinin, hangisine, hangisinde, hangisinden.

Ayrıca, nasıl, ne kadarı, ne türlüsü de soru zamirleri içinde sayılmalıdır.

Soru zamirlerinin bir de +ki ekinin eklenmesiyle varlık gösteren şekillerivardır. Soru kelimelerinin çoğunun sonuna +ki eki getirilerek yapılırlar.

Sadettin Özçelik +ki'li soru zamirlerini yapılışları açısından iki gruba ayırır(Özçelik, 2001: 666):

1- Soru sıfatı veya zamiri üzerine ilgi durumu eki getirildikten sonra +ki eki ile yapılanlar: soru sıfatı / soru zamiri + (n)In + ki

kiminki(ler), kimlerinki, neyinki, nelerinki, hangisininki, hangilerininki, nereninki, nerelerinki, kaçınınki, kaçıncınınki, kaçınızınki, ne kadarınınki, ne türlüsününki

2-Yalın veya iyelikli soru sıfatı veya zamiri üzerine bulunma durumu eki getirildikten sonra +ki eki ile yapılanlar: soru sıfatı / soru zamiri (+iyelik) + DA + ki

kimdeki(ler), nedeki(ler), hangisindeki(ler), hangilerindeki, kimlerdeki, neredeki(ler), nerelerdeki, kaçındaki, kaçıncıdaki, ne kadarındaki, ne türlüsündeki, kaçımızdaki, kaçınızdaki.

Aslında tüm soru kelimeleri zamirsel özellik taşır. Soru kelimelerinin hepsi bilinmeyeni ortaya çıkaran bir doğaya sahiptir. Zamirler de benzer özelliğe sahiptir.

Soru kelimeleri her şeyin sorusu olacağı gibi zamirler de neredeyse her kavram ve nesnenin yerine geçebilmektedir. Bu yüzden yalnız soru zamirleri değil, soru sıfatları ve soru zarfları da zamirsel özelliğe sahiptir (Demirci, 2014: 62).

Soru zamirleri bilinmesi ve bulunması gereken bir ismi aramaya yöneliktir. Sorulara verilecek cevaplar soru zamirlerinin yerini doldurmaktadır. Aşağıda vereceğimiz örnekler Kerim Demirci'nin Zamirler kitabından alınmıştır (Demirci,2014: 62):

Soruların kaçıncısını çözelim? - Soruların sekizincisini çözelim.

Bize hangisi yardım edecek? - Size Ali yardım edecek.

Dün akşam size kim geldi? - Dün akşam bize dayım geldi.

5.Belirsizlik Zamirleri

İsimleri ve varlıkları belirsiz bir şekilde temsil eden, onları açık ve kesin olarak belirtmeyen zamirlere belirsizlik zamiri (belgisiz zamir) denir. Başlı başına belirsizlik zamiri olarak sayabileceğimiz kelimeler sınırlıdır: kimse(< kim ise), herkes, özge (başkası), şey.

Herkes işini yapsın.

Kimse yerinden kalkmadı.

Başına bir şey gelirse sorumlusu kendisidir.

Türkçede belirsizlik zamirleri çoğunlukla belirsizlik sıfatlarının önündeki ismin düşüp kelimenin iyelik eki almasıyla oluşur (Ediskun, 1985: 166). Bunlardan bazıları iki kelimenin birleşimi şeklinde oluşmuştur: biri, birisi, bazısı, birkaçı, birçoğu, birazı, hepsi, çoğu…

Birileri kuyumuzu kazıyor.

Ödevini birçoğu yapmamış.

Bazıları durumun ciddiyetinin farkında değil.

Aslında soru zamiri olan "kim" kelimesine de iyelik eki getirilerek belirsizlik anlamında kullanılabilmektedir. Hatta iyelik eki iki kez getirilebilmektedir: kimi, kimisi.

Kimisi uyuyor, kimisi televizyon izliyor.

Kimi öyle yap der, kimi böyle.

Bazı isimler de cümlede zamir gibi kullanılmaktadır: adam, insan, kişi (Banguoğlu, 1998:398).

Kişi, kendinden bilir işi.

İnsan bir mektup yazar.

Belirsizlik zamirleri de tüm isim çekim eklerini alabilir.

Sen işini başkasına yaptır.

Bu zamanda hiç kimseyi baş tacı etmeyeceksin.

Zeynep Korkmaz *Türkiye Türkçesi Grameria* adlı kitabında belirsizlik zamirlerini kişileri ve nesneleri belirsiz şekilde temsil eden zamirler olarak tanımlamaktadır. Belirsizlik zamirlerinin aslında sayıca az olduğunu ancak belirsizlik sıfatlarına, soru zamirlerine ve zarflara iyelik eklerinin getirilmesiyle bu zamirlerin çoğaldığını da söylemektedir (Korkmaz, 2014: 412).

Kemal Eraslan da *EUTG* adlı kitabında Uygur Türkçesinde kullanılan belirsizlik zamirlerini iyelik eki alan ve iyelik eki almayan zamirler olarak iki grupta toplamıştır (Eraslan, 2012: 270).

Belirsizlik zamirleri konusunda EUT dönemi oldukça zengin bir görünüme sahiptir. Gerek Köktürkçe zamanından devam eden zamirler gerekse yeni ortaya çıkan zamirlerle birlikte çeşitlilik oldukça fazladır. Bu çeşitliliğin nedeni, giderek gelişmekte olan Türk dilinin gereksiniminin artmasından kaynaklanabilir. Artan ifadeler yeni

sözcüklerin bulunması ihtiyacını doğurmuştur ve böylece her ifade içinyeni kelimeler üretilmiştir. Kelimeler anlam açısından birbirine benzese de küçük nüanslarla birbirlerinden ayrılmaktadırlar.

Muharrem Ergin, "Nesneleri belirsiz bir şekilde karşılayan zamirlerdir" der (Ergin, 1986: 279).

Tahir Nejat Gencan, "… hangi adların yerlerini tuttukları apaçık belli olmadığından belgisiz adıl denmiştir." tanımını yapmıştır (Gencan, 1979: 265).

Haydar Ediskun, "Hangi isimlerin yerini tuttukları açıkça belli olmayan zamirlerdir." ifadesinde bulunmuştur (Ediskun,1985: 166).

Tahsin Banguoğlu, "Belirsiz zamirler başlığında; ardında belirsiz bir kimse veya nesne kavramı olan zamirlere belirsiz zamirler deriz. Bunlar hemen daima belirsiz sıfatlara iyelik zamiri ekleri ve ki zamir eki getirilerek yapılmışlardır." Demektedir (Banguoğlu,1974: 368).

Belirsizlik zamirlerinin genellikle belirsizlik sıfatları üzerine iyelik ekleri getirilerek yapıldığıdır. Ancak, bu genel bir ifadedir. Çünkü kullanılışta farklı birtakım durumlar ortaya çıkmaktadır. Ayrıca her belirsizlik sıfatının iyelik ekleriyle altı kişiye göre çekimlenmiş şekilleri pratikte kullanılmaz. Yine, bir kısım belirsizlik zamirleri sadece yalın hâlde kullanılırken bir kısmı sadece ekli şekliyle kullanılmaktadır (Özçelik, 2001: 659).

Bu nedenle çalışmada, belirsizlik zamirleri yalın ve ekli olmak üzere ikiye ayrılmıştır.

5.1.Yalın Belirsizlik Zamirleri:

Yalın haldeki belirsizlik zamirlerinin bir kısmı Türkçe bir kısmı da alıntı kelimelerdir. Kim, kimse (< kimsene/kimesne < kim +i-se +ne), nesne, öteberi (Türkçe olanlardır.); alıntı kelimelerden kullanılan belirsizlik zamirleri ise, adam, falan/filan, falanca/filanca, herkes, insan, şey'dir.

Benimle çarşıya kim gelecek?

Falanca neyin oluyor?

Senin nasıl bir insan olduğunu herkes biliyor.

Pazardan biraz öteberi aldım.

Şey, Arapça kökenli bir kelimedir.

Sen adamın karşısında neden haksızlığını haykırıyorsun?

İnsan inanmak istiyor.

Ne dediğini anlayamıyorum "falanca geldi, filanca gitti" diyip duruyorsun.

5.2 Eklerle Yapılan Belirsizlik Zamirleri

İki türlü yapılır: İyelikli belirsizlik zamirleri ve +ki'li belirsizlik zamirleri.

Belirsizlik zamiri / sıfatı + iyelik eki şeklinde yapılan iyelikli belirsizlik zamirleri iyelik gruplarının tamlayanı düşmüş şekilleridir.

İyelik ekleriyle yapılan belirsizlik zamirlerinin bir kısmının bütün kişilere göre çekimlenir (şeyim, falanın, filanı, öteberimiz, kimseniz, filancaları), bir kısmı iyelik 1. ve 2. teklik kişi ekli şekilleriyle kullanılmazken 3. tekil ve çoğul kişi yerine kullanılabilir (bazısı/bazıları, birisi/birileri, çoğu/çokları...), bir kısmı da yine 1. ve 2. tekil kişi çekimlerinde kullanılmazken sadece 3. çoğul kişi yerine kullanılır (milyonlarca, binlerce, hep, onlarca, topu, bir kısmı...).

Ayrıca, iyelikli belirsizlik zamirlerinin bir kısmının sadece 3. tekil ve çoğul kişi iyelik ekli şekilleri kullanılır: sıfat + iyelik başkası/başkaları, böylesi/böyleleri, diğeri/diğerleri, öbürü/öbürleri, şöylesi/şöyleleri...

İyelikli belirsizlik zamirlerinin birkaç tanesinin ise yalnızca iyelik 3. tekil kişi ekli şekilleri kullanılır: belirsizlik sıfatı + iyelik azıcığı, birazı, birtakımı, bütünü, fazlası...

Son olarak niteleme ve belirtme sıfatlarının bir kısmına da iyelik getirilerek belirsizlik zamirleri yapılabilmektedir. Bu sıfatların sayısı çoktur. mavilim, şusu busu, irimiz, kısaları, küçüğünüz... (Özçelik, 2001: 663)

+ki'li belirsizlik zamirleri yapılış ve kullanılış bakımından üç türlüdür:

1- Doğrudan doğruya isim üzerine +ki eki getirilerek yapılanlar; isim + ki önceki, sabahki, geçen yılki, öteki beriki, deminki...

2- İsim üzerine ilgi durumu eki getirildikten sonra +ki eki ile yapılanlar; isim + ilgi durumu eki + (n)In + ki

benimki, sizinki, Ahmetlerinki, suyunki, başkasınınki, çoğununki, birkaçınınki...

3- Yalın isim veya iyelik eki almış isim üzerine bulunma durumu eki getirildikten sonra +ki eki ile yapılanlar; isim + (iyelik) + DA + ki. Yukarıdaki, kalpteki, sendeki, altındaki, elinizdeki, karşısındakiler...(Özçelik, 2001: 664)

Bunların dışında şu ayrıntılara da değinmek gerekir:

Muharrem Ergin, ev mev, ağaç mağaç gibi tekrarlardaki ikinci kelimelerin belirsiz temsil vazifelerine bakarak bunları da belirsizlik zamiri gibi görmek mümkündür demektedir (2005: 279).

Dilde, bilhassa yazı dilinde, sıkça kullanılan vs. (ve sair, vesaire), vb. (ve benzeri) tarzındaki kısaltmalar da aynı türden birçok nesnenin veya kavramın yerini belirsiz bir şekilde tutarak zamirsel kullanıma sahiptir.

6.İlgi Zamiri

İsimlerden sıfat ya da zamir yapmaya yarayan +ki ekinin eklenmesiyle oluşan zamirlerdir. İlgi zamiri aslından sıfatların adlaşmasıyla müteşekkildir. Ayrıca iyelik eklerine getirilerek de yapılabilir.

Benim evim, Ali'nin (onun) evinden daha uzaktı.

Benimki, Ali'ninkinden (onunkinden) uzaktı.

Münir Erten, "Ek Hâlindeki Zamirler Sorunu: İlgi Zamiri, İyelik Zamiri" adlı makalesinde +ki ekinin zamir olamayacağını bildirmiştir.

Kerim Demirci'nin çalışması ışığında bu tezde de yapılan zamir türlerinin tasnifinde bu başlığa yer verilmesi +ki ekini zamir olarak kabul edildiği anlamına gelmez. +ki eki

sıfatlardan, şahıs zamirlerine ve birçok özel isme eklenerek o kelimeleri zamir işlevine taşımaktadır. Adlaşan sıfatlar bunun en bariz göstergesidir.

Telefondaki mesajları sildin mi?

Telefondakileri sildin mi?

Hüseyin'in bisikleti, Özal'ın bisikletinden daha eskidir.

Hüseyin'inki, Özal'ınkinden daha eskidir.

Bu örneklerden de anlaşılacağı gibi telefondakiler, Hüseyin'inki ve Özal'ınkinden ibareleri ilk cümlelerdeki sıfatların yerine kullanılmış ve zamir özelliği kazanmıştır.

7.Bağlama Zamirleri

Bağlama zamirleri bir kelimeyi, bir kelime grubunu, bir cümleyi bir kelimeye, bir cümleye bir temsil ifadesi içinde bağlayan kelimedir (Ergin, 1998: 280).

Ergin'e göre Türkçede bir tek bağlama zamiri vardır: kim. Tek başına bir soru zamiri olan kim birbiriyle ilgili iki dil birliği arasında köprü vazifesi görmektedir. "kim" bağlama zamiri eskiden beri var olup Osmanlı Türkçesinin sonlarına doğru Farsçadan geçen ki ile yan yana kullanılmış, daha sonra yerini tamamen ki'yebırakmıştır (Ergin, 1998: 280). Günümüz Türkçesinde bu zamir kullanılmamaktadır.

Kırım Tatar Türkleri

Kırım, Batı ve güneyden Karadeniz, doğu ve kuzeyden Azak deniziyle çevrili, bir berzahla karaya bağlanan Kırım yarımadası 26.140 km2 genişliğindedir. Anakara ile bağlantısı Orkapı adlı berzah, yarımadaya anakaradan gelebilecek tehlikelere karşı tabii bir engel durumundadır. Bu bağlantı nedeniyle yarımada bir bakıma ada özelliği gösterir. Bundan dolayı buraya halk arasında Yeşilada ismi de verilmiştir. Kıyıları girintili çıkıntılı olup yaklaşık 1000 km bulur. Tabii koylar ve limanlar mevcuttur. Yenikale tarafından başlayıp kuzeyde dar bir uzantıyla karadan ayrılan setten Orkapı'ya kadar varan bölümdeki sığ sulara Sıvaş denizi denilir, burası Kırım'ı Azak denizinden ayırır. Yarımadada güneybatından kuzeydoğuya ve batından doğuya doğru uzanan dağ silsilesi en fazla yükseldiği kesimlerde 1500 m aşar. Bazı kesimler denize dik iner. Dağlık alanların

üzerindeki yaylaların gerisinde ise düzlük bozkır kesimi bulunmaktadır. Bu dağlarda zengin su kaynakları bulunmaktadır. Kuzeybatı ve kuzey istikametinde çeşitli ırmaklar buradan çıkmaktadır. Bahçesaray, Akmescid, Karasubazar gibi eski Kırım şehirleri bu dağların kuzey eteklerinde yer almaktadır. (İnalcık, 25. Cilt s.447)

Kırım-Tatar adı, resmi olarak ilk defa 1989 nüfus sayım sonuçlarının kaydedilmesinde rejim tarafından ayrı bir ulus veya etnik grup olarak Kırım Türkleri için kullanılmıştır. Çarlık döneminde genelde "Müslüman" kimliğine bürünmüş olan Kırım Türkleri arasında 1905 Rus İhtilalinden sonra kimlik arayışının yoğunlaşmasıyla "Tatar" adı yaygınlaşmış, 1917 İhtilalinin yaklaştığı dönemlerde ise "Türk-Tatar" adı kullanılmaya başlamıştır. Kırım Muhtar Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin kurulduğu dönemlerde "TürkTatar" adıyla birlikte "Tatar", "Kırım Tatar", "Kırım Tatar Nogayları" gibi adların yaşadığı görülmektedir. Daha sonraları ise "Kırım Tatar" adı resmen yerleşmiştir (Devlet 1996: 192-194).

Kırım, denizciliğin gelişmemiş olduğu eski devirlerden beri iktisadi ve ticari önemi olan bir ülkedir. Çin'den, Orta Asya Türk ülkelerinden geçen ve İpek Yolu olarak da bilinen ünlü ticaret yolunun bir kolu, Hazar'ın kuzeyinden geçerek Kırım'a gelmiş; bu yolla getirilen mallar Kırım limanlarından İstanbul ve Çanakkale boğazları yoluyla bütün Akdeniz memleketlerine ve Avrupa'ya taşınmıştır. Ayrıca Kırım bütün Doğu Avrupa'nın Önasya âlemi ile bağlarını sağlayan bir iskele durumunda olmuştur. Bundan dolayı Boğazlara hâkim olan milletler, sürekli olarak Kırım'la ilgilenmiş ve Kırım'ı ele geçirmeye çalışmışlardır (Saray 1998: 19-20).

Kırım yarımadası, Ortaçağ boyunca onu zapt eden pek çok halk tarafından adeta elekten geçirilerek yağma akınlarıyla baş başa bırakılmıştır. Bu durum, Kırım'ın on üçüncü yüzyılın ortasında Moğollar tarafından zapt edilmesine kadar devam etmiştir ve yarımadanın Altın Ordu Devleti'nin egemenliği altına girmesiyle kesilmiştir. Altın Ordu hükümdarlarının sonuncusunun saltanatı ile Giray hanedanının başlaması aynı zaman diliminde meydana gelmiştir (Hammer 2013: 26-27).

Osmanlı Devleti'ne göç eden çok sayıdaki Kırım göçmenleri, devlet tarafından Rumeli ve Anadolu'nun çeşitli illerinde yurtlandırılmışlardır. Hemen hemen göçmen

gönderilmeyen il bulunmamakla birlikte, Kırım Savaşı'nın hemen ardından gelenlerin, çoğunlukla Dobruca taraflarına yerleştirildikleri ortaya çıkmaktadır (Saydam 1997: 151). Dobruca'ya göç edenler bir iki nesil orada yaşamış, oradan da Anadolu'ya -İstanbul'a, Eskişehir'e, Ankara'ya- göçmüşlerdir. Kırım'dan Anadolu'ya göç edenler İstanbul'a, Samsun'a ve Sinop'a gelmişlerdir (Yüksel 1989: 9). 1859'dan sonra gelen göçmenler ise yoğun olarak önce Karadeniz sahillerine yakın olan Anadolu ve Rumeli sancaklarıyla Ege ve Akdeniz limanlarına, Konya ve Sivas gibi arazisi geniş bölgelere yerleştirilmişlerdir. Sivas-Uzunyayla, Adana-Çukurova, Muğla-Polatova gibi alanlar göçler neticesinde kurulan yeni köyler ile şenlenmiştir (Saydam 1997: 151).

1880'den sonra Tatarlar arasında yeni bir kültürel ve politik hareket ortaya çıkmıştır. Bu hareketin öncüsü İsmail Gaspıralı (1851-1915)'dır. Gaspıralı'nın amaçları ve yöntemleri temel olarak Kazan eğitmenlerinden farklıdır. "Dilde, fikirde, işte birlik" sloganıyla yola çıkan Gaspıralı, Mercânî'nin fikirlerinden etkilenmiştir (Zenkovsky 1953: 313-314).

İlk Tatar reformcusu olan Şihabeddin Mercânî, medreselerin tutucu skolastik felsefe üzerine yazılmış kitaplardan temizlenmesi gerektiğini savunarak tüm medreselerde Kur'an ve hadisin yanı sıra İslam tarihinin öğretilmesinin şart olduğunu ileri sürmüştür. Bir toplumun gelişmesi ve ilerlemesinde bilimin önemine dikkat çekerken Tatarların Rusça öğrenmeleri gerektiğini de belirtmiştir (Rorlich 2000: 111-117).

Gaspıralı çıkardığı Tercüman gazetesiyle varlık-yokluk meselesi olarak kabul ettiği "modernleşme"nin önüne dikilmiş en büyük engel olan cehalet problemini çözmek istiyordu. Tercüman'la yaptıklarını yeterli görmüyor, eğitim öğretime de büyük değer veriyordu. Bunun için 1884'te Bahçesaray'da "usul-i cedid" adlı bir okul açmış, "usul-i savti" ile kendi metodunu uygulamaya koymuş ve bu iş için ilk ders kitaplarından biri olan Hoca-i Sıbyan'ı yazıp bastırmıştır. Eğitim reformu konusunda kısa zamanda büyük bir başarı kazanmıştır (Akpınar 2008: 26).

Kırım Tatarlarının ana vatana dönme isteği ve ideali hiçbir zaman yok edilememiştir. Kırım Tatar Milli Hareketi 1944 sürgünü sonrasında başka bir bağlamda

gelişmeye devam etmiş ve ana vatana dönüşü birinci hedefi olarak belirlemiştir (Aydıngün 2004: 21-22).

Kırım Tatarları anayurda dönmek için büyük bir mücadele başlatmışlardır. Sovyet kanunlarına mümkün olduğu kadar sadık kalarak başlatılan protesto hareketleri 1965-1967 yıllarında, Sovyetler Birliği Komünist Partisinin XXVIII. kurultayına yollanan 130 bin imzalı dilekçe ile doruk noktasına ulaşmıştır. Rejim bir yandan bu protestoculara karşı büyük tepki gösterirken, diğer yandan birtakım tavizler vermeyi de uygun bulmuştur. Protesto hareketlerini bastırmak için bu hareketin başta Mustafa Cemil olmak üzere belli başlı liderleri tevkif edilerek, devlete karşı faaliyette bulunmak gibi asılsız suçlamalara hedef olmuşlardır. Nihayet 5 Eylül 1967'de Kırım Tatarlarının haksız yere sürgün edildiği belirtilen bir kararname ilan edilmiştir (Devlet 1989: 219-220).

Kararnameden sonra Kırım Tatarlarının Kırım'a toplu olarak dönebilmek için başlattıkları mücadele onlara yönelik baskıların daha da artmasına sebep olmuştur. Mektup ve dilekçe kampanyaları ile taleplerinin karşılanmayacağını gören Milli Hareketin temsilcileri mitingler düzenleme yoluna gitmiş, insan hakları örgütleri ve hareketleriyle daha sıkı ilişkiye geçilerek konu uluslararası platforma taşınmıştır. 1967 yılından 1978 yılına kadar sadece 15.000 Kırım Tatarı Kırım'a resmi olarak yerleşebilmiştir (Aydıngün 2004: 23-24).

Sovyetler Birliği'nde 1985'ten itibaren başlayan değişim süreci ile birlikte Kırım Tatarlarının Kırım'a dönme çabaları hız kazanmıştır. Glasnost ve perestroyka siyaseti sonucunda Kırım Tatarlarına karşı uygulanan baskı siyaseti önemini yitirmiş; Kırım Tatar Milli Hareketi isteklerini mitinglerle dile getirmeye devam etmiş; sonuçta Kasım 1989'da SSCB Yüksek Sovyeti'nin II. Dünya Savaşı yıllarında haksızlıklara uğrayan halkların her türlü insani haklarının garanti altına alınacağını bildiren deklarasyonuyla önemli bir zafer elde edilmiştir. Böylece vatana dönüşün önündeki engeller kalkmış ve Kırım Tatarları için yeni bir dönem başlamıştır. 1991'de Sovyetler Birliği'nin dağılması ile birlikte Kırım Ukrayna'ya bağlı özerk bir cumhuriyet statüsünü kazanmıştır. 2014 başlarında ise Ukrayna'da yaşanan karışıklık sırasında bir referandum ile yarımada, Rusya Federasyonu'na bağlanmıştır (Aydıngün 2004: 24-25; Kireçci, Tezcan 2015: 57)

Kırım-Tatar Türkçesi

Türk dilinin sınıflandırılmasında Kuzeybatı (Kıpçak) grubu içinde yer alan (Öner1998: XXV) Kırım-Tatar Türkçesi, ikinci bin yıl başlarından beri Kırım'da yaşayan Kıpçak(Tatar, Nogay) kökenli Tatarların diline verilen genel bir addır. Kırım-Tatar Türkçesi karışık bir yazı dilidir ve gerçekte birbirinden oldukça farklı üç ayrı diyalekti kapsar: Kuzey diyalekti, Orta diyalekt ve Güney diyalekti (Tekin, Ölmez 2003: 122-123).

Kuzey (bozkır-çöl) diyalekti; Kırım'ın kuzeyinde ve kuzeydeki ön alanlarda, Nogayların oturdukları bölgeyi ve bozkır kısmını kapsayan bölümdür. Nogayların ve Bozkır Tatarlarının konuştuğu bu diyalekt, Kıpçak dil özelliklerini taşır.

Orta diyalekt (Bahçesaray diyalekti); Bahçesaray, Simferopol, Karasubazar, Feodasiya ve Kerç gibi şehirler ile Kırım'ın dağlık kısmında oturan insanların konuştuğu diyalekttir. Bu diyalekt, hem Kıpçakça hem Oğuzca dil özelliklerini taşır. Yazı dili olarakbu diyalekt temel alınmıştır.

Güney (Yalı boyu) diyalekti; Kırım'ın güneyinde, Karadeniz'in kıyısında yer alan, Baydar'dan Üsküt'e kadar olan bu bölge halkı, pratikte Anadolu'da konuşulan Türkçe ile aynı Türkçeyi konuşmaktadır. Bu nedenle diyalekt, Anadolu Türkçesinin bir kolu gibidir.(Savran 2009: 2-3).

Doerfer'e göre; esas olarak Kırım'daki her diyalekt karışık bir diyalekttir. Türkçenin üç dil grubunun uzun zaman yan yana yaşaması, çok zor olan lengüistik durumlar yaratmıştır. Bu bakımdan Kırım, doğal olarak en enteresan, fakat aynı zamanda en problemli dil bölgelerimizden birisidir (Doerfer 1995: 179). Kırım diyalektleri şu özelliklerle birbirinden ayrılır:

1. Sözbaşı /y/ Güneyde korunduğu halde Kuzeyde /c/ye değişir: yol ~ col, yel ~ cel vb.

2. Sözbaşı /t/ Kuzeyde korunduğu halde Güneyde /d/ye değişir: tur ~ dur, tiş ~ diş vb.

3. Dudak uyumu Güneyde tam olarak, Orta diyalektte de ikinci heceye kadar korunduğu halde, Kuzeyde tümüyle kaybolmuştur: G. çürüklük, O. çürüklik, K. Çüriklikvb. (Tekin, Ölmez 2003: 123-124).

Kırım-Tatar Türkçesinde 8 vokal bulunmaktadır: /a/, /e/, /ı/, /i/, /o/, /ö/, /u/, /ü/. Bu fonemlerden /i/ iki varyanta sahiptir: i ve ì. Bu fark kuzey diyalektinde göze çarpar: kir "çamur" ve kìr "içeri gel". /o/ ve /ö/ fonemleri çoğunlukla ilk hecelerde sınırlıdır (Berta 1998: 301).

Kırım-Tatar Türkçesinde sağlam bir damak uyumu vardır; ancak dudak uyumu sınırlıdır. Bu sınırlılık özellikle yuvarlak vokalli kelimelerde daha açıktır: koycılık "koyunculuk", çöktiler "çöktüler", unutılgan "unutulmuş", tüşip "düşüp" (Savran 2009: 8-10).

Kırım-Tatar Türkçesinde bulunan konsonantlar /b/,/c/, /ç/, /d/, /f/, /g/, /ġ/ /ḫ/, /j/, /k/, /ķ/, /l/, /m/, /n/, /ñ/, /p/, /r/, /s/, /ş/, /t/, /v/, /y/, /z/, /ts/, /şç/ şeklindedir. Kıpçak Türkçesinden farklı olarak başta d- ve g- bulunmaktadır. k->g- değişimi bazen gök ve kök gibi çiftlere izin vermektedir (Berta 1998: 302-303).

Kırım-Tatar Türkçesinde konsonantlar arasında ötümlülük ötümsüzlük yönünden uyum vardır: buluttan "buluttan", şatırdı "çatırtı", felaketten "felaketten" (Savran 2009:16).

Sevortyan Kırım-Tatar Türkçesinin kelime hazinesi ise kendi içerisinde Kıpçak Türkçesine dayandığını, Güney batı dillerinde bulunan birçok unsuru da içine aldığını, bu yüzden de dilde eş anlamlı kelimeler oldukça fazla olduğunu belirterek şu örnekleri vermiştir: tüs // renk "renk", ald // og "ön", ciber- // yolla- "yollamak", ayt- // söyle- "söylemek", day // kibi "gibi" (birinci kelime Kıpçak grubuna, ikinci kelime ise Oğuz grubuna ait) vs. (Sevortyan 2001: 351-352). Bu iki büyük Türk dil grubunun tesiri altında meydana gelen Kırım-Tatar Türkçesine ses, şekil ve manaca en yakın olan tarihi dil abidesi "Kodeks Kumanikus'tur (Çobanzade 2009: 118).

Altınordu'ya bağlı olan Kırım'da meydana gelen dil Kıpçak Türkçesinin bir kolu olarak gelişmiştir. Kırım Hanları, Altın Ordu hanedanına mensup prensler olduğu için Kırım Hanlığında şekillenen dilde Altın Ordu Türkçesinin tesirlerini görmek mümkündür.

Ancak 1475 yılında Kırım'ın Osmanlı Devleti tabiyetine girmesiyle Kırım Türkçesi üzerinde Osmanlı Türkçesinin tesirleri artmıştır. Siyasi olarak Osmanlı Devletine tabi olan Kırım'da kullanılan dil, Osmanlı Türkçesine bağlı olarak gelişimini sürdürmüştür (Özyetgin 1996: 14).

İsmail Gaspıralı'nın çıkardığı "Tercüman" gazetesinin diline bakıldığında bunun sadeleştirilmiş, cümleleri kısaltılmış, yalın ve açık anlatımın tercih edildiği bir Osmanlı Türkçesi olduğu görülmektedir. Gaspıralı Tercüman'ı çıkardığı ilk günden itibaren sadece Rusya'daki Türk halklarının değil, bütün Türk dünyasının anlayabileceği bir dil oluşturmayı, büyük bir ideal olarak kabul etmiştir. Gaspıralı'nın kullandığı ve teklif ettiği ortak edebî dil; sadeleştirilmiş, umumileştirilmiş Osmanlı Türkçesi'dir. (Akpınar 2001:400-408).

1905 inkılâbının getirdiği özgürlük ortamı içinde, İstanbul'da okuyan öğrencilerin, İsmail Gaspıralı'nın "Tercüman" gazetesinde yetiştirdiği Kırım Tatarı aydınların ve Gaspıralı'nın açtığı okullarda öğretmenlik yapmaya gelen öğretmenlerin yarattığı atmosferde, İstanbul Türkçesi edebî dil olarak yeniden işlek bir hale gelmiştir. 1917 Devriminden sonra ise, Kırım'daki aydınlar arasında, 1922 ve 1924 yıllarında edebî dille ilgili ciddi bir tartışma ortamı yaratılmış ve 1928'de Akmescit'te toplanan "Kırım Tatar Edebî Dilinin İmlası Üzerinde Birinci İlmi Konferansında, step ve dağ bölgeleri arasında kalan şeridin, Orta Yolak ağzı da denen Bahçesaray ağzının yazı dili olmasına karar verilmiştir (Yüksel 2007: 815).

Kırım Türkleri, yazı dili tarihleri boyunca dört alfabe değiştirmişlerdir. XV. yüzyıldan beri yazı dili geleneğine sahip olan Kırım Türkleri, 1929'a kadar, Türk dünyasının ortak alfabesi durumundaki Arap alfabesini kullanmışlar ve bu tarihten itibaren yazılı ürünlerini Latin alfabesiyle kaydetmeye başlamışlardır. Stalin devri Maarif Halk Komiserliği ve Sovyet iktidarının aldığı karardan sonra ise 1938'de Kiril alfabesine geçmişlerdir. Kasım 1991'de Marmara Üniversitesinde düzenlenen "Milletlerarası Çağdaş Türk Alfabeleri Sempozyumu"nda Türk toplulukları için önerilen 34 harflik Latin alfabesinin eski SSCB sınırlarındaki bazı Türk devlet ve toplulukları tarafından benimsenmesinin ardından Kırım Türkleri de bu 34 harflik alfabeyi esas alarak yeni bir

yazı sistemi oluşturmuşlar ve bu alfabe Nisan 1997'den itibaren kullanılmaya başlanmıştır(Şirin 2006: 247-248).

Kırım-Tatar Türkçesi, bugün UNESCO tarafından ortaya konulan Tehlike Altındaki Diller Atlası'nda "ciddi tehlike altında" kategorisinde yer almaktadır. 2001 yılı verilerine göre Kırım Otonom bölgesindeki toplam nüfusun %12.03'ünü oluşturan Kırım Tatarlarının toplam sayısı 248.200'dür. Kırım-Tatar Türkçesinin konuşur sayısı ile ilgili net bir bilgi bulunmamaktadır. Bununla birlikte bu konuda yapılan bazı çalışmalarda Kırım-Tatar Türkçesini ilk dil olarak kullananların sayısının 100.000'i geçmeyeceği yönünde tahminler yer almaktadır. Kırım Tatarlarının büyük bir çoğunluğu iki dillidir ve günlük hayatlarında yaygın olarak Rusçayı kullanmaktadırlar. Kırım-Tatar Türkçesinin kullanımında özellikle yetişkin ve genç nesil arasında büyük bir düşüş vardır. Çocuklukta ana dillerini öğrenen ve kullanan Kırım Tatarları yetişkinlikte ana dillerini kullanmayı bırakmakta, sosyal çevre içerisinde prestijli dil konumundaki Rusçayı tercih etmektedirler. Kırım-Tatar Türkçesi ise ağırlıklı olarak yaşlılar tarafından kullanılmaktadır (Sarı 2016: 251).

Zakir Kurtnezir'in Hayatı, Eserleri Ve Edebi Kişiliği

Zakir KURTNEZİR, 12 Aralık 1933'te Kırım'ın Balıklava semtinde Varnaytka(şimdiki adı Donçernoye) köyünde çiftçi Kurtnezir Hayrettin ailesinde doğmuştur. Çocukluğunun ilk yılları Kırım'da sonra Özbekistan'ın Kurgan semtindeki Meşan köyünde geçmiştir. İlkokulu köyde bitirmiş, ortaokulu şehir merkezindeki okulda okumuştur.

1952-1954senelerinde Namangan Devlet Öğretmenler enstitüsünde fizik-matematik lisesini bitirmiitir. Çartak ve Çiraz şehirlerindeki ortaokullarda öğretmenlik yapmıştır. Edebiyata öğrencilik yıllarından beri meraklı olan Zakir KURTNEZİR, 1957 yılının Ağustos ayında Taşkent'te Yeniyol şehir gazetesinde işe girmiş ve edebiyat bölüm müdürü olarak çalışmıştır. 1964 yılında Taşkent Devlet Üniversitesinin gazetecilik bölümünü bitirmiştir.

Çinaz şehir gazetesinin yazarı, Taşkent vilayet gazetesinin yazarı, Yeniyol şehir gazetesi yazarının yardımcısı görevlerinde çalışmıştır.

1982 yılında Zakir KURTNEZİR Taşkent'te ana dilimizde çıkan "Yıldız" dergisinin başyazarının yardımcısı görevine getirilmiştir. 1985 yılının Kasım ayına kadar çalışmıştır. 1984 yılının Mart ayından itibaren iki yıl boyunca Özbekistan Yazarları Birinci Kırım Tatar Edebiyatı Kuruluna başkanlık yapmıştır. Sonra Çinaz şehir gazetesine yazar tayin edilmiştir. 1990 yılından beri "Yıldız" dergisinde yazarlık yapmıştır.

Şairin ilk kitabı "Fidanlar" 1969 yılında basılmıştır. Bundan sonra "Size Bağışlıyorum" (1978), "Sen Gülünce"(1982), "Tebessüm"(1984), "Miras"(1991) şiir ve hikâye kitapları basılmıştır.

Kırım'a geldikten sonra Zakir KURTNEZİR'in yaratıcılık faaliyeti daha da genişlemiştir. Yeni eserler ortaya koymuştur. Ayrıca bu dönemde tercüme ile de ciddi anlamda uğraşmıştır. Dönemin tanınan edebiyatçısı Zafer Seydamet Kırım'ın "Nurlu Kabirler" kitabını Türkçeden Kırım Tatar diline çevirip "Yıldız" dergisinde bastırmıştır.

Son yıllarda dini edebiyatımızı zenginleştirmek uğrunda bazı eserler vermiştir. "İbadet ve Dualar kitabı" (1997), "Kuran Elifbesi"(1997), "Ramazan ve Oruç"(1997), "Kuran-ı Kerim ve İzahatlı Manası" (1998), "Abdest, Gusül, Namaz", "İslam Dinimiz"(1999), kitaplarını bastırmıştır. Pakistanlı ünlü din âlimi Ebu El-Maududi'nin "İslam Dininin Esasları" eserini tercüme etmiştir.(Yıldız, 1995).

Kırım basın tarihinde birinci olup, "Hidayet" adlı dini-toplumsal gazeteyi bastırmıştır. Kırım televizyonunda uzun müddet cemaatçilik konusunda "İnsanlar ve Takdirler" din ve örf- adetlerimiz programlarını sunmuştur. 18 Kasım 1995 yılında Kırım Müslümanlarının kurultayında Kırım müftüsünün dini eğitim ve basın işlerinden sorumlu müftü yardımcılığına seçilmiştir.

Zakir KURTNEZİR, 1978 yılında yazarlar birliğinin üyesi olmuştur. O, Özbekistan'da şöhret kazanan gazeteci unvanını almıştır. Fahri yollardan takdir edilmiştir.

Yazar, bize "Kırım Tatar Edipleri" eserinde daha çok simaları sır olup kaybolmakta olan 134 edip hakkında kısa ve gayet yararlı bilgiler vermiştir. Bu eser yazarın uzun yıllar

sabırlı çalışmasının meyvesinin mahsulü olmuştur. Sadece üniversite öğrencilerine değil bütün edebiyata merak salanlar için gayet kıymetli bir eser olmuştur.[1]

[1] Zakir Kurtnezir'in hayatı, eserleri ve edebi kişiliğine dair bilgilere Zakir Kurtnezir'in yazmış olduğu *Kırım Tatar Edipleri* adlı eserden ulaşılmıştır. (Kurtnezir, 2020)

BİRİNCİ BÖLÜM

YAPILARI VE OLUŞUMLARI BAKIMINDAN ZAMİRLER

1.1.Zamir

1.1.1 Birinci Teklik Şahıs Zamiri: Men

1.1.1.1. Yalın Hâl: Men

Kırım Tatar Türkçesiyle yazılmış olan *Miras* adlı eserde en çok 1. teklik şahıs zamiri olan "men" kullanılmıştır. Aşağıda sıraladığımız cümleler metinde "meni" 1. Teklik şahıs zamirinin ne kadar çok kullanıldığına örnek teşkil etmektedir. Günümüz Türkiye Türkçesinde "ben" şeklinde kullanılmaktadır.

Men *hoş hayallarımnı toplap, oňa başımnı salladım. (6-32)*

[Ben güzel hayallerimi toplayıp, ona başımı salladım.]

Men *bayağı eskirip, oturğıçları çullanıp başlağan skemlege oturdım.(6-40)*

[Ben, çok eski olan ve oturakları sallanmaya başlayan koltuğa oturdum.]

Pek yahşı aňladım, dedim ***men*** *ve qoyun defterimde birqaç qaydlar yaptım.(8-19)*

[Çok iyi anladım, dedim ben ve koynumdaki defterime birkaç kayıt yaptım.]

Men *bu yerde gazetamızınň işinen defalarca bulunam, brigadanıň er bir azasını deyerlik şahsen bilem, er sefer olar ile hoş subetleşem…(8-33)*

[Ben burada gazetemizin işiyle uzun zamandır uğraşıyorum, çiftliğin her bir üyesini, kıymetli yönleriyle biliyorum, her zaman onlarla güzel sohbet ediyorum…]

Men *ömürlik severim.(9-22)*

[Ben ömürlük severim.]

Bu añde közlerime bizlerden biraz çette ayaq üstünde turğan, ***men*** *aqranda qızçıq çalındı.(10-30)*

[Bu sırada gözlerime bizlerden biraz kenarda ayakta duran, ben yaşlarda bir kız çalındı.]

Men *mektep yaşındam, lâkin oquvğa barmayım.(11-17)*

[Ben okul çağındayım ancak okula gitmiyorum.]

Men *Mahmudqa bir şey demedim.(12-10)*

[Ben Mahmut'a bir şey demedim.]

Men *raleler başında oturğan talebelerge utançaklıqnen köz ettim.(12-22)*

[Ben rahleler başında oturan öğrencilere utanarak baktım.]

-Bekir, babamnıñki Hayredin, dep cevap berdim ***men****.(13-16)*

[-Bekir, babamınki Hayrettin" diye cevap verdim ben.]

Men *razılıq bildirip, başımnı qıbırdattım.(13-18)*

[Ben razı olduğumu bildirip, başımı kıpırdattım.]

Soñra oca mañа tahtağa birqaç arif sözler yazmamnı buyurdı, ***men*** *yazdım.(13-20)*

[Sonra hoca bana tahtaya birkaç hikmetli söz yazmamı söyledi, ben yazdım.]

Men *turayım.(14-41)*

[Ben kalkayım.]

Ahmad akanıň tabiatı öyle olğanını ***men*** *de bilem.(15-3)*

[Ahmet abinin tabiatının öyle olduğunu ben de biliyorum.]

İşte, oğlum, böyle etip ***men*** *tarlada pamuq armanında doğam, ilk töşegim yastığım pamuq ola.(17-10)*

[İşte, oğlum, bu şekilde ben tarlada pamuk harmanında doğdum, ilk döşeğim yastığım pamuk oldu.]

İtirazım yoq, Ahmad aka, dedim ***men*** *basıq davuşnen, öyle olğandır belki.(17-21)*

[İtirazım yok, Ahmet abi, dedim ben kısık sesle, öyle olmuştur belki.]

-Söyle Bakircan, ***men*** *seni dinleyim, dedi o.(18-4)*

["Söyle Bakircan, ben seni dinleyeyim" dedi o.]

Subetimiz öyle yekünlendi ki, Ahmad aka öz fikirinde ***men*** *ise öz fikirimde qaldıq.(18-9)*

[Sohbetimiz öyle sonuçlandı ki, Ahmet abi kendi fikrinde ben ise kendi fikrimde kaldık.]

Bu razılıq alameti dep tüşündim ***men****.(18-43)*

[Bu razı olma işareti diye düşündüm ben.]

Bir şey bilmegen kibi taaciplendim ***men****.(19-18)*

[Bir şey bilmiyormuş gibi şaşırdım ben.]

Aytıñız, ebet, aytıñız! Dedim ***men****, onı diñlemeğe azırlandım.(19-35)*

[Söyleyiniz, evet, söyleyiniz! dedim ben, onu dinlemeye hazırlandım.]

Men *sizden başqa şeyler beklesem de, bunı umut etmegen edim, dedi Salamat.(19-39)*

[Ben sizden başka şeyler beklesem de bunu ummamıştım, dedi Salamat.]

-Afu etiñiz, Salamathan dedim ***men****.(20-8)*

[Affediniz, Salamathan, dedim ben.]

Men *devam ettim.(20-18)*

[Ben devam ettim.]

Men *Salamatnıñ maqaledeki angi fikirlernen razı olmağanınıñ sebeplerini tüşünip tapmağa tırıştım.(22-26)*

[Ben Salamat'ın makaledeki hangi fikirlere razı olmamasının sebeplerini düşünüp bulmaya çalıştım.]

Men *bellesem pamuqnı öyle horlap cıymaqtan ise, üstünden elnen temiz alınsa güzel olur.(23-2)*

[Bence pamuğu öyle horlayıp toplamaktansa, üstünden elle temiz alınsa güzel olur.]

Men *sizlerniň diqqatlarıňıznı başqa bir meselege jurnalistniň etikası meselesine celp etmek isteyim.(26-24)*

[Ben sizin dikkatlerinizi başka bir meseleye, gazeteciliğin ahlakı meselesine çekmek istiyorum.]

*-**Men**, sizlerniň fikirleriñizni işitken soň, söylemek niyetinde edim.(50-27)*

[-Ben sizin fikirlerinizi duyduktan sonra söylemek niyetindeydim.]

Men *sezeklenip başladım, yuqudan tamamınen ayındım.(77-20)*

[Ben huzursuzlanmaya başladım, uykudan tamamıyla uyandım.]

Men*, adamlarnı bilmeysiñiz demek istemeyim.(88-13)*

[Ben, insanları bilmiyorsunuz demek istemiyorum.]

Men*, o evlatnı qaç yıl beklegenimni bilse ediñiz, Apacan! (90-25)*

[Benim o çocuğu kaç yıl beklediğimi bilseydiniz, Apacan!]

Men *onıň azbarlarda bildirgen bazı fikirleriniň samimiy olğanına şübelenip başladım. (95-35)*

[Ben onun avluda dile getirdiği bazı fikirlerinin samimi olduğuna dair şüphe duymaya başladım.]

Men *şimdi İsmat Qurbanoviçniň qolhozına barmaq isteyim.(102-4)*

[Ben şimdi İsmat Kurbanoviç'in çiftliğine gitmek istiyorum.]

Men *Veli Kerimoviçke bir şeyler aytmaq kerek edim.(114-30)*

[Benim Veli Kerimoviç'e bir şeyler söylemem gerekiyordu.]

Men *cevap bermek yerine oldı degen manada başımnı salladım.(130-32)*

[Ben cevap vermek yerine, oldu diyen manada, başımı salladım.]

Men *maarif bölüginiň müdirinde iç bir qabaat yoq demek istemeyim.(146-22)*

[Ben eğitim dairesi başkanında hiçbir kusur yok demek istemiyorum.]

1.1.1.2. Yükleme Hâli: Meni

1. Teklik şahsın yalın hâlinden sonra oldukça sık kullanılan yükleme hâli "meni"ye rastlıyoruz. Günümüz Türkiye Türkçesinde "beni" şeklinde kullanılmaktadır.

Material yazmaq için ***meni*** *yollay.(5-15)*

[Materyal yazmak için beni yolluyor.]

Nazlı baqışları ***meni*** *de serbest qaldırmay ediler.(6-13)*

[Nazlı bakışları beni de serbest bırakmıyordu.]

*O, **meni** körgeninen yerinden qalqtı.(6-34)*

[O, beni görür görmez yerinden kalktı.]

*Yazıq ki büroga **meni** de çağırmağanlar.(7-15)*

[Yazık ki büroya beni de çağırmamışlar.]

*Redaktor masa üzerindeki ellerim üstüne ellerini qoyıp, **meni** tınçlandırmağa tırıştı.(7-32)*

[Editör masanın üzerindeki ellerimin üstüne ellerini qoyup, beni sakinleştirmeye çalıştı.]

*Murat Ganiyevich **meni** tınçlandırğan kibi oldı ve büroğa azırlıq körmek maqsadınen özüniň iş masası başına keçti.(7-43)*

[Murat Ganiyeviç beni sakinleştirmiş gibi oldu ve ofise hazırlık görmek için kendi çalışma masasının başına geçti.]

*Brigadir **meni** korgen sayın: "Bakircan, bu deyim, qızlardan birisiniň sevgi ateşine tüşkensiň galiba" dep meni eleştire.(9-27)*

[Grup şefi beni gördükçe :" Bakircan, diyorum ki, kızlardan birinin sevgi ateşine düşmüşsün galiba" deyip beni eleştiriyor.]

*Koydeşiñe niçün böyle qıya baqa ekensiň, niçün **meni** ateşlerde yaqasıň?(9-34)*

[Köylüne neden böyle dik bakıyorsun, neden beni ateşlerde yakıyorsun?]

*Ertesi künü Mahmud **meni** ozü oquğan sınıfqa alıp bardı.(12-21)*

[Ertesi günü Mahmut beni kendi okuduğu sınıfa götürdü.]

*Olar **meni** baştan ayaq süzip çıqqandan soň, ögleriňe baqıp oturdılar.(12-24)*

[Onlar beni baştan ayağa süzüp çıktıktan sonra önlerine bakıp oturdular.]

*Şu daqiqada Mahmud yerinden qalqıp, menim aqqımda "tafsilatlı malumat" bergen soň, oca **meni** tahtağa çağırdı.(12-40)*

[Şu dakikada Mahmut yerinden kalkıp benim hakkımda "ayrıntılı bilgi" verdikten sonra hoca beni tahtaya çağırdı.]

*Yaqası yırtıq, dögmeleri yoq kamzolnıň üstüme bol ekenliği içün belimni ince sicimle bağlağanımnı seçken oca **meni** qıyın vaziyetten qurtarmaq niyetinen sınıftaki balalarğa müracaat etti.(13-2)*

[Yakası yırtık, düğmeleri olmayan yelek üstüme bol olduğu için belimi ince bir sicimle bağladığımı fark eden hoca beni bu zor durumdan kurtarmak niyetiyle sınıftaki öğrencilere müracaat etti.]

*"Olan, saňa ne oldı, **meni** qaydalarğa süyrekleysiň şu? deyim. (14-28)*

["Ulan sana ne olu, beni nerelere sürüklüyorsun?" diyorum.]

*Olar çaynı maqtay-maqtay **meni** alğışladılar.(14-32)*

[Onlar çayı öve öve beni alkışladılar.]

*Aytacaq fikirlerinden vazgeçti, ğaliba, **meni** sualge tuttı.(41-40)*

[Söyleyeceği fikirlerden vazgeçti galiba, beni soruya tuttu.]

*Evela canıñızı nafile yerde ağırtqanım için **meni** bağışlamañızı rica etem.(60-29)*

[Evvela, canınızı gereksiz yere sıktığım için beni affetmenizi rica ediyorum.]

*Murat Ganiyeviç saba **meni** özüne çağırıp tenbiledi.(68-17)*

[Murat Ganiyeviç sabah beni yanına çağırıp tembihledi.]

*Aydın sofanıñ pencere tahtasında turğan telefon ardı kesilmeden çınıldap, **meni** tatlı tañ yuqusından uyanttı.(77-2)*

[Aydınlık sofanın pencere tahtasında duran telefon sürekli çalıp beni tatlı sabah uykusundan uyandırdı.]

*Bulat Ekremoviç **meni** körgeninen işmarnen yanına çağırdı.(81-33)*

[Bulat Ekremoviç beni görür görmez işaretle yanına çağırdı.]

*Şakirov, İsmat Qurbanoviç'ni değil, sanki **meni** qamaçavğa ala, ğırtlağıma yapışa edi.(122-18)*

[Şakirov, İsmat Kurbanoviç'i değil, sanki beni kuşatacakmış gibi, gırtlağıma yapışıyordu.]

*Canım, apteciğim, **meni** bağışlañız, dep ağlay başladı qadın.(155-43)*

[Canım, ablacığım, beni bağışlayınız diye ağlamaya başladı kadın.]

1.1.1.3. Yönelme Hâli: Maña

1. teklik şahsın yönelme hâli de oldukça fazla kullanılmıştır. Günümüzde "bana" şeklinde kullanılmaktadır.

*-İşin qartop, qardaşım, dedi **maňa** yavaştan.(5-8)*

[İşin kötü, kardeşim, dedi bana yavaştan.]

*Adım Bekir olsa da, aytması qolay dep, **maňa** "Bakircan" diye müracaat eteler.(6-26)*

[Adım Bekir olsa da söylemesi kolay diye, bana "Bakircan" diye hitap ediyorlar.]

*Selâmlaşmaq içün iç bir vaqıt yapmağan şeyini yaptı, yani **maňa** elini uzattı.(6-37)*

[Selamlaşmak için hiçbir zaman yapmadığı şeyi yaptı, yani bana elini uzattı.]

***Maňa** er şeyini aydın-açıq anlatıňız.(7-9)*

[Bana her şeyini açıkça anlatınız.]

*Söz kelimi, rayonnıñ iri ve çoq pıtaqlı hocalığınıñ ürmetli, ördenli reisi, cenk ateşlerinden keçip kelgen bu adamnıň **maňa** evelce köstergen muamelesini de ayttım.(7-26)*

[Söz gelimi bölgenin büyük ve çok köklü hocalığının hürmetli, madalyalı reisi, savaş ateşlerinden geçip gelen bu adamın bana önceden gösterdiği muameleyi de söyledim.]

*Ya bu aqta bugüñge qadar **maňa** niçün bir şey söylemediñiz?(7-35)*

[Ya bu konuda, bugüne kadar bana neden bir şey söylemediniz?]

*Olar mektepte keçken derslerini **maňa** añlatalar, ocalarnıñ cenk aqqında gazetalardan oquğan haberlerini bildireler.(11-25)*

[Onlar okulda geçen derslerini bana anlatıyorlar, hocaların savaşla ilgili gazetelerde okudukları haberleri aktarıyorlar.]

*Oqumaq gereksiñ oğlum, dedi **maňa**.(12-15)*

[Okumak zorundasın oğlum, dedi bana.]

*Oca bizim başımızğa tüşken telükelerden haberdar olsa kerek, talebelerge bayağı şeyler añlattı ve çevirilip **maňa** baqtı.(13-11)*

[Hoca, bizim başımıza gelen tehlikelerden haberdar olsa gerek, öğrencilere bayağı şeyler söyledi ve dönüp bana baktı.]

*Soñra oca **maňa** tahtağa birqaç arif sözler yazmamnı buyurdı, men yazdım.(13-19)*

[Sonra hoca bana tahtaya birkaç hikmetli söz yazmamı söyledi, ben yazdım.]

*Mahmud **maňa** sevinç ile baqtı ve "kördiñmi!" degen kibi, sağ közini qıptı.(13-25)*

[Mahmut bana sevinçle baktı ve "Gördün mü!" der gibi, sağ gözünü kırptı.]

*Oca **maňa** yaqın keldi, elini omuzıma qoyıp...(13-27)*

[Hoca bana doğru geldi, elini omzuma koyup...]

*Şimdi **maňa** böyle kibar alda baqasın.(13-37)*

[Şimdi bana böyle kibar bir şekilde bakasın.]

Oña yaqınlaşqan vaqıtımda Nazira hala belini doğrultıp, ***maňa,*** *tañ müsafirine, taaciplenip baqtı.(13-41)*

[Ona yakınlaştığım zaman, Nazira hala belini doğrultup, bana, sabah misafirine, şaşkınlıkla baktı.]

"Yüriň, yüriň, hala,- dey ***maňa****." (14-30)*

["Yürüyün, yürüyün, hala,- diyor bana."]

-Sen ***maňa*** *baqma, Bakircan dedi o.(14-40)*

[O,-Sen bana bakma Bakircan, dedi .]

-Hoş keldiň, yigit, dedi o ve selamlaşmaq içün elini ***maňa*** *menden evel uzattı.(16-12)*

["Hoş geldin delikanlı" dedi o ve selamlaşmak için elini bana benden önce uzattı."]

-Anam rametli yigirminci senelerde ***maňa*** *yüklü olğan.(16-38)*

[-Annem rahmetli yirmili yaşlarda bana hamile kalmış.]

İkâyesini soñuna yetkizgen Ahmad aka mıyığınıň sağ ucunı ğururnen burıp, töpege tikledi, küreşte raqibi üzerinden ğalip kelgen pelvan kibi ***maňa*** *kibbar qiyafetle köz etti.(17-19)*

[Hikayesini sonuna getiren Ahmet abi bıyığının sağ ucunu gururla burup başını kaldırdı, güreşte rakibi üzerinden galip gelen pehlivan gibi bana kibar şekilde göz etti.]

Ahmad aka ***maňa*** *fikrini añlatmağa tırıştı.(17-35)*

[Ahmet abi bana fikrini anlatmaya çalıştı.]

*Lâkin Ahmad aka anıň bu ikâyesi **maňa** ziyade tesir etti.(17-46)*

[Ancak Ahmet abi onun bu hikayesi bana ziyadesiyle tesir etti.]

*Brigadir endi laqırdı içün **maňa** vaqıt berdi.(18-3)*

[Grup şefi şimdi konuşmak için bana zaman verdi.]

*Şimdi onıň bu areketi **maňa** hucur köründi.(18-10)*

[Şimdi onun bu hareketi bana tuhaf göründü.]

*Qız **maňa** taba çevirildi, qaşlarını tüyümçiklep öyle baqış etti ki qalbime esapsız süngüler saplandılar.(18-36)*

[Kız bana doğru döndü, kaşlarını düğümleyip öyle baktı ki kalbime hesapsız süngüler saplandı.]

*Qıznıň **maňa** ne manada açuvlanğanını bilmegenim alda, özümni serbest tutıp…(18-39)*

[Kızın bana ne sebepten kızdığını bilmediğim halde, kendimi serbest bırakıp...]

*Qaldırım kenarına çekilip, **maňa** çevirildi.(19-15)*

[Kaldırım kenarına çekilip, bana döndü.]

*Sözleri **maňa** tesir etkenini sezdi.(20-16)*

[Sözlerinin beni etkilediğini sezdi.]

*Amma mesul kătibimiz Mamacan Niyazoviçniň areketleri niçündir **maňa** hucur köründi.(25-18)*

[Ama sorumlu sekreterimiz Mamacan Niyazoviç'in hareketleri nedendir bilmem bana tuhaf göründü.]

*İsmat aka **maňa** ayneci, sınavcı közlerinen baqtı.(38-3)*

[İsmet abi bana kurnaz, sorgulayıcı gözlerle baktı.]

*Redaktsiya işine kelgenimden beri yorulmay **maňa** zenaatımızıň inceliklerini öğrete.(42-37)*

[Editörlük işine geldiğimden beri yorulmadan bana zanaatımızın inceliklerini öğretiyor.]

*Eyisi onı **maňa** beriñiz.(59-1)*

[İyisi, onu bana veriniz.]

*Er alda **maňa** Salamat ile mıtlaqa laqırdı etmek lazım.(60-4)*

[Herhalde benim Salamat ile mutlaka konuşmam lazım.]

*Men tütün içmegenimni bilgeninden **maňa** teklif etmedi ve içine çekken tütünni çetke üfürdi.(65-21)*

[Benim sigara içmediğimi bildiğinden bana teklif etmedi ve içine çektiği tütünü dışarı üfledi.]

*Lâkin Salamat bayağı vaqıt **maňa** müsbet cevap bermedi.(67-11)*

[Ancak Salamat uzun zaman bana olumlu cevap vermedi.]

***Maňa** ziyade tesir etti galiba közlerim torlandı.(205-21)*

[Beni fazla etkiledi galiba, gözlerim doldu.]

1.1.1.4. Bulunma Hâli: Mende

Günümüzde "bende" şeklinde kullanılmaktadır. Metni incelediğimizde 1. teklik şahsın bulunma hâline çok az rastlıyoruz. Aşağıdaki örneklerden metinde çok fazla kullanılmadığını görebiliriz.

*Bu manzara **mende** eyi tesir doğursa kerek, bir qaç yıl evelsi bir şiir yazğan edim.(9-3)*

[Bu manzara beni çok etkilese gerek, birkaç yıl önce bir şiir yazmıştım.]

*Erkesniň kozü **mende**.(12-23)*

[Herkesin gözü bende.]

***Mende** yoq eken mi?(19-43)*

[Bende yok mu acaba?]

***Mende** de yürek bar ebet.(66-4)*

[Bende de yürek var evet.]

1.1.1.5. Çıkma Hâli: Menden

Günümüzde "benden" şeklinde kullanılmaktadır. 1. teklik şahsın çıkma hâli de oldukça az kullanılmıştır.

Köresiñmi onı, ***menden*** *intiqam almaq istey.(7-17)*

[Görüyor musun onu, benden intikam almak istiyor.]

-Hoş keldiñ, yigit, dedi o ve selamlaşmaq içün elini mańa ***menden*** *evel uzattı.(16-12)*

[Hoş geldin, delikanlı, dedi ve selamlaşmak için elini bana benden önce uzattı.”]

Üniversitetni ***menden*** *evel bitirdi.(25-40)*

[Üniversitesini benden önce bitirdi.]

Bir tenqidniň sebebinden nice dostlarım ***menden*** *yüz çevirdiler, kolhoz reberlerinden ters sözler eşittim.(39-31)*

[Bir eleştiri nedeniyle nice arkadaşlarım benden yüz çevirdi, çiftlik liderlerinden ters sözler işittim.]

Menden *de bir şeyler soramaq borclular elbet.(157-20)*

[Benden de bir şeyler sormak zorundalar elbet.]

1.1.1.6. Vasıta Hâli: Menimnen

Günümüzde “benimle” şeklinde kullanılmaktadır. Bu metinde 1. teklik şahsın vasıta hâline tek bir örnekte rastladık.

Menimnen *nazlı nazlı söylendiler.(64-15)*

[Benimle nazlı nazlı konuştular.]

1.1.1.7. İlgi Eki: Menim

Günümüzde "benim" şeklinde kullanılmaktadır. İlgi hâli ile ilgili metinde geçen cümleler aşağıda sıralanmıştır. Yeterince kullanıldığı cümlelerin çokluğundan anlaşılmaktadır.

*Murat Ganiyeviç **menim** qarşımda yerleşti.(6-42)*

[Murat Ganiyeviç benim karşımda oturdu.]

***Menim** ve qardaşçıqlarımnıň başlarını sıypadı, ohşadı.(10-12)*

[Benim ve kardeşlerimin başlarını sıvazladı, okşadı.]

***Menim** qızğa balaca ayretlenip baqıp qalğanımnı sezgen babası qızçıqqa çevirildi.(10-34)*

[Benim kıza, çocukça hayretlenip bakıp kaldığımı hisseden babası kızcağıza döndü.]

*Qızçıq sofrağa yaqınlaştı, **menim** qarşıma oturdı.(10-37)*

[Kızcağız sofraya yakınlaştı, benim karşıma oturdu.]

*Balalarnıň üykeni **menim**.(11-13)*

[Çocukların en büyüğü benim.]

*Şu daqiqada Mahmud yerinden qalqıp **menim** aqqımda "tafsilatlı malumat" bergen soñ, oca meni tahtağa çağırdı.(12-39)*

[Şu anda Mahmut yerinden kalkıp benim hakkımda "detaylı bilgi" verdikten sonra hoca beni tahtaya çağırdı.]

-Eee, Bakircan, çoq nazlanmayıp, ***menim*** *çayımnıň lezetine baq.(14-19)*

[-Eee, Bakircan çok nazlanmayıp benim çayımın tadına bak.]

Menim *elimnen azırlanılğan çaynı nice nice adamlar, saygılı müsafirler içkenini bilesiňmi?(14-21)*

[Benim elimle hazırladığım çayı nice nice adamlar, saygılı misafirlerin içtiğini biliyor musun?]

Menim *suallerim Ahmad akağa ağır kelgenini duydım, o sebepten de bütün vücudımnen brigadirniň ikâyesini dinlep başladım.(16-35)*

[Benim sorularımın Ahmet abiye ağır geldiğini duydum, bu yüzden de bütün vücudumla çiftlik müdürünün hikayesini dinlemeye başladım.]

Olar qaytıp kelgende anam endi qurtulğan mecalsiz alda yata, balanıň demek ***menim*** *ince sesim yañğıray.(17-8)*

[Onlar geri geldiğinde annem şimdi kurtulmuş, mecalsiz halde yatıyor, bebeğin yani benim ince sesim çınlıyor.]

Bayağı vaqıtqace ne ***menim*** *ve ne onıň ağızından bir sözçik çıqmadı.(19-6)*

[Uzun zaman benimde onun da ağzından tek sözcük çıkmadı.]

Menim, *elbette material aqqında soraycağımnı bile.(19-9)*

[Benim elbette malzeme hakkında soru soracağımı biliyor.]

Siz ***menim*** *fikirimni bilmek isteysiňiz.(19-24)*

[Siz, benim fikrimi bilmek istiyorsunuz.]

Siz, ağañız Mahmud ile ***menim*** *mektepke nasıl qatnağanımnı bilesiñizmi?(20-15)*

[Siz, ağanız Mahmut ile benim okula nasıl gittiğimi biliyor musunuz?]

Ebet, Ahmad aka ile subetimden añlaşılğanına köre, qart pamuqçı ***menim*** *yañılıqlar hususında suallerimni begenmedi.(22-30)*

[Evet, Ahmet abi ile sohbetimden anlaşılacağına göre, yaşlı pamukçu, benim yenilikler hakkında sorularımı beğenmedi.]

Menim *qafamda ise ileride olacaq müim işler aqqındaki fikirler tolu edi.(29-22)*

[Benim kafam ise ileride olacak önemli işler hakkında fikirlerle doluydu.]

Üylelik aşqa çıqmağa tedariklengen qızlar ***menim*** *tarafıma baqıp, nelerdir söylep, şahıldap küldiler.(31-13)*

[Öğlen yemeğe gitmeye hazırlanan kızlar benim tarafıma bakıp bir şeyler söyleyip güldüler.]

Qızlar ***menim*** *bu apansız areketime, şübesiz, taaciplendiler.(33-22)*

[Kızlar benim bu ani hareketime şüphesiz şaşırdılar.]

Barıp da ***menim*** *maqalemde yazğan fikirlerimni añlamasalar, añlamaq istemeseler...(48-29)*

[Varıp da benim makalemde yazan fikirlerimi anlamasalar, anlamak istemeseler...]

Menim *sesimni tanıp, quyruğını sallay sallay yaltaqlandı.(54-15)*

[Benim sesimi tanıyıp kuyruğunu sallaya sallaya yaltaklandı.]

Anam boş savutlarnı cıyıştırıp, uzun sarı qavun ketirip ***menim*** *ögüme qoydı.(62-33)*

[Annem boş tabakları toplayıp, uzun sarı kavun getirip benim önüme koydu.]

Reis birinciniň elini qattı sıqıp selamlaştı, ***menim*** *de elimni tuttu.(116-32)*

[Reis birincinin elini sertçe sıkıp selamlaştı, benim de elimi tuttu.]

1.1.2. İkinci Teklik Şahıs Zamiri: Sen

1.1.2.1.Yalın Hâl: Sen

2. Teklik şahsın yalın hâline baktığımızda metinde 1.teklik şahsın yalın hâli kadar kullanılmadığını görüyoruz. Örnekler yedi taneyle sınırlıdır.

Sen *çalışqan tarlada.(9-14)*

[Sen tarlada çalışmışsın.]

Sen *ister sev, sevme ister.(9-21)*

[Sen ister sev, ister sevme.]

Sen *balaban oğlansıň oqumağa borclusıň.(12-7)*

[Sen büyük oğlansın, okumak zorundasın.]

-Bakircan, ***sen*** *üçünci sınıf talebesi oldıň.-dedi.(13-29)*

[-Bakircan, sen üçüncü sınıf öğrencisi oldun, dedi.]

*Bu quvançımnıň birinci şaadı **sen** değil mi ediň, Salamat!(13-36)*

[Bu sevincimin en yakın şahidi sen değil miydin, Salamat!]

*-**Sen** maňa baqma, Bakircan dedi o.(14-40)*

[O, “Sen bana bakma, Bakircan.” dedi.]

***Sen** meni ya añlamaysıň ya da añlamaq istemeysiň.(40-7)*

[Sen beni ya anlamıyorsun ya da anlamak istemiyorsun.]

1.1.2.2. Yükleme Hâli: Seni

2. Teklik şahsın yükleme hâli de metinde 1.teklik şahsın yükleme hâli kadar çok kullanılmamıştır. Günümüz Türkçesindeki kullanımının aynısıdır, herhangi bir ses değişimi olmamıştır.

*Şorbacı **seni** sabadan beri eki kere kirip soradı.(5-9)*

[Patron seni sabahtan beri iki kere girip sordu.]

*Sevem **seni**, brigadaňnı.(9-17)*

[Seviyorum seni, ekip müdürünü.]

***Seni** körmegenimiz bayağı oldı.(14-2)*

[Seni görmeyeli uzun zaman oldu.]

*Sabanıň saar vaqtında **seni** angi horaz uyanttı?(16-13)*

[Sabahın erken vaktinde seni hangi horoz uyandırdı?]

*-Söyle Bakircan men **seni** dinleyim, dedi o.(18-4)*

[O,"Söyle Bakircan, ben seni dinliyorum." dedi.]

*Murat Ganiyeviçniň yerine **seni** qoyacaqlar galiba.(112-18)*

[Murat Ganiyeviç'in yerine seni koyacaklar galiba.]

*Men bugüñ aqşam **seni** mıtlaqa alıp kelirim dedim.(134-18)*

[Ben bugün akşam seni mutlaka alıp gelirim dedim.]

1.1.2.3. Yönelme Hâli: Saña

2. Teklik şahsın yönelme hâli de metinde 1.teklik şahsın yönelme hâli kadar çok kullanılmamıştır. Günümüz Türkçesindeki kullanımının aynısıdır, ancak "n" sesinin yerine "ñ" kullanılmıştır.

*Soñki vaqıtlarda **saňa** ne oldı, bilmem.(9-30)*

[Son zamanlarda sana ne oldu, bilmiyorum.]

*Yarın **saňa** qarındaş, qalem, defter ve kitap berilecek.(13-30)*

[Kardeş, yarın sana kalem, defter ve kitap verilecek.]

*Anaña ayt, **saňa** çanta tiksin.(13-31)*

[Annene söyle, sana çanta diksin.]

*"Olan, **saňa** ne oldı, meni qaydalarğa süyrekleysiň şu? deyim. (14-28)*

["Ulan, sana ne oldu, beni nerelere sürüklüyorsun ?" diyorum.]

*Eger vaqıtıň olsa, aşıqmasañ **saňa** bir ikâye söyleyim.(16-34)*

[Eğer zamanın varsa, acele etmezsen sana bir hikaye söyleyeyim.]

*Özüñ terbiyelegen, iş bergen, iş ögretken adamlarıň endi **saňa** aqıl ögreteler.(187-17)*

[Senin terbiye ettiğin, iş verdiğin, iş öğrettiğin adamlar şimdi sana akıl veriyorlar.]

1.1.2.4. Bulunma Hâli: Sende

2. teklik şahsın bulunma hâline örnek tek bir cümleye rastlanmaktadır.

*Qalbim kene **sende,** dülber.(9-13)*

[Kalbim yine sende güzel.]

1.1.2.5. Çıkma Hâli: Senden

2. teklik şahsın çıkma hâline örnek tek bir cümleye rastlanmaktadır.

*Apayına olğan açuvını da **senden** çıqarır.(131-20)*

[Karısına duyduğu siniri de senden çıkarır.]

1.1.2.6.İlgi Eki: Seniñ

2. teklik şahsın ilgi eki almış hâline örnek tek bir cümleye rastlanmaktadır.

*Yañılmasam, onıncı sınıfnı o, **seniň** mektebiňde bitirdi.(142-17)*

[Yanılmıyorsam, o onuncu sınıfı, senin okulunda bitirdi.]

1.1.3. Üçüncü Teklik Şahıs Zamiri: O

1.1.3.1.Yalın Hâl: O

Metne baktığımızda 3. teklik şahsın yalın hâliyle ilgili örnekler yeterince kullanılmıştır. Günümüzdeki şekliyle aynı olması dikkat çekmektedir.

***O**, meni körgeninen yerinden qalqtı.(6-34)*

[**O**, beni görür görmez yerinden kalktı.]

Qana, oturuňız! Dedi ***o****, uzun masanıň soñunda maña yer kösterdi.(6-40)*

[Haydi, oturunuz! dedi o, uzun masanın sonunda bana yer gösterdi.]

Alayıq. Sözleriñi yahşı yaza, dedi ***o.(****13-24)*

[Alalım. Sözlerini güzel yazıyor, dedi o.]

Nazira halanıň çayını kim içmegen, ***o*** *bu dünyağa kelmegen. (14-21)*

[Nazira halanın çayını kim içmemiş, o bu dünyaya gelmemiş.]

-Sen maňa baqma, Bakircan dedi ***o****.(14-40)*

[O, ”Sen bana bakma, Bakircan” dedi.]

-Hoş keldiň, yigit, dedi ***o*** *ve selamlaşmaq içün elini maňa menden evel uzattı.(16-11)*

["Hoş geldin, delikanlı" dedi ve selamlaşmak için elini bana benden önce uzattı.”]

-Söyle Bakircan men seni diñleyim, dedi ***o****.(18-4)*

["Söyle Bakircan, ben seni dinliyorum" dedi o.]

O *indemedi.(18-42)*

[O seslenmedi.]

O *fikirini açıqtan açıq beyan etmege kirişti.(19-40)*

[O fikrini açıkça beyan etmeğe girişti.]

***O** tezden qaranlıq içine sinip ketti.(21-7)*

[O hızlıca karanlığın içinde kaybolup gitti.]

*-Bakir, oğlum, pamuqnı elnen cıymaqnıň yahşı tarafları çoq dedi **o**.(22-38)*

[O, "Bakir, oğlum, pamuğu elle toplamanın güzel tarafları çok." dedi .]

***O**, feletonnı oqup başladı.(145-25)*

[O, fıkrayı okumaya başladı.]

***O**, özüni beklegen tesadüflerni köz ögüne alğan edi.(155-41)*

[O, kendini bekleyen tesadüfleri göz önüne almıştı.]

***O**, Şakirovğa taraf azaçıq daa çevirildi.(167-22)*

[O, Şakirov'a doğru azıcık daha döndü.]

1.1.3.2. Yükleme Hâli: Onı

Metinde 3. teklik şahsın yalın hâli kadar yükleme hâliyle çekimlenmiş cümle bulunmaktadır. Günümüzdekinden faklı olarak kullanımı dikkat çekmektedir.

*Şimdi **onı** körgende, yüregim "şuvıldap" yiberdi.(6-14)*

[Şimdi onu gördüğümde, yüreğim hop etti.]

*Köresinmi **onı**, menden intiqam almaq istey.(7-17)*

[Onu görüyor musun, benden intikam almak istiyor.]

***Onı**, Murat Ganiyeviçke söyledim.(7-29)*

[Onu, Murat Ganiyeviç'e söyledim].

*Murat Ganiyeviç **onı** begendi, gazetada basıp çıqardıq.(9-5)*

[Murat Ganiyeviç onu beğendi, gazetede basıp yayınladık.]

***Onı** baqıp, bayırlarda arıq çetlerinde otlatam.(11-21)*

[Ona bakıp, bayırlarda tarla kenarlarında otlatıyorum.]

*Yaşı bayağı ekenliği cenk yaraları **onı** ziyade qıynağanı sebebinden oquvını devam ettirip olamağan.(15-29)*

[Yaşı ilerlediği için aldığı yaralar nedeniyle o, eğitimini devam ettirememiş.]

*Canıň ağırmasın, bizler pamuqnı nasıl yetiştirmek ve **onı** ne vaqıt, ne ile cıymaq kerekligini bilemiz.(16-31)*

[Canın sıkılmasın, bizler pamuğu nasıl yetiştirmek ve onu ne zaman ne ile toplamak gerektiğini biliyoruz.]

*Aytıňız, ebet, aytıňız! -dedim men, **onı** diňlemege azırlandım.(19-35)*

[Söyleyiniz, evet, söyleyiniz! -dedim ben, onu dinlemeye hazırlandım.]

*Kolhoznıň nice yıllardan beri yüksek bereket yetiştirip kelgen namlı brigadiriniň adını lekeleysiňiz, rayonda bayağı itibarlı adam **onı** da unutmaňız!(20-40)*

[Çiftliğin uzun yıllardan beri yüksek mahsul yetiştiren ünlü çiftlik müdürünün adını lekeliyorsunuz, bölgede bayağı itibarlı adam, onu da unutmayınız.]

Onı *isbat etip oturuvğa acet yoq.(24-18)*

[Onu isbat edip oturmaya gerek yok.]

Rayonumızda ***onı*** *bilmegen adam yoq.(30-19)*

[Bölgemizde onu bilmeyen adam yok.]

Yolda tesadüfen rastkelgen adamlar bu alnı körip yardımğa aşıqalar çarelep traktör astından ***onı*** *çekip çıqarıp, hastahanege alıp keteler.(32-1)*

[Yolda tesadüfen rastgelen adamlar bu halini görüp yardıma koşuyorlar çare bulup traktör altından onu çekip çıkarıp hastaneye götürüyorlar.]

Hasır şlyapa ve beyaz kostüm, fikirimce, ***onı*** *küneşten qorçalay.(34-35)*

[Hasır şapkası ve beyaz elbise, sanırım, onu güneşten koruyor.]

Onı *tezden hastahanege alıp barıp, operatsiya yapacaqlar.(105-14)*

[Onu çabukça hastaneye alıp götürüp ameliyat edecekler.]

1.1.3.3. Yönelme Hâli: Oña

Metinde 3. teklik şahsın yalın hâli kadar yönelme hâliyle çekimlenmiş cümle bulunmaktadır. Günümüzdeki hâliyle aynı oluşu dikkat çekmektedir.

Men hoş hayallarımnı toplap, ***oňa*** *başımnı salladım. (6-32)*

[Ben hoş hayallerimi toplayıp, ona başımı salladım.]

Başındaki örnekli taqiyesi öyle yaraşıqlı ki, ep ***oňa*** *baqacağıň kele.(10-31)*

[Başındaki desenli şapkası öyle yakışmış ki, hep ona bakasın geliyor.]

*Anası-babası **oňa** sağ-selamet olıp yürsin dep öyle isim qoydılar.(14-10)*

[Annesi-babası ona sağlıklı yaşasın diye öyle isim koydular].

*Er bir adamnı, er bir qorantanı beş parmağı kibi bile, er biriniň tabiatı **oňa** belli.(15-26)*

[Her bir adamı, her bir aileyi beş parmağı gibi biliyor herbirinin tabiatı ona tanıdık.]

*Cenkten yaralanıp qaytqan senesinde, kolhoz reberleri **oňa** brigadağa yolbaşçı olmasını rica etkenler.(15-27)*

[Savaştan yaralanıp döndüğü sene çiftlik şefleri ona çiftlik müdürüne yardımcı olmasını rica etmişler.]

*Anam **oňa** üylelik aş ketire.(16-40)*

[Annem ona öğlelik yemek getiriyor.]

***Oňa** taaciplenip baqtım.(17-34)*

[Ona şaşırıp baktım.]

*Razısıňızmı? Dedim **oňa**, ekimiz redaktsiya azbarından çıqqan soñ.(19-2)*

[Razı mısın? dedim ona, ikimiz yazı işleri ofisinden çıktıktan sonra.]

*Dersin ilk sefer körüşeyatqanımız kibi, **oňa** suqlanıp baqtım.(19-13)*

[Sanki ilk defa görüşüyormuşuz gibi, ona hayranlıkla baktım.]

*Meseleni **oňa** añlatmaq qıyınlığını duyğan soň, davalaşmaqnı faydasız sandım.(23-7)*

[Meseleyi ona anlatmanın zorluğunu hissettikten sonra, kavga etmenin faydasız olduğunu düşündüm].

***Oňa** baqmadan şenliklerini, şaqiyliklerini taşlamaylar.(31-31)*

[Ona bakmadan sevinçlerini, şakalarını bırakmıyorlar].

*Hakimcan, siz maqsadıňızını açıq aytmadıñız, dedi **oňa**.(49-28)*

[Hakimcan, siz amacınızı açıkça söylemediniz, dedi ona.]

*İnstruktör Ahmad akanıň maqsadını anlamasa kerek, **oňa** hucur hucur baqtı.(50-10)*

[Öğretmen, Ahmet abinin amacını anlamasa gerek, ona tuhaf tuhaf baktı.]

*Bu bir daqiqalıq yol **oňa** niayetsizlik olıp köründi.(72-12)*

[Bu bir dakikalık yol ona sonsuzluk gibi göründü.]

***Oňa** yalıňız hocalıqlarnıň reberleri davet olundılar.(82-31)*

[Ona sadece hocaların rehberleri davet edildi.]

*Sabadan aqşamğace ögüz kibi saban sürseň, **oňa** başqa şey kerekmey.(90-43)*

[Sabahtan akşama kadar öküz gibi saban sürsen, o başka şey istemiyor.]

*Küçük közlerini qısıp, **oňa** sanki birinci defa körgen kibi tikilip baqtı.(97-37)*

[Küçük gözlerini kısıp, ona sanki ilk kez görmüş gibi dikilip baktı.]

*Lâkin, ekimler **oňa** hastaneden çıqqanınen işke barmağa izin bermediler.(108-30)*

[Ancak doktorlar onun hastaneden çıkar çıkmaz işe gitmesine izin vermediler.]

*Birinciniň zıtına toqunmaq istep, **oňa** telefon ete.(150-6)*

[Birincinin damarına dokunmak isteyip, ona telefon ediyor.]

1.1.3.4. Bulunma Hâli: Onda

Metinde 3. teklik şahsın bulunma hâliyle çekimlenmiş tek bir örneğine rastlanmaktadır. Günümüzdeki kullanımın aynısıdır.

***Onda** öyle adet yoq edi.(184-17)*

[Onda öyle adet yoktu.]

1.1.3.5. Vasıta Hâli: Onıñnen- Onıñle

3. teklik şahsın vasıta hâliyle çekimlenmiş iki şekli vardır. İlk kullanımındaki ek "–nen" günümüzde kullanılmamaktadır. Örnekler birkaç cümleden ibarettir.

*Aqşam evge **onıňnen** beraber qaytmaq, açuvnıň sebebini bilmek qararına keldim.(18-27)*

[Akşam eve onunla beraber dönmeye, sinirinin nedenini öğrenmeye karar verdim.]

***Onıňnen** körüşip laqırdı etmek qıyın olur.(29-37)*

[Onunla görüşüp konuşmak zor olur.]

***Onıňle** mıtlaqa körüşmege fikirleşmege borçlu ediňiz.(27-11)*

[Onunla mutlaka görüşmemiz, konuşmamız gerek.]

*Salamatnı körmek, **onıñle** yan yanaşa oturıp, dertleşmek istedim.(40-3)*

[Salamat'ı görmek, onunla yan yana oturup, dertleşmek istedim.]

*Aytqanına göre, siz **onıňle** körüşkensiñiz.(42-49)*

[Söylediğine göre, siz onunla görüşmüşsünüz.]

*Anam **onıňle** samimiy selamlaşıp, sözüni devam etti.(54-24)*

[Annem onunla samimi bir şekilde selamlaşıp, konuşmaya devam etti.]

1.1.3.6.İlgi Eki: Onıñ

3. teklik şahsın ilgi eki almış hâli yalın hâlinden daha çok kullanılmıştır. Nerdeyse en çok kullanılan şeklidir.

*Demiki adamnıň aytqanına köre, bu **onıň** qarısı eken.(10-19)*

[Deminki adamın söylediğine göre, bu onun karısıymış.]

*Bala olsaq da, cenkniň ne ekenini, **onıň** azabını aňlaymız.(11-1)*

[Çocuk olsak da savaşın ne olduğunu, onun acısını anlıyoruz.]

*Böylece, altın sini biçimli küneş ufuqqa yantaya soňra **onıñ** artında gizlene ortalıqqa qaranlıq çöke.(11-35)*

[Böylece, altın tepsi biçimli güneş ufukta batıyor, sonra onun ardında gizleniyor, ortalığa karanlık çöküyor.]

*Brigada işlerine ait sualler berdim, **onıň** fikirlerini deňiştirmek istedim.(14-14)*

[Çiftliğin işlerine ait sorular sordum, onun fikirlerini değiştirmek istedim.]

*Brigadamıznıň bütün azaları **onıň** bu ädetine, tabiatına alıştılar.(15-1)*

[Çiftliğimizin bütün üyeleri onun bu âdetine, tabiatına alıştılar.]

***Onıň** daveti ile kene sofra başına oturdıq.(16-21)*

[Onun davetiyle yine sofra başına oturduk.]

*Yavaş yavaş pamuq obasınıň obir tarafına çekile **onıň** üzerine sozula ve accı accı seslene.(17-2)*

[Yavaş yavaş pamuk ovasının öbür tarafına çekiliyor, onun üzerine uzanıyor ve acı acı sesleniyor.]

*Pamuqnıň qıymetli mal ekenini, **onıň** dünya bazarında itibarınıň yüksekliğini defalarca eşitken edim, ebet.(17-44)*

[Pamuğun değerli bir mal olduğunu, onun dünya pazarında itibarının yüksekliğini defalarca işitmiştim, evet.]

*Şimdi **onıň** bu areketi maňa hucur köründi.(18-10)*

[Şimdi onun bu hareketi bana tuhaf göründü.]

*Doğrusı **onıň** çoq şeylerge aqılı yete.(18-21)*

[Doğrusu onun çok şeye aklı yetiyor.]

*Bayağı vaqıtqace ne menim ve ne **onıň** ağızından bir sözçik çıqmadı.(19-6)*

[Uzun zaman benim de onun da ağzından bir sözcük çıkmadı.]

*Hafif yelçik **onıň** saçlarını dalğalandırmaqta dülber biçimli atlas anteriniň etegi yelpiremekte.(21-5)*

[Hafif yel onun saçlarını, güzel biçimli atlas elbisenin eteğini dalgalandırmakta.]

*Salamatnıň itiraz kibi yaňğırağan soňki sözleri qalbimni bayağı hırpaladı, közlerimniň ögünde genç qıznıň nazik qiyafeti peyda oldı, zeinim **onıñ** sözleriniň talili ile meşğul edi.(21-18)*

[Salamat'ın itiraz gibi yankılanan son sözleri kalbimi bayağı hırpaladı, gözlerimin önünde genç kızın nazik görüntüsü belirdi, zihnim onun sözlerini tahlil etmekle meşguldü.]

***Onıň** üzerine tüşken ziyaları acaip manzara asıl etmekteler.(21-22)*

[Onun üzerine düşen ışıklar acayip bir manzara ortaya koymaktalar.]

***Onıň** cesurlikleri aqqında gazetamızda qaç kereler özüm levha repörtaj hatırlavlar yazdım.(30-20)*

[Onun kahramanlıkları hakkında gazetemizde kaç kere kendim resim, röportaj, hatıralar yazdım.]

*Emşire qız **onıň** yanından ketmedi.(32-7)*

[Hemşire kız onun yanından gitmedi.]

***Onıň** göňül köterici sözlerini eşitsem, belki tüşkünligim keçip keter edi.(40-4)*

[Onun gönül alıcı sözlerini işitsem, belki mutsuzluğum geçer giderdi.]

*Meseleniň ketişatından **onıň** daa haberi yoq.(40-20)*

[Meselenin gidişatından onun daha haberi yok.]

*Yazda **onıň** taldasında oturıp, yol alamız.(41-18)*

[Yazın onun gölgesinde oturup, yol alıyoruz.]

*-Öyle mi, dedim men **onıň** meramını añlamayıp.(45-5)*

["Öyle mi?" dedim, onun isteğini anlamayıp.]

*Közlerim ögünde **onıň** qiyafeti canlandı.(64-16)*

[Gözlerimin önünde onun görüntüsü canlandı]

*Em ketem em **onıň** aqqında tüşünem.(79-2)*

[Hem gidiyorum hem onun hakkında düşünüyorum.]

*Qalem ve qoyun defterimni alıp, **onıň** yanına bardım.(83-40)*

[Kalem ve koynumdaki defterimi alıp, onun yanına gittim.]

***Onıň** bu areketini İsmat aka begenmey, işke kirişe.(86-14)*

[Onun bu hareketini İsmet abi beğenmeyip, işe girişiyor.]

*Sözni neden başlamasını tüşüngeni kibi maşinağa diqqat etmeden **onıň** bilegiňi tuttı.(88-8)*

[Söze nasıl başlaması gerektiğini düşündüğü gibi arabaya dikkat etmeden onun bileğini tuttu.]

***Onıň** ögüne şu aňda sıcaq şorba ve kebap ketirip qoydılar.(88-38)*

[Onun önüne şimdi sıcak çorba ve kebap getirip koydular.]

*Beş yıldan berli **onıň** muavini vazifesindem.(100-33)*

[Beş yıldan beri onun yardımcısı görevindeyim.]

*Şimdi Saniyeniň yanında bulunmaq, **onıň** nazik ellerini avuçımıň içine alıp, çeresine toya toya baqmaq istedim.(137-13)*

[Şimdi Saniye'nin yanında olmak, onun nazik ellerini avucumun içine alıp, yüzüne doya doya bakmak istedim.]

*Aydavcı **onıň** sesine alışqan ğaliba susqunlıqtan abdırap uyandı.(163-31)*

[Sürücü onun sesine alışmış galiba suskunluktan şaşırıp uyandı.]

1.1.4. Birinci Çokluk Şahıs Zamiri: Biz

1.1.4.1.Yalın Hâl: Biz- Bizler

1. çokluk şahsın yalın hâline metinde oldukça rastlanmaktadır. "Biz" ve "bizler" şeklinde iki şekilde kullanılmıştır. Günümüzdekiyle aynı şekilde kullanımı dikkat çekmektedir. Herhangi bir ses değişimi olmamıştır.

***Biz** onıň yazğan o eksikliklerini çoqtan ğayıp etken edik.(7-6)*

[Biz onun yazdığı o eksiklikleri çoktan halletmiştik.]

*Lâkin **biz** adamnıň ne degerini añlamadıq.(10-15)*

[Ancak biz adamın değerini anlamadık.]

***Biz** bir tınıştan soň, bu derecede qıymetli pamuqnı yetiştirüvde yaňılıqlardan oldıqça keniş faydalanuv vaqıtı kelgeni hususında laf ettik.(18-5)*

[Biz bir sessizlikten sonra, bu derece kıymetli pamuğu yetiştirmekte yeniliklerden oldukça fazla faydalanacak zamanın geldiği hususunda konuştuk]

*Siz bizlerni, **biz** sizlerni yahşı bilemiz.(20-5)*

[Siz bizleri, biz sizleri iyi biliyoruz.]

***Biz** keň arıq yalılarını birleştirgen ağaç kopür üstünde sağlıqlaştıq.(21-3)*

[Biz geniş ark kıyılarını birleştiren ağaç köprü üzerinde selamlaştık.]

*Köy ealisi bizlerge, **bizler** ise onlarğa endi alışıp başladıq.(11-2)*

[Köy ahalisi bizlere, bizler ise onlara şimdi alışmaya başladık.]

***Biz** müim mesele üzerinde qaç saatten berli baş yormaqtamız.(51-25)*

[Biz mühim mesele üzerinde kaç saatten beri kafa yormaktayız.]

***Biz**, onıňnen yaşlıqtan bir yerde östik, bir mektepte oqudıq.(92-2)*

[Biz onunla gençlikten beri aynı yerde yetiştik, aynı okulda okuduk.]

Redaktör pensiyada mesul sekretarıñızını ***biz*** *aldıq.(127-16)*

[Sorumlu sekreterinizi editörün emekliliğinde aldık.]

Biz *siziñ insaniyetli adam olğanıñızını bilemiz.(152-42)*

[Biz sizin merhametli bir adam olduğunuzu biliyoruz.]

Biz *qolhozcılarnen muqaveleler tizmeymiz, dedi o.(176-12)*

[Biz çiftçilerle sözleşmeler yapmıyoruz, dedi o.]

Hususan ***bizler****, balalar.(11-5)*

[Özellikle bizler, çocuklar.]

Bizler *altı canmız.(11-13)*

[Bizler altı kişiyiz.]

Bizler *ise ep oynaymız.(11-36)*

[Bizler ise çok oynuyoruz.]

Canıñ ağırmasıñ, ***bizler*** *pamuqnı nasıl yetiştirmek ve onı ne vaqıt, ne ile cıymaq kerekligini bilemiz.(16-30)*

[Canın sıkılmasın, bizler pamuğu nasıl yetiştirmek ve onune zaman, neyle toplamak gerektiğini biliyoruz.]

Bizler *bu meselelerni çoqtan kötermek, öylece, rayon partiya komitetine hocalıq teşkilatlarına öz vaqıtında yardım köstermek kerek edik.(24-41)*

[Bizlerin bu meseleyi çoktan bırakmamız öylece bölge parti komitesine hocalık teşkilatlarına kendi zamanında yardım etmemiz gerekti.]

Bizler *brigadanıň bütün qadınları-qızları gazetada basılğan maqaleňizni oqup can-yürekten quvandıq.(32-40)*

[Bizler, çiftliğin bütün kadınları-kızları, gazetede basılan makalenizi okuyup canı yürekten sevindik.]

Bizler *İsmat akanıň balalarınen beraber östik, büyüdik.(35-43)*

[Bizler İsmat abinin çocuklarıyla birlikte yetiştik, büyüdük.]

Bizler *Ahmad Mıyıqnıň brigadasında olamız.(43-3)*

[Bizler Ahmet Bıyık'ın çiftliğinde olacağız.]

Bizler *bir qışlıqta beraber östik, oqudıq, büyüdik.(66-17)*

[Bizler aynıkışlıkta birlikte okuduk, büyüdük].

1.1.4.2. Yükleme Hâli: Bizni- Bizlerni

1. çokluk şahsın yükleme hâline metinde çok rastlanmamaktadır.

Bir, bir buçuq saatten soň ***bizni*** *köyniň ortasında boş evge yerleştirdiler.(10-10)*

[Bir, bir buçuk saat sonra bizi köyün ortasında boş eve yerleştirdiler].

*Balalığımız, yaşlığımız keçken bu tanış soqaqlar **bizni** er küňki kibi samimiyetnen qarşılap aldılar.(21-1)*

[Çocukluğumuzun, gençliğimizin geçtiği bu tanıdık sokaklar bizi her günkü gibi samimiyetle karşıladılar.]

*"Keç keldiler, biraz raatlansınlar" dep **bizni** kimse uyantmağan.(54-36)*

["Geç geldiler, biraz rahatlasınlar" diye bizi kimse uyandırmamış.]

*Soňra, oblasttan kelgen müsafirlernen **bizni** tanıştırdı.(116-33)*

[Sonra, bölgeden gelen misafirlerle bizi tanıştırdı.]

*Men, öz nevbetimce, aqiqiy cenk ne ekenini, nemseler **bizlerni** tepmelep, azaplap evimizden quvıp çıqarğanlarını, dağlarda, qaya qobalarında qurşundan ve bombadan gizlenip, canlarımızını qurtarğanlarımızını ikâye etem.(11-27)*

[Ben, kendi nöbetimde, gerçek savaşın ne olduğunu, Almanların bizleri tekmeleyip, acı çektirip evimizden kovup çıkardıklarını, dağlarda, kaya kasabalarında kurşundan ve bombadan kaçıp, canlarımızı nasıl kurtardığımızı anlatıyorum.]

*Siz **bizlerni**, biz sizlerni yahşı bilemiz.(20-4)*

[Siz bizleri, biz sizleri iyi biliyoruzz.]

*Sizler, muhbirler ise, tökülgen pamuqnı cıymaq içün yardımğa talebeler celp etilse, yayğara qoparasıňız, gazetanıň er sanında **bizlerni** eskilik tarafdarları diye qabaatlap, tenkid etesiňiz.(23-1)*

[Sizler, haberciler ise, dökülen pamuğu toplamak için yardıma öğrenciler çağrılsa yaygara koparıyorsunuz; gazetenin her sayısında bizleri gerici taraftarları diye suçlayıp, eleştiriyorsunuz.]

1.1.4.3. Yönelme Hâli: Bizge- Bizlerge

1. çokluk şahsın yönelme hâline metinde az sayıda örnek bulunmaktadır.

*Babamnıň **bizge** alçaq davuşnen aňlatqanına köre, arabacınıň tili bizimkine benzey, şimdi ise acınıp, gitlercilerni lanetley eken.(10-7)*

[Babamın bize alçak sesle anlattığına göre, arabacının dili bizimkine benziyor, şimdi ise acınarak, Hitlercileri lanetliyormuş.]

*Maallemizdeki adamlar: "sağıp, sütüni balalarıňızğa beriňiz."dep **bizge** ulaqlı beyaz eçki bağışladılar.(11-21)*

[Mahallemizdeki adamlar :"Sağıp, sütünü çocuklarınıza veriniz" diye bize oğlaklı beyaz keçi verdiler.]

*Ögde oturğan talebeler kimerde başlarını artqa çevirip, **bizge** baqıp baqıp alalar ve özara neler aqqındadır fısıldaşalar.(12-28)*

[Önde oturan öğrenciler ara sıra başlarını arkaya çevirip, onlar bize bakıp duruyorlar ve bir şeyler hakkında fısıldaşıyorlar.]

*Yerli adamlar **bizge** yurt berdiler, bir tilim ötmeklerinen bölüştiler.(20-13)*

[Yerli adamlar bize yurt verdiler, bir dilim ekmeklerini paylaştılar.]

*Kolhoznıň beşinci brigadasında keçken sene oktabrde havuzğa boğulıp ölgen oğlançıqnıň anası **bizge** şikâyetnen keldi.(167-15)*

[Çiftliğin beşinci çiftlik müdürlüğünde geçen yıl ekim ayında havuzda boğulup ölen oğlancığın annesi bize şikayetle geldi.]

*Arabacı, taacipli şey, arabağa yekilgen atnıñ arqasına minip, çevirilip **bizlerge** köz taşlay ve : "e huda! Bu beçaralarnıñ nima rünahlar bar?" dep taşlay.(10-5)*

[Arabacı, tuhaf şey, arabaya koşulan atın arkasına binip, dönüp bizlere göz atıyor ve: "Aman Tanrım! Bu zavallıların hangi rüyaları var?" diye bırakıyor.]

*Köy ealisi **bizlerge**, bizler ise onlarğa endi alışıp başladıq.(11-2)*

[Köy ahalisi bizlere, bizler ise onlara şimdi alışmaya başladık.]

***Bizlerge** çoqtan alışıq bu sözlerge "şimdi"dep epimiz tabana quvet evlerimizge çapamız.(12-1)*

[Bizim çoktan alıştığımız bu sözlere "şimdi" diye hepimiz tabana kuvvet evlerimize koşuyoruz].

*Reberler küzkece **bizlerge** yardım işandıralar.(23-25)*

[Liderler sonbahara kadar bizleri yardım için umutlandırıyorlar.]

*Anam ikâyesini bitirgen soň, gururle **bizlerge** baqtı ve pialarımızğa birer qaşıq qızılcıq tatlısı daa qoydı.(56-27)*

[Annem hikayesini bitirdikten sonra, gururla bizlere baktı ve tabaklarımıza birer kaşık kızılcık tatlısı daha koydu.]

1.1.4.4. Bulunma Hâli: Bizde

1. çokluk şahsın bulunma hâlinde çekimlenmiş tek bir cümleye rastlanmaktadır.

Bizde *tehnikağa qarşı adam yoq, qardaşım.(52-41)*

[Bizde teknolojiye karşı adam yok, kardeşim.]

1.1.4.5. Çıkma Hâli: Bizden- Bizlerden

1. çokluk şahsın çıkma hâliyle çekimlenmiş hâline dört örnek bulunmaktadır.

Bizden*, yani redaktsiyadan, mıtlaqa vekil olmasını talap etken.(46-2)*

[Bizden, yani editörden, mutlaka vekil olmasını istemiş.]

Devlet ***bizden*** *er sene pamuq ekini meydanınıň kölemini arttıruvnı talap etmekte.(50-34)*

[Devlet bizden her sene pamuk tarlasının büyüklüğünü artırmamızı talep ediyor.]

Bu ande közlerime ***bizlerden*** *biraz çette ayaqüstünde turğan, men aqranda qızçıq çalındı.(10-29)*

[O anda gözlerime bizlerden biraz uzakta ayaküstünde duran, ben yaşlarda kız göründü.]

Köyümizde orta mektepni bitirdi, ***bizlerden*** *terbiye aldı.(119-19)*

[Köyümüzde ortaokulu bitirdi, bizlerden terbiye aldı.]

1.1.4.6. Vasıta Hâli: Bizlernen

1. çokluk şahsın vasıta hâliyle çekimlenmiş hâline dört örnek bulunmaktadır.

Aziz balalar, hasis düşman dört yıldan beri memleketimiziň halqlarını qul, vatanımızını yeksan etmek içün ***biznen*** *cenkleşmekte.(13-6)*

[Sevgili çocuklar, kötü niyetli düşman dört yıldan beri memleketimizin halkını kul, vatanımızı yok etmek için bizle savaşıyor.]

*Esli-başlı bir adam babam, bitam, anamnen ve **bizlernen** balalarnen selamlaştı.(10-11)*

[Yaşlı başlı bir adam; babam, üvey annem, annem ve bizlerle, çocuklarla selamlaştı.]

*Yüriñiz, Bekir aka **bizlernen** üylelik aşqa buyurıñız.(33-26)*

[Yürüyünüz, Bekir abi bizlerle öğlen yemeğine buyurunuz.]

***Bizlernen** anam da sofra başına oturdı.(55-6)*

[Bizimle annem de sofra başına oturdu.]

1.1.4.7.İlgi Eki: Bizim

1. çokluk şahsın ilgi ekiyle çekimlenmiş hâline on civarında örnek bulunmaktadır. Günümüzdekiyle aynı şekilde kullanıldığı görülmektedir.

***Bizim** dostluğımız şu birinci küñden başladı.(10-39)*

[Bizim dostluğumuz ilk günden başladı.]

*Oca **bizim** başımızğa tüşken telükelerden haberdar olsa kerek, talebelerge bayağı şeyler anlattı ve çevirilip maña baqtı.(13-11)*

[Hoca, bizim başımıza gelen tehlikelerden haberdar olsa gerek, öğrencilere çok şey anlattı ve dönüp bana baktı.]

*Bıltır Azerbaycanlı müsabaqadaş pamuqçılar sabalıq çaynı **bizim** şipanda içtiler.(14-24)*

[Geçen yıl Azerbaycanlı yarışmacı pamukçular sabah çayını bizim kliniğimizde içtiler.]

*-**Bizim** ülkede çay yetiştirilgenine baqmadan, böyle lezzetli aşlanılğan çaynı siziň eliňizden içtiğimiz içün teşekkür izhar etemiz, dedi esli-başlı müsafir.(14-33)*

[Bizim ülkede çay yetiştirilmesine bakmadan, böyle lezzetli demlenen çayı sizin elinizden içtiğimiz için teşekkür ederiz" dedi yaşlı başlı misafir].

*-Bakircan, oğlum, **bizim** baba-dedelerimiz olarnıň baba-dedeleri pamuqçılıqnen oğraşğanlar.(16-29)*

[-Bakircan oğlum, bizim büyükbabalarımız, onların büyükbabaları pamukçulukla uğraşmışlar.]

***Bizim** kiyimimiz, aşımız ve suvumuz asırlar devamında pamuq olğan.(16-32)*

[Bizim kıyafetlerimiz, yemeğimiz ve suyumuz asırlardır pamuk olmuş.]

*Siziň eviňizde kimerde boğday pitesi pişirile, **bizim** evimizde ise bütün yemek mısırboğday unundan ola.(20-25)*

[Sizin evinizde kimi zaman buğday ekmeği pişiriliyor, bizim evimizde ise bütün yemekler mısır unundan oluyor.]

*Kommuna qolhozunıň şureti-şanı, **bizlerniň** şanımız-şuretimiz degil mi?(27-16)*

[Kominist çiftliğinin söhreti, şanı; bizlerin şanımız, şöhretimiz değil mi?]

*Temiz avada nefes alıp, biraz yüksek, **bizim** evge barıp çıqarmız.(53-34)*

[Temiz havada nefes alıp, biraz yüksek, bizim eve varıp çıkarız.]

***Bizim** evdekiler, kelecegimizni bilgenleri kibi azbar qapını iliştirmegenler.(54-12)*

[Bizim evdekiler, geleceğimizi bildikleri için avlu kapısını kapatmamışlar.]

1.1.5. İkinci Çokluk Şahıs Zamiri: Siz

1.1.5.1.Yalın Hâl: Siz

Metne baktığımızda 2. çokluk şahsın yalın hâline çok fazla örnek bulunmamaktadır. Günümüzdekiyle aynı şekilde kullanıldığı görülmektedir

-*Yahşı,* ***siz*** *barıp işiñizi körüñiz.(7-45)*

[-Güzel, siz gidip işinizi görünüz.]

Siz *menim fikirimni bilmek isteysiñiz.(19-24)*

[Siz, benim fikrimi bilmek istiyorsunuz.]

Siz *bizlerni, biz sizlerni yahşı bilemiz.(20-4)*

[Siz bizleri, biz sizleri iyi biliyoruz.]

Siz *ağañız Mahmud ile menim mektepke nasıl qatnağanımnı bilesiñizmi?(20-14)*

[Siz ağanız Mahmut ile benim okula nasıl gidip geldiğimi biliyor musunuz?]

Qartbabañız Abdulla buva epimizni seve, ***siz*** *o vaqıtta daa küçük qızçıq ediñiz.(20-23)*

[Büyükbabanız Abdullah dede, hepimizi seviyor; siz o zaman daha küçük kızdınız.]

Sizler*, muhbirler ise tökülgen pamuqnı cıymaq içün yardımğa talebeler celp etilse, yayğara qoparasıñız, gazetanıñ er sanında bizlerni eskilik tarafdarları diye qabaatlap, tenkid etesiñiz.(22-42)*

[Sizler, haberciler ise dökülen pamuğu toplamak için yardıma öğrenciler çağırılsa, yaygara koparıyorsunuz, gazetenin ilk sayısında bizleri gericilik taraftarları diye suçlayıp, eleştiriyorsunuz.]

Sizler *epiñiz onı yahşi bilesiñiz.(86-43)*

[Sizler, hepiniz onu iyi biliyorsunuz.]

Sizler *düñyanıñ başlangıcı, barlığı ve ebediyligisiñiz! (91-33)*

[Sizler dünyanın başlangıcı, varlığı ve sonsuzluğusunuz.]

1.1.5.2. Yükleme Hâli: Sizni

Metne baktığımızda 2. çokluk şahsın yükleme hâline çok fazla örnek bulunmamaktadır.

-Bakir aka, ***sizni*** *Murat Ganiyeviç bekley.(6-17)*

[- Bakir abi, sizi Murat Ganiyeviç bekliyor.]

Büroniñ neticesinen ***sizni*** *soñundan haberdar eterim.(8-2)*

[Büronun sonucuyla ilgili sizi sonunda haberdar ederim.]

Sizni *añlamayım, Salamathan.(19-19)*

[Sizi anlamıyorum, Salamathan.]

Duam, bugüñki hucur areketlerim, şübesiz ***sizni*** *tüşüncege qaldırdı.(19-25)*

[Duam, bugünkü tuhaf hareketlerim, şüphesiz sizi düşündürdü.]

*Erkes **sizni** alğışlay maqaledeki fikirlerni doğru tanıylar, dediler qızlar bir ağızdan.(33-9)*

[Herkes sizi alkışlıyor, makaledeki fikirleri doğru biliyorlar, dedi kızlar bir ağızdan.]

*Rayon partiya qomiteti **sizni** bir vaqıt cinayet yoluna kirmege davet etmedi ve etmez.(75-15)*

[Bölge parti komitesi sizi bir süre cinayet yoluna girmeye davet etmedi ve etmez.]

*Men **sizni** çoqtan berli bilgenim, dost olğanım içün bu laflarını ayttım, saqın aqılıñızğa yaman fikir kelmesin.(110-26)*

[Ben sizi çoktan beri bilirim, dost olmak için bu sözleri söyledim, sakın aklınıza kötü fikir gelmesin.]

***Sizni** yalıñız para planınıñ becerilüvi meraqlandıra.(177-2)*

[Sizi sadece para planının becerilmesi meraklandırıyor.]

*Siz bizlerni, biz **sizlerni** yahşı bilemiz.(20-5)*

[Siz bizleri, biz sizleri iyi biliyoruz.]

***Sizlerni** bilmeyim, mehanizatçılar şübesiz buna ıncınamız.(52-37)*

[Sizleri bilmiyorum, teknikerler, şüphesiz buna üzülüyoruz.]

1.1.5.3. Yönelme Hâli: Sizge

Metne baktığımızda 2. çokluk şahsın yönelme hâline çok fazla örnek bulunmamaktadır.

*Bu vaqıtqace **sizge** insafsız adam dep olamay edim.(20-1)*

[O zamana kadar size insafsız adam diyemedim.]

*O sebepten **sizge** büyük ürmetle baqa keldim.(20-2)*

[O sebepten size büyük hürmetle bakmaktayım.]

***Sizge** yekane ricam şu ki menim aqqımda iç de fena şey tüşünmeñiz!(60-34)*

[Size tek bir isteğim var: Benim hakkımda kötü şey düşünmeyiniz!]

*Bunıň içün de fikirimni **sizge** açıqtan ayttım.(66-36)*

[Bunun için de fikrimi size açıkça söyledim.]

***Sizge** ricam gazetada tesirlice yazıñız.(81-41)*

[Sizden ricam gazetede etkili yazınız.]

*Tünevin qolhozdan qaytayatqanda **sizge** bayağı şeyler aytqan edim.(127-22)*

[Dün çiftlikten döndüğünüzde size çok şey söylemiştim.]

1.1.5.4. Bulunma Hâli: Sizde

Metne baktığımızda 2. çokluk şahsın bulunma hâline iki tane örnek bulunmaktadır. Günümüzdekiyle aynı şekilde kullanıldığı görülmektedir.

*Birincide **sizde** insaf olmaya borçlu.(19-41)*

[İlkinde, siz de insaflı olmalısınız.]

*Ebet, men qabaat **sizde** dep olamayım.(178-15)*

[Evet, ben kabahat sizde diyemiyorum.]

1.1.5.5. Çıkma Hâli: Sizden

Metne baktığımızda 2. çokluk şahsın çıkma hâline bir tane örnek bulunmaktadır. Günümüzdekiyle aynı şekilde kullanıldığı görülmektedir.

*Men **sizden** başqa şeyler beklesem de bunı umut etmegen edim, dedi Salamat.(19-39)*

[Ben sizden başka şeyler beklesem de bunu ummamıştım, dedi Salamat.]

1.1.5.6. Vasıta Hâli: Siziñle

Metne baktığımızda 2. çokluk şahsın vasıta hâliyle çekimlenmiş iki örneği bulunmaktadır. Günümüzdekiyle aynı şekilde kullanıldığı görülmektedir.

*Maqsadım bugün **siziñle** evge qaytmaq edi.(19-20)*

[Amacım bugün sizinle eve dönmekti.]

***Siziñle** ciddiy laqırdı etmek ve meramımnı bildirmek isteyim.(40-31)*

[Sizinle ciddi bir şekilde konuşmak ve niyetimi ifade etmek istiyorum.]

1.1.5.7.İlgi Eki: Siziñ

Metne baktığımızda 2. çokluk şahsın ilgi eki almış hâli diğerlerine göre daha çok bulunmaktadır. Günümüzdekiyle aynı şekilde kullanıldığı görülmektedir.

***Siziñ** itibarıñız da yükseleyatır, müsafirlerge selam berdim.(14-30)*

[Sizin itibarınız da artıyor, misafirlere selam verdim.]

*-Bizim ülkede çay yetiştirilgenine baqmadan, böyle lezzetli aşlanılğan çaynı **siziñ** eliñizden içtiğimiz içün teşekkür izhar etemiz, dedi eşli-başlı müsafir.(14-34)*

[Bizim ülkede çay yetiştirilmesine bakmadan, böyle lezzetli demlenmiş çayı sizin elinizden içtiğimiz için teşekkür ederiz" dedi yaşlı başlı misafir.]

Siziň *aileňiz köyde allı-taqatlılardan sayıla.(20-22)*

[Sizin aileniz köyde varlıklılardan sayılır.]

Siziň *eviňizde kimerde boğday pitesi pişirile, bizim evimizde ise bütün yemek mısırboğday ununda*n *ola.(20-25)*

[Sizin evinizde kimi zaman buğday ekmeği pişiriliyor, bizim evimizde ise bütün yemekler mısır ununda*n* yapılıyor.]

Bakircan, men ***siziň*** *böyle solgun yürüviñizni beğenmeyim.(41-43)*

[Bakircan, ben sizin böyle solgun yürüyüşünüzü beğenmiyorum.]

Siziň *aqqıňızda Murat Ganiyeviç de söylegen edim.(45-8)*

[Sizin hakkınızda Murat Ganiyeviç'e de söylemiştim.]

Bakircan aqşam redaktsiya azbarında ***siziň*** *keyfiňiz olmağanını sorağan vaqıtımda laqırdını başqa tarafqa burdıňız.(57-22)*

[Bakircan akşam editörlüğün girişinde sizin keyfiniz olmadığını sorduğum zamanda lafı değiştirdiniz.]

Ebet böyle areket ***siziň*** *özüňizge doğru kelmey.(110-12)*

[Evet, böyle hareket sizin özünüze yakışmıyor.]

Siziň *adamlarıňız şu mahsullarnı birinci nevbette, ealiden qabul etsinler.(177-31)*

[Sizin adamlarınız şu mahsülleri ilk nöbette, halktan kabul etsinler.]

*Men **sizlerniň** diqqatlarıňızı başqa bir meselege jurnalistniňetikası meselesine celp etmek isteyim.(26-24)*

[Ben sizin dikkatinizi başka bir meseleye, gazeteciliğin ahlakı meselesine çekmek istiyorum.]

*-Men, **sizlerniň** fikirleriňizni işitken soň, söylemek niyetinde edim.(50-27)*

[-Ben sizlerin fikirlerinizi duyduktan sonra, söylemek niyetindeydim.]

1.1.6. Üçüncü Çokluk Şahıs Zamiri: Olar

1.1.6.1. Üçüncü Çokluk Şahıs Zamiri Yalın Hâl: Olar

Metne baktığımızda 3. çokluk şahsın yalın hâline yeterince örnek bulunmaktadır. Günümüzdekiyle aynı şekilde kullanılmadığı görülmektedir.

*Men bu yerde gazetamıznıň işinen defalarca bulunam, brigadanıň er bir azasını deyerlik şahsen bilem, er sefer **olar** ile hoş subetleşem...(8-35)*

[Ben burada gazetemizin işiyle uzun zamandır uğraşıyorum, çiftliğin her bir üyesini kıymetli yönleriyle biliyorum, her zaman onlarla güzel sohbet ediyorum...]

***Olar** mektepte keçken derslerini maňa añlatalar, ocalarnıň cenk aqqında gazetalardan oquğan haberlerini bildireler.(11-25)*

[Onlar okulda geçen derslerini bana anlatıyorlar, hocaların savaşla ilgili gazetelerde okudukları haberleri aktarıyorlar.]

***Olar** meni baştan ayaq süzip çıqqandan soň, öglerine baqıp oturdılar.(12-24)*

[Onlar beni baştan ayağa süzüp çıktıktan sonra, önlerine bakıp oturdular.]

***Olar** çaynı maqtay-maqtay, meni alqışladılar.(14-31)*

[Onlar çayı öve öve, beni alkışladılar.]

Olar *qaytıp kelgende anam endi qurtulğan mecalsız alda yata, balanıň demek menim ince sesim yaňğıray.(17-7)*

[Onlar geri geldiğinde annem şimdi kurtulmuş, mecalsiz halde yatıyor, bebeğin yani benim ince sesim çınlıyor.]

Olar *cezalarını bulurlar.(94-23)*

[Onlar cezalarını bulurlar.]

Olar *basamaqlardan aşağı çabik çabik engende qabulhanedeki telefon devamlı çıňıldadı.(103-4)*

[Onlar merdivenlerden aşağı çabuk çabuk indiklerinde resepsiyondaki telefon devamlı çaldı.]

Olar *ayaqqaplarını çıqarıp setniň üç tarafına töşelgen tar minderler üstüne çöktiler.(144-39)*

[Onlar ayakkabılarını çıkarıp setin üç tarafına döşenen dar minderlerin üstüne oturdular.]

Olar *sözsiz el berişip selamlaştılar.(153-18)*

[Onlar konuşmadan tokalaşıp selamlaştılar.]

Olar *beraber yerlerinden qalqtılar.(154-8)*

[Onlar beraber yerlerinden kalktılar.]

Olar *ne deyler, şunı yapmağa borclusıñız.(158-30)*

[Onlar ne derse, onu yapmak zorundasınız]

Olar *aqşamlıq aşap, derslerini azırlağandan soñ yatqanlar.(164-8)*

[Onlar akşam yemeğini yiyip, derslerini hazırladıktan sonra yatmışlar.]

1.1.6.2. Üçüncü Çokluk Şahıs Zamiri Yükleme Hâli: Olarnı

Metne baktığımızda 3. çokluk şahsın yükleme hâline çok fazla örnek bulunmamaktadır. Günümüzdekiyle aynı şekilde kullanılmadığı görülmektedir.

Taacipli şey: ***olarnı*** *erinmey kim örğen?(10-33)*

[Şaşırtıcı şey: onları erinmeden kim örmüş?]

Olarnı *yol boyu aşaymız.(20-29)*

[Onları yol boyu yeriz.]

Olarnı *tüzetmek, oquyıcılarımızğa meraqlı ve dülber yaraştırılğan gazeta çıqarıp bermek epimiziñ bütün kollektiviñ vazifesi.(28-4)*

[Onları düzeltmek, okuyucularımıza ilginç ve iyi hazırlanmış bir gazete çıkarıp vermek hepimizin, bütün hepsinin vazifesi.]

Men de ***olarnı*** *ıncıtmadım, ebet er bir işlerinde yardımda bulundım.(57-8)*

[Ben de onları incitmedim, evet her işlerine yardımcı oldum.]

Daa doğrusı köylüler ***olarnı*** *uyantacaqlar.(115-15)*

[Daha doğrusu köylüler onları uyandıracaklar.]

*Partiya safına kirüvleri münasebetinen **olarnı** samimiy hayırladılar.(200-2)*

[Parti safına girmeleri münasebetiyle onları samimi bir şekilde kutladılar.]

1.1.6.3. Üçüncü Çokluk Şahıs Zamiri Yönelme Hâli: Olarğa

Metne baktığımızda 3. çokluk şahsın yönelme hâline dört örnek bulunmaktadır. Günümüzdekiyle aynı şekilde kullanılmadığı görülmektedir.

*Köy ealisi bizlerge, bizler ise **olarğa** endi alışıp başladıq.(11-2)*

[Köy ahalisi bizlere, bizler ise onlara şimdi alışmaya başladık.]

*Meraqlanıp **olarğa** yaqınca keldim.*

[Meraklanıp onlara yaklaştım.]

*Bu laqırdılarnı tüşüngen fikirlerimni **olarğa** beyan ettim.(153-36)*

[Bu sözleri, düşündüğüm fikirleri onlara bildirdim.]

***Olarğa** taqmadan köstermek yapacaq işlerni aytıp turmaq kerek ola.(163-3)*

[Onlara takmadan göstermek, yapacak işleri söyleyip durmak gerekiyor.]

1.1.6.4. Üçüncü Çokluk Şahıs Zamiri Vasıta Hâli: Olarnen

Metne baktığımızda 3. çokluk şahsın vasıta hâliyle çekimlenmiş tek bir örnek bulunmaktadır.

***Olarnen** nice qıyınlıqlarnı açlıq ve çıplaqlıqnı beraber keçirdik.(20-11)*

[Onlarla nice zorlukları, açlık ve çıplaklığı birlikte geçirdik.]

1.1.6.5. Üçüncü Çokluk Şahıs Zamiri İlgi Eki: Olarnıñ

Metne baktığımızda 3. çokluk şahsın ilgi ekiyle çekimlenmiş hâline yeterince örnek bulunmamaktadır.

Olarnıň *işleri de qalpleri kibi pek dey.(15-18)*

[Onların işleri de kalpleri gibi sıkı diyor.]

-Bakircan, oğlum, bizim baba-dedelerimiz ***olarnıň*** *baba-dedeleri pamuqçılıqnen oğraşqanlar.(16-29)*

[-Bakircan, oğlum, bizim büyükbabalarımız, onların büyükbabaları pamukçulukla uğraşmışlar.]

Men ***olarnıň*** *söylegenlerini ne sebepten külgenlerini añlamasam da elimni sallap selamlaştım.(31-15)*

[Ben onların söylediklerini, niçin güldüklerini anlamasam da elimi sallayıp selamlaştım.]

Ayrı adamlar aqqında, ***olarnıň*** *işleri tüşünceleri hususunda yazıňız, dedi samimiyetle.(44-8)*

[Farklı insanlar hakkında, onların işleri, düşünceleri hakkında yazınız, dedi içtenlikle.]

Olarnıň *fikirlerini bilmek meraqlı ve aynı zamanda biraz telükeli.(48-27)*

[Onların fikirlerini bilmek ilgi çekici ve aynı zamanda biraz tehlikeli.]

Lâkin ***olarnıň*** *iç birisi öşek ya da böten söz çıqarmadı.(98-28)*

[Ancak onların hiçbiri bir dedikodu veya boş söz söylemedi.]

Olarnıň *samimiyetlikleri alçaq gönüllikleri müsafirlikleri meni ayrette qaldırdı.(136-27)*

[Onların samimiyetleri, alçak gönüllülükleri, misafirlikleri beni hayretler içinde bıraktı.]

Olarnıň *ekseriyeti Qurbanovnen el tutuşıp, ürmetnen selamlaştılar.(183-28)*

[Onların çoğunluğu Kurbanov'la el tutuşup, hürmetle selamlaştılar.]

1.1.2.Dönüşlülük Zamiri

1.1.2.1. Birinci Teklik Şahıs Zamiri Yalın Hâl: Özüm

Metne baktığımızda dönüşlülük zamirini özüm şeklinde görüyoruz. Dönüşlülük zamiriyle kurulan cümleler çok fazla değil.

Özüm *bu aqta çoq tüşüngen, ıncıňan olsam da kimsege ağızımnı açmağan edim.(7-27)*

[Kendim bu konuda çok düşünmüş, incinmiş olsam da kimseye ağzımı açmamıştım.]

Aqiqaten, bu şiirniň doğmasına Salamathan sebepçi ekenini tek ***özüm*** *bilem.(9-28)*

[Hakikaten, bu şiirin doğmasına Salamathan'ın sebep olduğunu tek kendim biliyorum.]

Özüm *balanıň ana babasınen laqırdı etken edim.(120-33)*

[Kendim çocuğun anne babasıyla konuşmuştum.]

Şu yerni suvarmağa sańa ***özüm*** *yardım eterim.(173-27)*

[Şu yeri sulamak için sana kendim yardım ederim.]

*Başqalarnı bilmeyim, **özüm** begendim.(43-19)*

[Başkalarını bilmiyorum, kendim beğendim.]

*El yazmamnı ve maşinqada basılğan nüshalarını er vaqıt **özüm** barıp ala edim.(18-12)*

[El yazmamı ve makinede basılmış nüshaları her zaman kendim gidip alıyordum.]

1.1.2.2. Birinci Teklik Şahıs Zamiri Yükleme Hâli: Özümni

Metne baktığımızda dönüşlülük zamirinin birinci teklik şahsın yükleme hâliyle kurulan cümleler çok fazla değil.

*Böyle olacağını asıl umut etmegenimden, **özümni** biraz qolaysız duya başladım.(25-12)*

[Böyle olacağını asla ummadığımdan kendimi biraz rahatsız hissetmeye başladım.]

*Lâkin **özümni** sıqmayım.(25-21)*

[Ancak kendimi sıkmayacağım.]

*Soñki vaqıtlarda men **özümni** alsız duyup başladım.(99-23)*

[Son zamanlarda ben kendimi halsiz hissetmeye başladım.]

*İnsaniyet noqtai nazarından baqılğanda **özümni** reisniň aldında biraz qabaatlı sayam, vicdan azabı çekken kibi olam. (36-40)*

[İnsani yönden bakıldığında kendimi reisin önünde biraz suçlu sayıyorum, vicdan azabı çekmiş gibi oluyorum.]

1.1.2.3. Üçüncü Teklik Şahıs Zamiri Yalın Hâl: Özü

Metne baktığımızda dönüşlülük zamirinin üçüncü teklik şahsın yalın hâli birinci şahsa göre daha fazla.

Özü *hayz yanına barıp oturaraq, ellerini salqın tınıq suvğa daldırdı.(16-16)*

[Kendisi coşkun suyun yanına varıp oturarak, ellerini serin, sakin suya daldırdı.]

Qız qardaşçığım daa beş yaşında, vücuttan nazik, ***özü*** *hastacan.(11-15)*

[Kız kardeşim daha beş yaşında, vücuttan nazik, kendi hasta.]

Bu sebepniçün bilmem, Salamatnıň ***özü*** *ketirip, açuvlı alda ögüme qoydı ve birden artına çevirilğende, dudaqlarını qıyıştırıp, "Tenqidçi olğan" dedi kinayeli davuşnen.(18-13)*

[Neden bilmiyorum, Salamat'nın kendisi, getirip öfkeli halde önüme koydu ve birden arkasına döndüğünde, dudaklarını büküp, "eleştirmen olmuş" dedi kinayeli sesle.]

Fayzulla aka boş masa başına oturmamnı teklif etip, ***özü*** *qarşımdan yer aldı.(44-45)*

[Feyzullah abi boş masa başına oturmamı teklif edip, kendisi karşımda oturdu.]

Böyle öşeklerni boş laqırdılarnı Murat Ğaniyeviçniň ***özü*** *taqdirlemey turğan.(27-26)*

[Böyle dedikoduları, boş lafları Murat Ganiyeviç'in kendisi takdir etmemiş.]

Aradan birqaç küň keçken soň, Bulat Ekremoviçniň ***özü*** *redaktsiyağa telefon etti.(195-19)*

[Aradan birkaç gün geçtikten sonra, Bulat Ekremoviç'in kendisi editörlüğe telefon etti.]

*Topraq damlı, basıq evçikniň alçaq tahta qorasınıň qapısı ögünde bizni ev bikesiniň **özü** qarşılap aldı.(134-37)*

[Toprak damlı, basık evin alçak tahta bahçe kapısının önünde bizi evin hizmetçisi bizzat karşıladı.]

1.1.2.4. Üçüncü Teklik Şahıs Zamiri Yükleme Hâli: Özüni

Metne baktığımızda dönüşlülük zamirinin üçüncü teklik şahsın yükleme hâliyle çekimlenmiş az sayıda cümle var.

*Allı taqatlı aileniň oğlu olğanından **özüni** cıynaqlı tutmağa seve.(26-3)*

[Varlıklı ailenin oğlu olduğundan kendini şımartmayı seviyor.]

*Tımar teknikasını, tamirlev aqqındaki soravlarıma, **özüni** eşitmegenge urıp, cevap bermedi.(22-32)*

[Tımar tekniğini, tamir etmekle ilgili sorularıma, duymamazlıktan gelerek, cevap vermedi.]

***Özüni** bütün vaqıt aqlı saya.(26-9)*

[Kendisini her zaman haklı görüyor.]

***Özüni** işnen kelgenday etip kösterse de asıl maqsadı bu edi.(139-39)*

[Kendisini iş için gelmiş gibi gösterse de asıl amacı buydu.]

1.1.2.5. Üçüncü Teklik Şahıs Zamiri Yönelme Hâli: Özüne

Metne baktığımızda dönüşlülük zamirinin üçüncü teklik şahsın yönelme hâliyle çekimlenmiş az sayıda cümle var.

*Rayon reberleri reisniň **özüne** bu hususta açıqtan bir şey aytıp olamaylar.(8-11)*

[Bölge liderleri reisin kendisine bu hususta açıkça bir şey söyleyemiyorlar.]

*Babam çoq yıllar demircihanede çalışqan soň qolhoz reisine, **özüne** yengilce iş berilmesini rica etti.(22-16)*

[Babam, uzun yıllar demircide çalıştıktan sonra çiftlik müdürüne, kendisine hafif bir iş verilmesini rica etti.]

*Murat Ganiyeviç saba meni **özüne** çağırıp, tenbiledi.(68-17)*

[Murat Ganiyeviç sabah beni yanına çağırıp, tembihledi.]

*Eger yaqasına yapışsan kendini qurtarmaq içün ne isterse yapar **özüne** yol tapar.(143-13)*

[Eğer yakasına yapışırsan, kendini kurtarmak için ne isterse yapar, kendine yol bulur.]

1.1.2.6. Üçüncü Teklik Şahıs Zamiri İlgi Eki: Özüniñ

Metne baktığımızda dönüşlülük zamirinin üçüncü teklik şahsın ilgi ekiyle çekimlenmiş üç tane cümle bulunmaktadır.

*Murat Ganiyeviç meni tınçlandırğan kibi oldı ve büroğa azırlıq körmek maqsadınen **özüniň** iş masası başına keçti.(7-44)*

[Murat Ganiyeviç beni sakinleştirmiş gibi oldu ve ofise hazırlık görmek için kendi çalışma masasının başına geçti.]

*Ahmadovnıň **özüniň** sözlerini isbat etüvge tırıştı.(71-11)*

[Ahmedov'un kendi sözlerini ispat etmeye çalıştı.]

*Ahmadov arqadaş **özüniň** esrarlı nutqu ile manzaranı açıq beyan etti.(73-26)*

[Ahmedov arkadaş kendisinin gizemli konuşmasıyla manzarayı açıkça anlattı.]

*Millet evela **özüniň** ana tilini eyi bilmege borçlu.(118-30)*

[Millet önce kendi ana dilini iyi bilmek zorunda.]

1.1.2.7. İkinci Çokluk Şahıs Zamiri Yalın Hâl: Özüñiz

Metne baktığımızda dönüşlülük zamirinin ikinci çokluk şahsın yalın hâliyle çekimlenmiş iki tane cümle bulunmaktadır.

*Ebet, **özüňiz** bilesiňiz, küz köylüler içün en qızğın devir.(92-32)*

[Evet, kendiniz biliyorsunuz, sonbahar köylüler için en zor zamandır.]

*Bürolarda ne olacağını **özüňiz** yahşı bilesiňiz ebet.(148-2)*

[Ofislerde ne olacağını kendiniz iyi biliyorsunuz evet.]

1.1.3.İşaret Zamirleri:

Metinde işaret zamirlerine örnek olan cümleler aşağıda verilmiştir. Bu, bunı, buna, bular, bularnı, bularnın, şunı, onı gibi örnekleri görüyoruz. Şahıs zamirleri kadar çok bulunmaması dikkat çekiyor.

1.1.3.1.Bu İşaret Zamiri

***Bu**, maşina degeniñ, birincide, ösümlikni örseler, horlay, pamuqnı ise temiz cıyıp olamay, esas qısımını yerge töke.(22-38)*

[Bu, makine dediğin, öncelikle, üzümlüğü örseliyor, zarar veriyor, pamuğu ise temiz toplayamıyor, esas kısmını yere döküyor.]

Bu *da azlıq etken kibi, pamuqnı köpçeklerinen taptap yerge töke.(22-40)*

[Bu da yetmezmiş gibi poşetlerdeki pamukları alıp yere döküyor.]

Bu*, aynecilikten başqa şey degil.(23-28)*

[Bu, taklitten başka bir şey değil.]

1.1.3.2.Bunı İşaret Zamiri

Men sizden başqa şeyler beklesem de ***bunı*** *umut etmegen edim, dedi Salamat.(19-39)*

[Ben sizden başka şeyler beklesem de bunu ummamıştım, dedi Salamat.]

Yazıqlar olsun ki ***bunı*** *yapmaq er bir jurnalistniň elinden kelmey.(24-32)*

[Yazıklar olsun ki bunu yapmak her bir gazetecinin elinden gelmiyor.]

Bunı *abaylağan brigadir şamatalap başlay.(30-36)*

[Bunu fark eden çiftçi tezahürat etmeye başlıyor.]

Bunı *bütün qolhozcılarımız da yahşı añlay ve gecelerini küñdüz etip, yorulmay çalışalar, hocalığımızniñ yıl yıldan yükselmesini teminley.(50-38)*

[Bunu bütün çiftçilerimiz de iyi anlıyor ve gecelerini gündüz edip, yorulmadan çalışıyorlar, hocalığımızın yıldan yıla yükselmesini sağlıyorlar.]

Bunı *inkâr etmek buña köz yummaq insafsızlıq olur.(81-20)*

[Bunu inkâr etmek, buna göz yummak haksızlık olur.]

Zanımca ***bunı*** *qolhozcılarnıň raatlıq evine çevirmek vaqıtı keldi.(168-41)*

[Bence bunu çiftçilerin dinlenme evine çevirmenin vakti geldi.]

1.1.3.3. Buňa İşaret Zamiri

Buňa *baqmadan şimdi niçün bilmem, göňülimde nasıldır qorqu peyda oldı.(8-35)*

[Buna bakmadan şimdi neden bilmem gönlümde tuhaf bir korku peyda oldu.]

Buňa *inanmamaq mümkün degil, vallai.(17-23)*

[Buna inanmamak mümkün değil, vallahi.]

Sizlerni bilmeyim, mehanizatorlar şübesiz ***buňa*** *ıncınamız.(52-37)*

[Sizleri bilmiyorum, teknikerler, şüphesiz buna üzülüyoruz.]

Aqiqaten iç kimse bu cinayet içün cezalanmağan, qabaatlanmağan olsa ***buňa*** *kim sebepçi? (94-13)*

[Hakikaten hiç kimse bu cinayet için cezalanmamış, kabahatlanmamış olsa buna kim sebep oldu?]

Buňa *iç bir sözümiz yoq.(103-38)*

[Buna hiçbir sözümüz yok.]

1.1.3.4. Bular İşaret Zamiri

Bular *yaş fidelerniň ünerleri.(21-45)*

[Bunlar genç fidelerin hünerleri.]

1.1.3.5. Bularnı İşaret Zamiri

Rihşıyev ***bularnı*** *tüşünerek işke bugünden kirişmege söz berip idareden çıqtı.(143-15)*

[Rihşıyev bunları düşünerek işe bugünden girişmeye söz verip idareden çıktı.]

Qurbanov ***bularnı*** *Safar Turdiyeviçke ayrıca gururnen kösterdi.(181-27)*

[Kurbanov bunları Safar Turdiyeviç'e ayrıca gururla gösterdi.]

Bütün ***bularnı*** *hatırlavım neticesinde işte bu hatıralar povesti doğdı.(205-36)*

[Bütün bunları hatırlamanın sonucunda işte bu anıların hikâyesi oluştu.]

1.1.3.6. Bularnıň İşaret Zamiri

Şimdi ***bularnıň*** *episi, İsmat Qurbanoviç içün qaranlıq, belgisiz edi.(138-24)*

[Şimdi bunların hepsi, İsmat Kurbanoviç için karanlık, belirsizdi.]

1.1.3.7. Şunu İşaret Zamiri

Lâkin ***şunı*** *yahşı biliñiz ki qışlağımızdan oniň sade adamlarından hatirim hoş.(20-9)*

[Ancak şunu iyi biliniz ki kışlığımızdan onun adamlarıyla her zaman aram iyi.]

Şunı *qazıp baqmaysıñ.(124-5)*

[Şunu kazıp bakmıyorsun.]

1.1.3.8. Onı İşaret Zamiri

*Qızılcıq hususında bir de bir yerde söz çıqsa, söylerim dep **onı** defterime yazıp qoymağa qarar berdim.(56-32)*

[Kızılcık hususunda bir de bir yerde söz açılsa, söylerim diye onu defterime yazıp koymaya karar verdim.]

*Eyisi **onı** maña beriñiz.(59-1)*

[İyisi onu bana verin.]

1.1.4.Belirsizlik Zamirleri:

Metne baktığımızda belirsizlik zamirleri dönüşlülük zamirlerine göre daha çok kullanılmıştır. Türkiye Türkçesinde kullanılan "h" sesinin Kırım Tatar Türkçesinde kullanılmadığı dikkat çekiyor. Ancak günümüzde kullanılan bazı belirsizlik zamirlerinin o dönemde de kullanıldığını görüyoruz. Şey, kimse, birisi, bazıları gibi örneklere rastlıyoruz.

1.1.4.1. Epimiz Belirsizlik Zamiri

***Epimiz** dastarhan-sofra başına tizildik.(10-21)*

[Hepimiz masa, sofra başına dizildik.]

***Epimiz** bu sözlerniñ manasını şu daqiqada anladıq ve lezzetli pite parçalarını alıp aşadıq.(10-27)*

[Hepimiz bu sözlerin anlamını şu dakikada anladık ve lezzetli pide parçalarını alıp yedik.]

*Çünki **epimiz** büyüklerniñ işlerine yardım etemiz.(11-5)*

[Çünkü hepimiz büyüklerin işlerine yardım ediyoruz.]

*Arası çoq keçmey **epimiz** tayaqlardan terek pıtaqlarından "pıştav","tüfek" yasap "ta,ta,ta" dep düşmanğa ateş açamız.(11-32)*

[Arası çok geçmeden hepimiz çubuklardan ağaç dallarından "pıştav", "tüfek" yapıp "ta, ta, ta" diye düşmana ateş açıyoruz.]

*Bizlerge çoqtan alışıq bu sözlerge "şimdi"dep **epimiz** tabana quvet evlerimizge çapamız.(12-2)*

[Bizim çoktan alıştığımız bu sözlere "şimdi" diye hepimiz tabana kuvvet evlerimize koşuyoruz.]

***Epimiz** ayaq üstündemiz.(12-33)*

[Hepimiz ayak üstündeyiz.]

*Kimerde üyle yemeginden soñ **epimiz**, qarılğaçlar kibi alma tereginiñ etrafında tizilip oturamız.(41-21)*

[Kimi zaman öğle yemeğinden sonra hepimiz, sürüler gibi elma ağacının etrafında dizilip oturuyoruz.]

1.1.4.2. Epimizge Belirsizlik Zamiri

*Mıyıqlı brigadirniñ bu adetleri **epimizge** belli.(15-22)*

[Bıyıklı grup şefinin bu adetlerini hepimiz biliyoruz.]

*Murat Ganiyeviç közlügini burunınıñ oyuq yerine yerleştirdi, konvert içinden dört büklü mektupni çıqarıp **epimizge** kösterdi.(28-45)*

[Murat Ganiyeviç gözlüğünü burnunun oyuk yerine yerleştirdi, zarf içinden dörde katlanmış mektubu çıkarıp hepimize gösterdi.]

1.1.4.3. Epimizni Belirsizlik Zamiri

*Qartbabañız Abdulla buva **epimizni** seve siz o vaqıtta daa küçük qızçıq ediñiz.(20-23)*

[Büyükbabanız Abdullah dede, hepimizi seviyor, siz o zaman daha küçücük bir kızdınız.]

*Ahmad akağa ağız açıp belağa oğradıq çıraylarını sıtıp, **epimizni** susturdı.(33-3)*

[Ahmet abiye ağız açıp belaya uğradık dedik, yüzünü buruşturup hepimizi susturdu.]

1.1.4.4. Epimizniň Belirsizlik Zamiri

*Olarnı tüzetmek, oquyıcılarımızğa meraqlı ve dülber yaraştırılğan gazeta çıqarıp bermek **epimizniň,** bütün kollektivniň vazifesi.(28-6)*

[Onları düzeltmek, okuyucularımıza ilginç ve iyi hazırlanmış bir gazete çıkarıp vermek hepimizin, bütün hepsinin vazifesi.]

1.1.4.5. Epiniz Belirsizlik Zamiri

*Bugünki toplaşuvnıň maqsadınen **epiniz** haberdarsıñız.(48-8)*

[Bugünkü toplantının maksadından hepiniz haberdarsınız.]

1.1.4.6. Episi Belirsizlik Zamiri

*Yerli adamlarnıň **episi** öyle deyler, amma Salamatnıñ ağızından adım daa güzel daa hoş eşitile. (6-27)*

[Yöre halkının hepsi öyle diyor, ama Salamat'ın ağzından adım daha güzel daha hoş işitiliyor.]

*Ahmad akanıň sağlığı yerindemi, evinizdekilerniň **episi** aman esenlermi? (14-8)*

[Ahmet abinin sağlığı yerinde mi, evdekilerin hepsi iyi mi?]

*-Ebet, ebet, qardaşım **episi** sağ-selametler.(14-9)*

[-Evet, evet kardeşim, hepsi iyiler.(14-9)]

*Dersin kökteki yıldızlar bir qalmay **episi** yerge engenler.(21-31)*

[Sanki gökteki yıldızlar aynı kalmıyor hepsi yere inmişler.]

*Bağçevanlar, bağ brigadiri **episi** birlikte çalışa ve yaşaylar.(22-21)*

[Bahçıvanlar, bağ grup şefi hepsi birlikte çalışıyor ve yaşıyorlar.]

***Episi** ağızbirliginen şikâyetlendiler.(23-20)*

[Hepsi ağız birliğiyle şikayetlendiler.]

*Aytqanlarımızınň **episi** doğru dedim men, Mamacan Niyazov sözüni bitirgen soň.(96-12)*

[Söylediklerimizin hepsi doğru dedim ben, Mamacan Niyazov sözünü bitirdikten sonra.]

*Toplanğanlarnıň **episi** beş altı yaşında bir oğlançıqtan gayrı qadınlar, qızlar.(135-10)*

[Toplananların hepsi beş altı yaşında bir oğlanın dışında kadınlar, kızlar.]

*Şaripovdan gayrı **episi** ürmetnen ayaqqa qalqıp Bulat Ekremoviçni sofrağa davet ettiler.(158-2)*

[Şaripovdan başka hepsi hürmetle ayağa kalkıp Bulat Ekremoviç'i sofraya davet etti.]

1.1.4.7. Episini Belirsizlik Zamiri

Episini *hatırladım.(6-3)*

[Hepsini hatırladım.]

Ariflerniň ***episini*** *bilem.(12-12)*

[Bilgelerin hepsini biliyorum.]

1.1.4.8. Er Kes Belirsizlik Zamiri

Er kes *lanetli cenk tezce bitmesini sabırsızlıqnen bekley.(11-4)*

[Herkes lanetli savaşın çabukça bitmesini sabırsızlıkla bekliyor.]

Er kes *eğer saňa da körmek sırası kelgen olsa, hasta töşekte yatıp, emanetini teslim etkende hastanıň başı ucunda oturğanlar pamuq sılatıp hastanıň dudaqlarını sürteler.(17-38)*

[Herkes eğer sana da görmek sırası gelmiş olsa, hasta yatakta yatıp, emanetini teslim ettiğinde hastanın başucunda oturanlar pamuk ıslatıp hastanın dudaklarına sürtüyorlar.]

Er kes *sizni alğışlay maqaledeki fikirlerni doğru tanıylar, dediler qızlar bir ağızdan.(33-9)*

[Herkes sizi alkışlıyor, makaledeki fikirleri doğru buluyorlar, dediler kızlar bir ağızdan.]

Ebet, ***er kes*** *ondan özüne kerek materialnı qıdıra.(38-25)*

[Evet, herkes ondan kendine gerekli olan malzemeyi arıyor.]

*Qolhoz sekretarından gayrı **er kes** odağa davet olundı.(47-41)*

[Çiftlik sekreterinden başka herkes odaya davet edildi.]

***Er kes** özüne qolay kelgenini ayta.(37-2)*

[Herkes kendine kolay geleni söylüyor.]

*Ahmadovnıň sözlerini **er kes** tınışalmadan diqqat ile dinledi.(70-25)*

[Ahmedov'un sözlerini herkes nefes almadan dikkatle dinledi.]

***Er kes** yerinden qalqtı, biribirilerini tebrikledi, tarq oldılar.(89-29)*

[Herkes yerinden kalktı, birbirlerini kutladı, gitti.]

***Er kes** cıyğan pamuqlarnı bir terazede çektire.(132-37)*

[Herkes topladığı pamukları bir terazide çektiriyor.]

1.1.4.9. Er Kesniň Belirsizlik Zamiri

***Er kesniň** közü mende.(12-23)*

[Herkesin gözü bende.]

*Böyle meseleler yaşlıqta **er kesniň** başından keçe.(42-11)*

[Böyle meseleler gençlikte herkesin başından geçiyor.]

1.1.4.10. Şey Belirsizlik Zamiri

*Ya bu aqta bugünge qadar maňa niçün bir **şey** söylemediňiz?(7-35)*

[Ya bu konuda bugüne kadar bana niçin bir şey söylemediniz?]

*Rayon reberleri reisniň özüne bu hususta açıqtan bir **şey** aytıp olamaylar.(8-11)*

[Bölge rehberleri reisin kendine bu konuda açıkça bir şey söyleyemiyorlar.]

*Taacipli **şey**: olarnı erinmey kim örgen?(10-33)*

[Şaşırtıcı şey: Onları erinmeden kim örmüş?]

*Men Mahmudqa bir **şey** demedim.(12-10)*

[Ben Mahmut'a bir şey demedim.]

*Ebet, oqumaq yahşı **şey**.(12-11)*

[Evet, okumak güzel şey.]

*İmkăn ola turıp oğlan balanıň cail qaluvı yahşı **şey** değil.(12-20)*

[İmkânı olan oğlan çocuğun cahil kalması iyi şey değil.]

*Bir **şey** bilmegen kibi taaciplendim, men.(19-18)*

[Bir şey bilmiyormuş gibi şaşırdım, ben.]

*Başımnı aşağı endirip qoyun defterine bir **şey** yazmasam da kalemimni oynata berip nasıldır şekiller çızğalavnen oğraşıp oturdım.(25-14)*

[Başımı aşağı indirip koyun defterine bir şey yazmasam da, kalemimi oynatıverip öylesine şekiller çizip uğraşıp oturdum.]

1.1.4.11. Şeyler Belirsizlik Zamiri

*Oca bizim başımızğa tüşken telükelerden haberdar olsa kerek, talebelerge bayağı **şeyler** anlattı ve çevirilip mağa baqtı.(13-11)*

[Hoca, bizim başımıza gelen tehlikelerden haberdar olsa gerek, öğrencilere bayağı şeyler anlattı ve dönüp bana baktı.]

*Men sizden başqa **şeyler** beklesem de bunı umut etmegen edim, dedi Salamat.(19-39)*

[Ben sizden başka şeyler beklesem de bunu ummamıştım, dedi Salamat.]

*Böyle **şeyler** unutulmay.(20-33)*

[Böyle şeyler unutulmuyor.]

1.1.4.12. Şeylerge Belirsizlik Zamiri

*Doğrusı onıň çoq **şeylerge** aqılı yete.(18-21)*

[Doğrusu onun çok şeylere aklı eriyor.]

1.1.4.13. Kimse Belirsizlik Zamiri

*Keç keldiler, biraz raatlansınlar dep bizni **kimse** uyantmağan.(54-36)*

[Geç geldiler, biraz dinlensinler diye bizi kimse uyandırmamış.]

*Lâkin qızıň hastalığını tedaviylev yolını **kimse** tapıp olamay.(56-3)*

[Ancak kızın hastalığını iyileştirmenin yolunu kimse bulamıyor.]

Kimse *dünyağa direk olmağan.(78-18)*

[Kimse dünyaya direk olmamış.]

Şimdi bu tarlalarğa ***kimse*** *toqunmay.(115-12)*

[Şimdi bu tarlalara kimse dokunmuyor.]

Bu esnada onıň yapqan eyi işlerine, hızmetlerine ***kimse*** *köz yummaz.(115-34)*

[Bu esnada onun yaptığı iyi işlere, hizmetlerine kimse göz yummuyor.]

Vaqiadan soň ***kimse*** *bizim esamemizni oqumadı.(142-33)*

[Olaydan sonra kimse bizim adımızı okumadı.]

1.1.4.14. Kimsege Belirsizlik Zamiri

Özüm bu aqta çoq tüşünğen, ıncınğan olsam da ***kimsege*** *ağızımnı açmağan edim.(7-28)*

[Kendim bu konuda çok düşünmüş, incinmiş olsam da kimseye ağzımı açmamıştım.]

Evge barğan soň ***kimsege*** *duydurmay, çızıklı defterimniň ortasından eki qağıtnı çıqarıp alıp, bu qız aqqında rayon gazetamızga haber yazıp yolladım.(43-16)*

[Eve gittikten sonra kimseye duyurmadan, çizgili defterimin ortasından iki kâğıdı çıkarıp alıp, bu kız hakkında ilçe gazetemize haber yazıp yolladım.]

Şiqayetlenüvden fayda yoq dep, içlerindekini ***kimsege*** *bildirmeyler.(52-8)*

[Şikayetlenmekten fayda yok deyip, içlerindekini kimseye söylemiyorlar.]

1.1.4.15. Kimseniň Belirsizlik Zamiri

*Özünden gayrı **kimseniň** fikirini doğru esap etmey.(96-18)*

[Kendisinden başka kimsenin fikrini doğru saymıyor.]

*Olarnı kesmege **kimseniň** aqqı yoq.(107-11)*

[Onları kesmeye kimsenin hakkı yoq.]

1.1.4.16. Kimerseniň Belirsizlik Zamiri

***Kimerseniň** evladı elak olğan, bazıları oğullarını yaqında uruşqa özğarğanlar.(10-43)*

[Kimisinin çocuğu helak olmuş, bazıları oğullarını yakında savaşa göndermiş.]

1.1.4.17. İç Kimse Belirsizlik Zamiri

***İç kimse** sözümni keri qaytarmay, itaatkarlıqnen yerine ketire edi.(140-43)*

[Hiç kimse sözümü geri çevirmiyor, itaatkârlıkla yerine getiriyordu.]

1.1.4.18. İç Kimseiň Belirsizlik Zamiri

*Ganiyev **iç kimseniň** sözüne itiraz bildirmedi, darılmadı.(98-31)*

[Ganiyev hiç kimsenin sözüne itiraz etmedi, darılmadı.]

1.1.4.19. Birisi Belirsizlik Zamiri

*Mektepten qaytqan aqranlarım üyleden soň **birisi** qoyunını digeri sığırını ya da eçkisini alıp kele, beraber otlatamız.(11-23)*

[Okuldan dönen akranlarım öğleden sonra birisi koyununu diğeri sığırını ya da keçisini alıp geliyor, birlikte otlatıyoruz.]

*Müsafirlerden esli-başlı **birisi** Ahmad akadan çaynı kim aşlağanını sorağan.(14-25)*

[Misafirlerden yaşlı başlı birisi Ahmet abiye çayı kimin demlediğini sormuş.]

*Mamacan redaktsiyamıznıň yaş hadimlerinden **birisi**.(25-39)*

[Mamacan editörlüğümüzün genç çalışanlarından biri.]

1.1.4.20. İç Birisi Belirsizlik Zamiri

*Qızlarnıň **iç birisini** begenmey.(26-5)*

[Kızların hiçbirini beğenmiyor.]

1.1.4.21. Birinde Belirsizlik Zamiri

*Küňlerniň **birinde** ayvanlarnı otlatayatqan vaqıtımızda Mahmud maña baqıp…(12-5)*

[Bir gün hayvanlarını otlattığımız zaman Mahmut bana bakıp...]

1.1.4.22. Er Birimiz Belirsizlik Zamiri

*Bu adiy aqiqatnı bu yerde oturğan **er birimiz** yahşı bilemiz.(50-38)*

[Bu sıradan hakikati, burada oturan her birimiz iyi biliyoruz.]

1.1.4.23. Bazıları Belirsizlik Zamiri

***Bazıları** ellerini uzatıp selamlaştı.(31-28)*

[Bazıları ellerini uzatıp selamlaştı.]

1.1.4.24. Başqaları Belirsizlik Zamiri

***Başqaları** indemediler dep men de susıp otursam olmaycaq.(98-3)*

[Başkaları söylemediler deyip ben de susup otursam olmayacak.]

*“Redaktsiya hadimi bizimnen körüşmedi, faqtlarnıň **çoqusı** doğru değil.”(7-6)*

[“Editörlük çalışanı bizimle görüşmedi, yazılanların çoğu doğru değil.”]

1.1.5.Soru Zamirleri:

Metinde soru zamirlerine çok az örnek bulunmaktadır. “kim” soru zamiri günümüzde de aynı şekliyle kullanılıyor.

1.1.5.1. Kim Soru Zamiri

*Taacipli şey: olarnı erinmey **kim** örgen?(10-33)*

[Şaşırtıcı şey: Onları erinmeden kim örmüş?]

***Kim** bilsin, meclis nasıl meyilnen ketecek?(48-26)*

[Kim bilsin, meclis nasıl bir eğilim gösterecek?]

*Qommunadan **kim** bar? Dedi o açuvnen.(83-5)*

[Çiftlikten kim var? dedi o öfkeyle.]

***Kim** söz aytmaq istey? Dep tekrar sual berdi redaktör oturğanlarğa. (98-1)*

[Kim konuşmak istiyor? deyip tekrar editör oturanlara söz verdi.]

*Aceba böyle yolnı ona **kim** ögretken eken?(164-36)*

[Acaba böyle bir yolu ona kim öğretmiş ?]

*"Tamam, doquz olğanını beklep turğan **kim** eken şu?"(188-18)*

["Tamam, dokuz olmasını bekleyip duran kim acaba?"]

1.1.5.2. Nesini Soru Zamiri

*Materyalnıň **nesini** begenmedi eken?(18-26)*

[Malzemenin nesini beğenmedi acaba?]

İKİNCİ BÖLÜM

KELİME GRUPLARI BAKIMINDAN ZAMİRLER

2.1.Zamirlerin İsim Tamlamalarında Kullanılması

2.1.1.Tamlayanı 1. Teklik Şahıs Zamiri Olan Tamlamalar:

Tamlayanı 1. tekil şahıs zamiri olan tamlamalara örnekler aşağıdaki gibidir. Yeterince örnek bulunmaktadır.

*Murat Ganiyeviç **menim** qarşımda yerleşti.(6-42)*

[Murat Ganiyeviç benim karşımda oturdu.]

***Menim** ve qardaşçıqlarımnıň başlarını sıypadı, ohşadı.(10-12)*

[Benim ve kardeşlerimin başlarını sıvazladı, okşadı.]

*Qızçıq sofrağa yaqınlaştı, **menim** qarşıma oturdı.(10-37)*

[Kız sofraya yakınlaştı, benim karşıma oturdu.]

*Şu daqiqada Mahmud yerinden qalqıp **menim** aqqımda "tafsilatlı malumat" bergen soň, oca meni tahtağa çağırdı.(12-39)*

[Şu dakikada Mahmut yerinden kalkıp benim hakkımda "detaylı bilgi" verdikten sonra hoca beni tahtaya çağırdı.]

-Eee, Bakircan, çoq nazlanmayıp ***menim*** *çayımnıň lezetine baq.(14-19)*

[-Eee Bakircan çok nazlanmayıp benim çayımın tadına bak.]

Menim *elimnen azırlanılğan çaynı nice nice adamlar, saygılı misafirler içkenini bilesiñmi?*

[Benim elimle hazırlanmış çayı nice nice adamların, saygılı misafirlerin içtiğini biliyor musun?]

Menim *suallerim Ahmad akağa ağır kelgenini duydım, o sebepten de bütün vücudımnen brigadirniň ikâyesini diñlep başladım.(16-35)*

[Benim sorularımın Ahmet abiye ağır geldiğini duydum, bu nedenle de bütün vücudumla grup şefinin hikayesini dinlemeye başladım.]

Olar qaytıp kelgende anam endi qurtulğan mecalsiz alda yata, balanıň demek ***menim*** *ince sesim yañğıray.(17-8)*

[Onlar geri geldiğinde annem şimdi kurtulmuş, mecalsiz halde yatıyor, bebeğin yani benim ince sesim çınlıyor.]

Brigadir ***menim*** *sözlerimni eki qulağına qurşun kibi kirip yerleşsinler ki, pamuq ikmetli nimet.(17-26)*

[Grup şefinin kulağına benim sözlerim kurşun gibi yerleşsin ki, pamuk hikmetli nimet.]

Menim, *elbette, material aqqında soraycağımnı bile.(19-9)*

[Benim, elbette, malzeme hakkında soracağımı biliyor.]

*Siz **menim** fikirimni bilmek isteysiñiz.(19-24)*

[Siz benim fikrimi bilmek istiyorsunuz.]

*Siz ağañız Mahmud ile **menim** mektepke nasıl qatnağanımnı bilesiñizmi?(20-15)*

[Siz ağanız Mahmut ile benim okula nasıl gittiğimi biliyor musunuz?]

***Menim** qafamda ise ileride olacaq müim işler aqqındaki fikirler tolu edi.(29-22)*

[Benim kafamda ise ileride olacak mühim işler hakkındaki fikirler doluydu.]

*Üylelik aşqa çıqmağa tedariklengen qızlar **menim** tarafıma baqıp nelerdir söylep şahıldap küldiler.(31-13)*

[Öğlen yemeğine çıkmaya hazırlanan kızlar benim tarafıma bakıp bir şeyler söyleyip güldüler.]

*Qızlar **menim** bu apansız areketime şübesiz taaciplendiler.(33-22)*

[Kızlar benim bu apansız hareketime şüphesiz şaşırdılar.]

*Barıp da **menim** maqalemde yazğan fikirlerimni aňlamasalar, aňlamaq istemeseler…(48-29)*

[Varıp da benim makalemde yazdığım fikirleri anlamasalar, anlamak istemeseler...]

***Menim** sesimni tanıp quyruğını sallay sallay yaltaqlandı.(54-15)*

[Benim sesimi tanıyıp kuyruğunu sallaya sallaya yaltaklandı.]

*Anam boş savutlarnı cıyıştırıp, uzun sarı qavun ketirip **menim** ögüme qoydı.(62-33)*

[Annem boş tabakları toplayıp, uzun sarı kavunu getirip benim önüme koydu.]

*Reis birinciniň elini qattı sıqıp selamlaştı, **menim** de elimni tuttu.(116-32)*

[Reis ilk adamın elini samimi sıkıp selamlaştı, benim de elimi tuttu.]

2.1.2. Tamlayanı 2. Teklik Şahıs Zamiri Olan Tamlamalar:

Tamlayanı 2. teklik şahıs zamiri olan tamlamalara iki tane örnek bulunmaktadır. Birinci ve üçüncü teklik şahıslara göre oldukça az örneğe rastlanmaktadır.

*"**Seniň** yazğanların tamam noqtağa uralar, bilip tenkid etesiň." Dey.(5-15)*

["Senin yazdıkların tam noktadan vurdu, bilip eleştiriyorsun." diyor.]

*Yañılmasam, onıncı sınıfnı o, **seniň** mektebinde bitirdi.(142-17)*

[Yanılmıyorsam onuncu sınıfını o, senin okulunda bitirdi.]

2.1.3.Tamlayanı 3. Teklik Şahıs Zamiri Olan Tamlamalar:

Tamlayanı 3. teklik şahıs zamiri olan tamlamalara oldukça fazla örnek bulunmaktadır.

*Deminki adamıň aytqanına köre, bu **onıň** qarısı eken.(10-19)*

[Deminki adamın söylediğine göre bu onun karısıymış.]

*Brigada işlerine ait sualler berdim, **onıň** fikirlerini deňiştirmek istedim.(14-14)*

[Çiftlik işlerine ait sorular sordum, onun fikirlerini değiştirmek istedim.]

***Onıň** daveti ile kene sofra başına oturdıq.(16-21)*

[Onun davetiyle yine sofra başına oturduk.]

*Şimdi **onıň** bu areketi maňa hucur köründi.(18-10)*

[Şimdi onun bu hareketi bana tuhaf göründü.]

*Doğrusı **onıň** çoq şeylerge aqılı yete.(18-21)*

[Doğrusu onun çok şeylere aklı eriyor.]

*Hafif yelçik **onıň** saçlarını dalgalandırmaqta dülber biçimli atlas anteriniň eteği yelpiremekte.(21-5)*

[Hafif yel onun saçlarını dalgalandırmakta güzel biçimli atlas entarinin eteği dalgalanmakta.]

*Salamatnıň itiraz kibi yangırağan soñki sözleri kalbimni bayağı hırpaladı, közlerimniň ögünde genç qıznıň nazik qiyafeti peyda oldı, zeinim **onıň** sözleriniň talili ile meşğul edi.(21-18)*

[Salamat'ın itiraz gibi yankılanan son sözleri kalbimi bayağı hırpaladı, gözlerimin önünde genç kızın nazik görüntüsü belirdi, zihnim onun sözlerinin tahlili ile meşguldü.]

***Onıň** cesurlikleri aqqında gazetamızda qaç kereler özüm levha repörtaj, hatırlavlar yazdım.(30-20)*

[Onun cesurlukları hakkında gazetemizde kaç kere kendim uzun röportaj, hatıralar yazdım.]

*Emşire qız **onıň** yanından ketmedi.(32-7)*

[Hemşire kız onun yanından gitmedi.]

Onıň göňül köterici sözlerini eşitsem, belki tüşkünligim keçip keter edi.(40-4)

[Onun gönül alıcı sözlerini işitsem, belki düşkünlüğüm geçip giderdi.]

*-Öyle mi, dedim men **onıň** meramını añlamayıp…(45-5)*

["Öyle mi?" dedim, ben onun niyetini anlamayıp...]

*Közlerim ögünde **onıň** qiyafeti canlandı.(64-16)*

[Gözlerimin önünde onun görüntüsü canlandı.]

*Em ketem em **onıň** aqqında tüşünem.(79-2)*

[Hem gidiyorum; hem onun hakkında düşünüyorum.]

*Qalem ve defterimni alıp, **onıň** yanına bardım.(83-40)*

[Kalem ve defterimi alıp, onun yanına gittim.]

***Onıň** bu areketini İsmat aka begenmey, işke kirişe.(86-14)*

[Onun bu hareketini İsmet abi beğenmiyor, işe girişiyor.]

*Sözni neden başlamasını tüşüngeni kibi maşinağa diqqat etmeden **onıň** bilegini tuttı.(88-8)*

[Söze nasıl başlaması gerektiğini düşündüğü gibi arabaya dikkat etmeden onun bileğini tuttu.]

***Onıň** ögüne şu anda sıcaq şorba ve kebap ketirip qoydılar.(88-38)*

[Onun önüne şimdi sıcak çorba ve kebap getirip koydular.]

*Beş yıldan berli **onıň** muavini vazifesindem.(100-33)*

[Beş yıldan beri onun yardımcısı vazifesindeyim.]

*Şimdi Saniyeniň yanında bulunmaq, **onıň** nazik ellerini avuçımıň içine alıp çeresine toya toya baqmaq istedim.(137-13)*

[Şimdi Saniye'nin yanında olmak, onun nazik ellerini avucumun içine alıp yüzüne doya doya bakmak istedim.]

*Aydavcı **onıň** sesine alışqan galiba susqunlıqtan abdarıp uyandı.(163-31)*

[Sürücü onun sesine alışmış galiba suskunluktan şaşkınlıkla uyandı.]

2.1.4.Tamlayanı 1.Çokluk Şahıs Zamiri Olan Tamlamalar:

Tamlayanı 1.çokluk şahıs zamiri olan tamlamalara beş tane örnek cümle bulunmaktadır. Günümüzdekiyle aynı şekildedir, herhangi bir ses değişimi yoktur.

***Bizim** dostluğımız şu birinci küñden başladı.(10-39)*

[Bizim dostluğumuz şu ilk günden başladı.]

*Oca **bizim** başımızğa tüşken telükelerden haberdar olsa kerek, talebelerge bayağı şeyler anlattı ve çevirilip maňa baqtı.(13-11)*

[Hoca, bizim başımıza gelen tehlikelerden haberdar olsa gerek, öğrencilere çok şey anlattı ve dönüp bana baktı.]

*-Bakircan, oğlum, **bizim** baba-dedelerimiz olarnıň baba-dedeleri pamuqçılıqnen oğraşqanlar.(16-29)*

[-Bakircan oğlum, bizim büyükbabalarımız, onların büyükbabaları pamukçulukla uğraşmışlar.]

Bizim *kiyimimiz, aşımız ve suvumuz asırlar devamında pamuq olğan.(16-32)*

[Bizim kıyafetlerimiz, yemeğimiz ve suyumuz asırlardır pamuk olmuş.]

"Qommuna" qolhozunıň şureti şanı ***bizlerniň*** *şanımız şuretimiz degil mi?(27-16)*

[Kominist çiftliğinin söhreti, şanı; bizlerin şanımız, şöhretimiz değil mi?]

2.1.5. Tamlayanı 2.Çokluk Şahıs Zamiri Olan Tamlamalar:

Tamlayanı 2.çokluk şahıs zamiri olan tamlamalara birinci çokluk şahıs örneğinden daha fazla rastlanmaktadır. Günümüzdekiyle aynı şekilde kullanılmıştır.

Siziñ *itibarıñız da yükseleyatır, müsafirlerge selam berdim.(14-30)*

[Sizin itibarınız da artıyor, misafirlere selam verdim.]

Siziň *aileňiz köyde allı-taqatlılardan sayıla.(20-22)*

[Sizin aileniz köyde varlıklılardan sayılıyor.]

Bakircan, men ***siziň*** *böyle solğun yürüviňizni begenmeyim.(41-43)*

[Bakircan, ben sizin böyle solgun yürüyüşünüzü beğenmiyorum.]

Siziň *aqqıňızda Murat Ğaniyeviçke de söyleğen edim.(45-8)*

[Sizin hakkınızda Murat Ganiyeviç'e de bilgi vermiştim.]

*Bakircan aqşam redakçiya azbarında **siziň** keyfiňiz olmağanını sorağan vaqıtımda laqırdını başqa tarafqa burdıňız.(57-22)*

[Bakircan akşam yazı işleri müdürlüğünde sizin keyfinizin olmadığını sorduğum zaman lafı değiştirdiniz.]

*Ebet böyle areket **siziň** özüňizge doğru kelmey.(110-12)*

[Evet, böyle hareket size yakışmıyor.]

***Siziň** adamlarıňız şu mahsullarnı birinci nevbette, ealiden qabul etsinler.(177-31)*

[Sizin adamlarınız şu mahsülleri ilk nöbette, ahaliden kabul etsinler.]

*Men **sizlerniň** diqqatlarıňıznı başqa bir meselege jurnalistniň etikası meselesine celp etmek isteyim.(26-24)*

[Ben sizlerin dikkatlerinizi başka bir meseleye, gazeteciliğin ahlakı meselesine çekmek istiyorum.]

*-Men, **sizlerniň** fikirleriňizni işitken soň, söylemek niyetinde edim.(50-27)*

[-Ben, sizlerin fikirlerinizi duyduktan sonra söylemek niyetindeydim.]

2.1.6. Tamlayanı 3.Çokluk Şahıs Zamiri Olan Tamlamalar:

Tamlayanı 3.çokluk şahıs zamiri olan tamlamalara çok fazla bulunmamaktadır.

***Olarnıň** işleri de qalpleri kibi pek dey.(15-18)*

[Onların işleri de kalpleri gibi sıkı diyor.]

*-Bakircan, oğlum, bizim baba-dedelerimiz **olarnıň** baba-dedeleri pamuqçılıqnen oğraşqanlar.(16-29)*

[-Bakırcan oğlum, bizim büyükbabalarımız, onların büyükbabaları pamukçulukla uğraşmışlar.]

***Olarnıň** episiniň materiallarını azırlavğa bir soy talap qoyula.(28-17)*

[Onların hepsinin malzemelerini hazırlamak için bir soy talep ediliyor.]

*Men **olarnıň** söylegenlerini ne sebepten külgenlerini aňlamasam da elimni sallap selamlaştım.(31-15)*

[Ben onların söylediklerini, niçin güldüklerini anlamasam da elimi sallayıp selamlaştım.]

*Ayrı adamlar aqqında, **olarnıň** işleri tüşünceleri hususunda yazıňız dedi samimiyetle.(44-8)*

[Farklı adamlar hakkında, onların işleri, düşünceleri hakkında yazınız, dedi samimiyetle.]

***Olarnıň** fikirlerini bilmek meraqlı ve aynı zamanda biraz telükeli.(48-27)*

[Onların fikirlerini bilmek ilgi çekici ve aynı zamanda biraz tehlikeli.]

*Lâkin **olarnıň** iç birisi öşek ya da böten söz çıqarmadı.(98-28)*

[Ancak onların hiçbirisi dedikodu ya da boş söz söylemedi]

Olarnıň *samimiyetlikleri alçaq gönüllikleri müsafirlikleri meni ayrette qaldırdı.(136-27)*

[Onların samimiyeti, alçak gönüllüğü, misafirlikleri beni hayrete düşürdü.]

Olarnıň *ekseriyeti Qurbanovnen el tutuşıp ürmetnen selamlaştılar.(183-28)*

[Onların çoğu Kurbanov'la el sıkışıp hürmetle selamlaştılar].

2.1.7. Tamlayanı Dönüşlülük Zamiri Olan Tamlamalar:

Tamlayanı dönüşlülük zamiri olan tamlamalara üç tane örnek bulunmaktadır.

Murat Ganiyeviç meni tınçlandırğan kibi oldı ve büroğa azırlıq körmek maqsadınen ***özüniň*** *iş masası başına keçti.(7-44)*

[Murat Ganiyeviç beni sakinleştirmiş gibi oldu ve ofise hazırlık görmek için kendi çalışma masasının başına geçti.]

Ahmadovnıň ***özüniň*** *sözlerini isbat etüvge tırıştı.(71-11)*

[Ahmedov'un kendi sözlerini ispat etmeye çalıştı.]

Ahmadov arqadaş ***özüniň*** *esrarlı nutqu ile manzaranı açıq beyan etti.(73-26)*

[Ahmedov arkadaş, kendisinin gizemli konuşması ile manzarayı açıkça ortaya koydu.]

2.1.8. Tamlayanı Belirsizlik Zamiri Olan Tamlamalar:

Metinde bu tamlamalara çok az rastlanmaktadır.

Er kesniň *közü mende.(12-23)*

[Herkesin gözü bende.]

*Böyle meseleler yaşlıqta **er kesniň** başından keçe.(42-11)*

[Böyle meseleler gençlikte herkesin başından geçiyor.]

*Olarnı tüzetmek, oquyıcılarımızğa meraqlı ve dülber yaraştırılğan gazeta çıqarıp bermek **epimizniň** bütün qollektivniň vazifesi.(28-6)*

[Onları düzeltmek okuyucularımıza ilginç ve güzel bir gazete çıkarıp vermek hepimizin bütün çalışanların görevi].

*Özünden ğayrı **kimseniň** fikirini doğru esap etmey.(96-18)*

[Kendisinden başka kimsenin fikrini doğru kabul etmiyor.]

*Olarnı kesmege **kimseniň** aqqı yoq.(107-11)*

[Onları kesmeye kimsenin hakkı yok.]

*Ganiyev **iç kimseniň** sözüne itiraz bildirmedi, darılmadı.(98-31)*

[Ganiyev hiç kimsenin sözüne itiraz etmedi, darılmadı.]

2.1.9. Tamlayanı İşaret Zamiri Olan Tamlamalar:

Metinde tamlayanı işaret zamiri olan tamlamalara tek bir örnek bulunmaktadır.

*Şimdi **bularnıň** episi İsmat Qurbanoviç içün qaranlıq, belgisiz edi.(138-24)*

[Şimdi bunların hepsi İsmet Kurbanoviç için karanlık, belirsizdi.]

2.2. Tamlananı Zamir Olan İsim Tamlamaları

2.2.1. Tamlananı Dönüşlülük Zamiri Olan Tamlamalar:

Metinde tamlananı dönüşlülük zamiri olan tamlamalara sadece iki cümlede rastlanmaktadır.

*Böyle öşeklerni boş laqırdılarnı Murat Ganiyeviçniň **özü** takdirlemey turğan.(27-26)*

[Böyle dedikoduları, boş lakırdıları Murat Ganiyeviçin kendisi onaylamamış.]

*Rayon reberleri reisniň **özüne** bu hususta açıqtan bir şey aytıp olamaylar.(8-11)*

[Bölge liderleri reisin kendisine bu hususta açıkça bir şey söyleyemiyorlar.]

2.2.2. Tamlananı Belirsizlik Zamiri Olan Tamlamalar:

Metinde tamlananı belirsizlik zamiri olan tamlamalarla ilgili dikkat çeken şey "h" sesinin kullanılmaması. Örnek cümleler çok az bulunmaktadır.

*Qızlarnıň **iç birisini** begenmey.(26-5)]*

[Kızların hiçbirini beğenmiyor.]

*Aytqanlarımıznıň **episi** doğru dedim men, Mamacan Niyazov sözüni bitirgen soñ.(96-12)*

[Söylediklerimizin hepsi doğru dedim ben, Mamacan Niyazov sözünü bitirdikten sonra.]

*Toplanğanlarnıň **episi** beş altı yaşında bir oğlançıqtan ğayrı qadınlar, qızlar.(135-10)*

[Toplananların hepsi beş altı yaşında bir erkek çocuktan başka, kadınlar, kızlar.]

*Ahmad akanıň sağlığı yerindemi, eviñizdekilerniň **episi** aman esenler mi? (14-8)*

[Ahmet abinin sağlığı yerinde mi, evdekilerin hepsi iyiler mi?]

*Ariflerniň **episini** bilem.(12-12)*

[Bilgelerin hepsini biliyorum.]

2.2.3. Tamlananı Soru Zamiri Olan Tamlamalar:

Bu tamlamaya tek bir örnek bulunmaktadır.

*Materialnıň **nesini** begenmedi eken?(18-26)*

[Malzemenin nesini beğenmedi acaba?]

2.3.Fiilimsi Grubu

2.3.1.Fiilimsi Grubunda Özne Görevinde Kullanılması:

Özne olarak "men, biz, olar, erkes, birisi, özüm, özü gibi kelimeler kullanılmıştır. Çok fazla örneğe rastlanmamaktadır.

***Men** razılıq bildirip, başımnı qıbırdattım.(13-18)*

[Ben razılık bildirip, başımı kıpırdattım.]

***Men** sizden başqa şeyler beklesem de bunı umut etmegen edim, dedi Salamat.(19-39)*

[Ben sizden başka şeyler beklesem de bunu ummamıştım, dedi Salamat.]

***Biz** bir tınıştan soň, bu derecede qıymetli pamuqnı yetiştirüvde yaňılıqlardan oldıqça keniş faydalanuv vaqıtı kelgeni hususında laf ettik.(18-5)*

[Biz bir sessizlikten sonra, bu derece kıymetli pamuğu yetiştirmekte yeniliklerden oldukça fazla faydalanacak zamanın geldiği hususunda konuştuk]

*Canıň ağırmasıň, **bizler** pamuqnı nasıl yetiştirmek ve onı ne vaqıt ne ile cıymaq kerekligini bilemiz.(16-30)*

[Canın sıkılmasın, bizler pamuğu nasıl yetiştirirmek ve onu ne zaman ne ile toplamak gerektiğini biliyoruz.]

Olar *mektepte keçken derslerini maňa añlatalar, ocalarnıñ cenk aqqında gazetalardan oquğan haberlerini bildireler.(11-25)*

[Onlar okulda geçen derslerini bana anlatıyorlar, hocaların savaşla ilgili gazetelerde okudukları haberleri aktarıyorlar.]

Olar *qaytıp kelgende anam endi qurtulğan mecalsiz alda yata, balanıň demek menim ince sesim yangıray.(17-7)*

[Onlar geri geldiğinde annem şimdi kurtulmuş, mecalsiz halde yatıyor, bebeğin yani benim ince sesim çınlıyor.]

Olar *basamaqlardan aşağı çabik çabik engende qabulhanedeki telefon devamlı çıñıldadı.(103-4)*

[Onlar basamaklardan aşağı çabuk çabuk indiğinde resepsiyondaki telefon devamlı çaldı.]

Mektepten qaytqan aqranlarım üyleden soň ***birisi*** *qoyunını diğeri sığırını ya da eçkisini alıp kele, beraber otlatamız.(11-23)*

[Okuldan dönen akranlarım öğleden sonra birisi koyununu diğeri sığırını ya da keçisini alıp geliyor, birlikte otlatıyoruz.]

Er kes *eğer saňa da körmek sırası kelgen olsa, hasta töşekte yatıp, emanetini teslim etkende hastanıň başı ucunda oturğanlar pamuq sılatıp hastanıň dudaqlarını sürteler.(17-38)*

[Herkes eğer sana da görmek sırası gelmiş olsa, hasta yatakta yatıp, emanetini teslim ettiğinde hastanın başucunda oturanlar pamuk ıslatıp hastanın dudaklarını siliyorlar.]

*El yazmamnı ve maşinqada basılğan nüshalarını er vaqıt **özüm** barıp ala edim.(18-12)*

[El yazmamı ve makinede basılan nüshalarını her zaman kendim gidip alıyordum.]

*Bu sebep niçün bilmem, Salamatnıň **özü** ketirip açuvlı alda ögüme qoydı ve birden artına çevirilgende, dudaqlarını qıyıştırıp "Tenkidçi olğan" dedi kinayeli davuşnen.(18-13)*

[Neden bilmiyorum, Salamat'nın kendisi, getirip öfkeli halde önüme koydu ve birden arkasına döndüğünde, dudaklarını büküp, "eleştirmen olmuş" dedi kinayeli sesle.]

2.3.2.Fiilimsi Grubunda Nesne Görevinde Kullanılması:

Metinde nesne olarak kullanılan zamirlerin bulunduğu örnekler aşağıda sıralanmıştır.

*O, **meni** körgeninen yerinden qalqtı.(6-34)*

[O, beni görür görmez yerinden kalktı.]

*Redoqtor masa üzerindeki ellerim üstüne ellerini qoyıp, **meni** tınçlandırmağa tırıştı.(7-32)*

[Editör masa üzerindeki ellerimin üstüne ellerini koyup, beni sakinleştirmeye çalıştı.]

*Ertesi künü Mahmud **meni** özü oquğan sınıfqa alıp bardı.(12-21)*

[Ertesi günü Mahmut beni kendi okuduğu sınıfa götürdü.]

*Bulat Ekremoviç **meni** körgeninen işmarnen yanına çağırdı.(81-33)*

[Bulat Ekremoviç beni görür görmez işaretle yanına çağırdı.]

***Seni** körgenimiz bayağı oldı.(14-2)*

[Seni görmeyeli bayağı oldu.]

*Şimdi **onı** körgende yüreğim "şuvıldap" yiberdi.(6-14)*

[Şimdi onu gördüğümde, yüreğim hop etti.]

***Onı** baqıp, bayırlarda arıq çetlerinde otlatam.(11-21)*

[Ona bakıp, bayırlarda tarla kenarlarında otlatıyorum.]

*Yaşı bayağı ekenliği cenk yaraları **onı** ziyade qıynağanı sebebinden oquvını devam ettirip olamağan.(15-29)*

[Yaşı ilerlediği için aldığı yaralar nedeniyle eğitimini devam ettirememiş.]

*Rayonumızda **onı** bilmegen adam yoq.(30-19)*

[İlçemizde onu bilmeyen adam yok.]

*Yolda tesadüfen rastkelgen adamlar bu alnı körip yardımğa aşıqalar çarelep traktör astından **onı** çekip çıqarıp hastahanege alıp keteler.(32-1)*

[Yolda tesadüfen rast gelen adamlar bu hali görüp yardıma koşuyorlar, çare bulup traktörün altından onu çekip çıkarıp hastaneye alıp gidiyorlar.]

Onı *tezden hastahanege alıp barıp, operatsiya yapacaqlar.(105-14)*

[Onu hızlıca hastaneye alıp götürüp, ameliyat edecekler.]

Men sizden başqa şeyler beklesem de ***bunı*** *umut etmegen edim, dedi Salamat.(19-39)*

[Ben sizden başka şeyler beklesem de bunu ummamıştım, dedi Salamat.]

Bunı *abaylağan brigadir şamatalap başlay.(30-36)*

[Bunu önemseyen grup şefi tezahürat yapmaya başlıyor.]

Şunı *qazıp baqmaysıň.(124-5)*

[Şunu kazıp bakmıyorsun.]

Rihşıyev ***bularnı*** *tüşünerek işke bugünden kirişmege söz berip idareden çıqtı.(143-15)*

[Rihşıyev bunları düşünerek işe bugünden girişmeye söz verip idareden çıktı.]

Olarnı *tüzetmek oquyıcılarımızğa meraqlı ve dülber yaraştırılğan gazeta çıqarıp bermek epimizniň bütün qollektivniň vazifesi.(28-4)*

[Onları düzeltmek, okuyucularımıza ilginç ve iyi hazırlanmış bir gazete çıkarıp vermek hepimizin, bütün hepsinin vazifesi.]

2.3.3. Fiilimsi Grubunda Yer Tamlayıcısı Görevinde Kullanılması:

Fiilimsi grubunda yer tamlayıcısı görevinde kullanımına örnekler aşağıdaki gibidir. En fazla “ona” zamiri kullanılmıştır.

*Ahmad aka **maňa** fikrini aňlatmağa tırıştı.(17-35)*

[Ahmet abi bana fikrini anlatmaya çalıştı.]

*Köresinmi onı, **menden** intiqam almaq istey.(7-17)*

[Görüyor musun onu, benden intikam almak istiyor.]

*Ögde oturğan talebeler kimerde başlarını artqa çevirip, **bizge** baqıp baqıp alalar ve ozara neler aqqındadır fısıldaşalar.(12-28)*

[Önde oturan öğrenciler kimi zaman başlarını arkaya çevirip bize bakıyorlar ve kendi aralarında bir şeyler fısıldaşıyorlar.]

*Birincide **sizde** insaf olmaya borçlu.(19-41)*

[Öncelikle, sizde insaf olmak zorunda.]

***Buňa** inanmamaq mümkün degil, vallai.(17-23)*

[Buna inanmamak mümkün değil, vallahi.]

***Buňa** baqmadan şimdi niçün bilmem, göňülimde nasıldır qorqu peyda oldı.(8-35)*

[Buna bakmadan şimdi neden bilmiyorum, kalbimde korku peyda oldu.]

*Anası-babası **oňa** sağ-selamet olıp yürsin dep öyle isim qoydılar.(14-10)*

[Annesi babası ona sağlıklı bir şekilde hayatını devam ettirsin diye, öyle isim koydular.]

Oňa *taaciplenip baqtım.(17-34)*

[Ona şaşırarak baktım.]

Dersin ilk sefer körüşeyatqanımız kibi, ***oňa*** *suqlanıp baqtım.(19-13)*

[Sanki ilk defa görüşüyormuşuz gibi, ona hayranlıkla baktım.]

Meseleni ***oňa*** *aňlatmaq qıyınlığını duyğan soň, davalaşmaqnı faydasız sandım.(23-7)*

[Meseleyi ona anlatmanın zorluğunu hissettikten sonra, mücadele etmeyi faydasız gördüm.]

Oňa *baqmadan şenliklerini şaqiyliklerini taşlamaylar.(31-31)*

[Ona bakmadan, şenliklerini, sevinçlerini bırakmıyorlar.]

2.4.Edat Grubunda İsim Unsuru Olarak Kullanılması:

Metinde edat grubunda isim olarak bulunan zamirlere iki cümlede rastlanmaktadır. Edat grubunda çok az kullanıldığı görülmektedir.

Üniversitesini ***menden*** *evel bitirdi.(25-40)*

[Üniversitesini benden önce bitirdi].

Usta pamuqçılar ğoza yapraqlarınıň tüsüne baqıp, suv talap etkenini yahut talap etmegenini belgileyler, ***oňa*** *köre iş köreler.(22-4)*

[Usta pamukçular koza yapraklarının rengine bakıp, su talep ettiğini yahut talep etmediğini belgeliyorlar, ona göre iş görüyorlar.]

2.5. Cümlede Öge Olmaları Bakımından Zamirler

2.5.1.Zamirlerin Cümlede Özne Olarak Kullanılması

2.5.1.1. İsim Cümlelerinde Özne Olarak Kullanılması:

İsim cümlelerinde özne olarak kullanıldığı cümleler az sayıdadır.

Sen *balaban oğlansıň oqumağa borçlusun.(12-7)*

[Sen büyük oğlansın okumak zorundasın.]

Bizler *altı canmız.(11-13)*

[Biz altı kişiyiz.]

Qartbabaňız Abdulla buva epimizni seve ***siz*** *o vaqıtta daa küçük qızçıq ediňiz.(20-23)*

[Büyükbabanız Abdullah dede, hepimizi seviyor, siz o zaman daha küçük bir kızdınız.]

Sizler *dünyanıň başlangıcı, barlığı ve ebediyliğisiňiz! (91-33)*

[Sizler dünyanın başlangıcı, varlığı ve sonsuzluğusunuz.]

Epimiz *ayaq üstündemiz.(12-33)*

[Hepimiz ayak üstündeyiz.]

Bugünki toplaşuvnıň maqsadınen ***epiñiz*** *haberdarsıňız.(48-8)*

[Bugünkü toplantının amacından hepiniz haberdarsınız.]

*-Ebet, ebet, qardaşım **episi** sağ-selametler.(14-9)*

[-Evet, evet kardeşim, hepsi iyiler.]

*Qız qardaşçığım daa beş yaşında, vücuttan nazik, **özü** hastacan.(11-15)*

[Kız kardeşim daha beş yaşında, vücuttan zayıf, kendi hasta.]

2.5.1.2. Fiil Cümlelerinde Özne Olarak Kullanılması:

Fiil cümlelerinde özne olarak en çok "men" ve "o" zamirleri kullanılmıştır. Aşağıda sıralanan örneklere baktığımızda oldukça fazla örneğe rastlanmaktadır.

*Pek yahşı añladım, dedim **men** ve qoyun defterimde birqaç qaydlar yaptım.(8-19)*

[Pek güzel anladım, dedim ben ve koynumdaki defterime birkaç kayıt yaptım.]

***Men** bu yerde gazetamızınň işinen defalarca bulunam, brigadanıň er bir azasını değerlik şahsen bilem, er sefer olar ile hoş subetleşem.(8-33)*

[Ben burada gazetemizin işiyle uzun zamandır uğraşıyorum, çiftliğin her bir üyesini, kıymetli yönleriyle biliyorum, her zaman onlarla güzel sohbet ediyorum.]

***Men** ömürlük severim.(9-22)*

[Ben ömürlük severim.]

***Men** mektep yaşındam lâkin oquvğa barmayım.(11-17)*

[Ben okul çağındayım ancak okula gitmiyorum.]

Men *öz nevbetimce aqiqiy cenk ne ekenini nemseler bizlerni tepmelep azaplap evimizden quvıp çıqarğanlarını dağlarda qaya qabalarında qurşundan ve bombadan gizlenip canlarımızını qurtanğanlarımızını ikâye etem.(11-27)*

[Ben, kendi nöbetimde, gerçek savaşın ne olduğunu, Almanların bizleri tekmeleyip, acı çektirip evimizden kovup çıkardıklarını, dağlarda, kaya kasabalarında kurşundan ve bombadan kaçıp, canlarımızı nasıl kurtardığımızı anlatıyorum.]

Men *Mahmudqa bir şey demedim.(12-10)*

[Ben Mahmut'a bir şey demedim.]

Men *raleler başında oturğan talebelerge utançlıqnen köz ettim.(12-22)*

[Ben rahlelerin başında oturan öğrencilere utanarak baktım.]

-Bekir, babamnıňki Hayredin, dep cevap berdim ***men****.(13-16)*

["Bekir, babamınki Hayrettin" diye cevap verdim ben.]

Soňra oca maňa tahtaya birqaç arif sözler yazmamnı buyurdı, ***men*** *yazdım.(13-20)*

[Sonra hoca bana tahtaya birkaç hikmetli söz yazmamı söyledi, ben yazdım.]

Men *turayım.(14-41)*

[Ben kalkıyorum.]

Ahmad akanıň tabiatı öyle olğanını ***men*** *de bilem.(15-3)*

[Ahmet abinin tabiatının öyle olduğunu ben de biliyorum.]

Bu razılıq alameti dep tüşündim ***men****.(18-43)*

[Bu razı oluş işareti diye düşündüm ben.]

Bir şey bilmegen kibi taaciplendim, ***men****.(19-18)*

[Bir şey bilmemiş gibi şaşırdım, ben.]

Aytıňız, ebet, aytıňız! Dedim ***men****, onı dinlemeğe azırlandım.(19-35)*

[Söyleyiniz, evet söyleyiniz! dedim ben onu dinlemeye hazırlandım]

-Afu etiňiz, Salamathan dedim ***men****.(20-8)*

[Afedersiniz, Salamathan dedim ben.]

Men *devam ettim.(20-18)*

[Ben devam ettim.]

Men *sezeklenip başladım, yuqudan tamamınen ayındım.(77-20)*

[Ben kıvranmaya başladım, uykudan tamamen uyandım.]

Sen *ister sev, sevme ister.(9-21)*

[Sen ister sev, ister sevme.]

Sen *meni ya aňlamaysıň ya da añlamaq istemeysiň.(40-7)*

[Sen beni ya anlamıyorsun ya da anlamak istemiyorsun.]

Qana, oturuňız! Dedi ***o****, uzun masanıň soñunda yer kösterdi.(6-40)*

[Haydi, oturunuz! Dedi o, uzun masanın sonunda yer gösterdi.]

-Marhamat, alıňlar! Dedi ***o****.(10-25)*

[Lütfen, alın! dedi o]

-İsimiň nima? Dedi ***o****.(13-14)*

[Adın ne? dedi o.]

Alayıq. Sözlerini yahşı yaza, dedi ***o****.(13-24)*

[Alalım. Sözlerini iyi yazıyor dedi o].

-Hoş keldiň, yigit, dedi ***o*** *ve selamlaşmaq içün elini maňa menden evel uzattı.(16-11)*

["Hoş geldin delikanlı" dedi o ve selamlaşmak için elini bana benden evvel uzattı.”]

-Söyle Bakircan men seni dinleyim, dedi ***o****.(18-4)*

["Söyle Bakircan, ben seni dinleyeyim" dedi o.]

O *indemedi.(18-42)*

[O seslenmedi.]

Qana niçün soramaysıňız? Dedi ***o****, biraz cilve ile.(19-16)*

[Haydi, niçin soramıyorsunuz? dedi o, biraz naz ile.]

***O** fikirini açıqtan açıq beyan etmeğe kirişti.(19-40)*

[O fikrini açıkça beyan etmeye girişti.]

*Nazira halanıň çayını kim içmegen, **o** bu dünyağa kelmegen. (14-20)*

[Nazira halanın çayını kim içmemiş, o bu dünyaya gelmemiş.]

***O**, feletannı oqup başladı.(145-25)*

[O,fıkrayı okumaya başladı.]

***O**, özüni beklegen tesadüflerni köz ögüne alğan edi.(155-41)*

[O, kendisini bekleyen tesadüfleri göz önüne almıştı.]

***O**, Şakirovga taraf azaçıq daa çevirildi.(167-22)*

[O Şakirov'a taraf azıcık daha döndü.]

***Biz** onıň yazğan o eksikliklerini çoqtan ğayıp etken edik.(7-6)*

[Biz onun yazdığı o eksiklikleri çoktan kaybetmiştik.]

*Lâkin **biz** adamnıň ne degenini añlamadıq.(10-15)*

[Ancak biz adamın ne dediğini anlamadık]

*Siz bizlerni, **biz** sizlerni yahşı bilemiz.(20-5)*

[Siz bizleri, biz sizleri iyi biliyoruz.]

Biz *keň arıq yalılarını birleştirgen ağaç kopür üstünde sağlıqlaştıq.(21-3)*

[Biz geniş ark kıyılarını birleştiren ağaç köprü üzerinde selamlaştık.]

Redaktör pensiyada mesul sekretarıňızını ***biz*** *aldıq.(127-16)*

[Sorumlu sekreterinizi editörün emekliliğinde aldık.]

Bizler *Ahmad Mıyıqnıň brigadasında olamız.(43-3)*

[Bizler Ahmet Bıyığın çiftliğinde oluyoruz.]

Bizler *ise ep oynaymız.(11-36)*

[Bizler ise çok oynuyoruz.]

Bizler *İsmat akanıň balalarınen beraber östik, büyüdik.(35-43)*

[Bizler İsmat abinin çocuklarıyla birlikte yetiştik, büyüdük.]

Bizler *bir qışlıqta beraber östik, oqudıq, büyüdik.(66-17)*

[Bizler bir kışlıkta birlikte yetiştik, okuduk, büyüdük.]

Siz *menim fikirimni bilmek isteysiňiz.(19-24)*

[Siz benim fikrimi bilmek istiyorsunuz.]

Siz *bizlerni, biz sizlerni yahşı bilemiz.(20-4)*

[Siz bizleri biz sizleri iyi biliyoruz.]

Siz *ağañız Mahmud ile menim mektepqe nasıl qatnağanımnı bilesiñizmi?(20-14)*

[Siz ağanız Mahmut ile benim okula nasıl gittiğimi biliyor musunuz?]

Sizler *epiñiz onı yahşi bilesiñiz.(86-43)*

[Sizler hepiniz onu iyi bilesiniz.]

Olar *mektepte keçken derslerini maña añlatalar, ocalarnıñ cenk aqqında gazetalardan oquğan haberlerini bildireler.(11-25)*

[Onlar okulda geçen derslerini bana anlatıyorlar, hocaların savaşla ilgili gazetelerde okudukları haberleri aktarıyorlar.]

Olar *cezalarını bulurlar.(94-23)*

[Onlar cezalarını bulurlar.]

Olar *beraber yerlerinden qalqtılar.(154-8)*

[Onlar beraber yerlerinden kalktılar.]

Aqiqaten, bu şiirniñ doğmasına Salamathan sebepçi ekenini tek ***özüm*** *bilem.(9-28)*

[Hakikaten bu şiirin doğmasına Salamathan'ın sebep olduğunu sadece ben biliyorum.]

Özüm *balanıñ ana babasınen laqırdı etken edim.(120-33)*

[Kendim çocuğun anne babasıyla lakırdı ediyordum.]

*Şu yerni suvarmağa sana **özüm** yardım eterim.(173-27)*

[Şu yeri sulamaya sana kendim yardım edeceğim.]

*Fayzulla aka boş masa başına oturmamnı teklif etip, **özü** qarşımdan yer aldı.(44-45)*

[Feyzullah abi boş masa başına oturmamı teklif edip, kendisi karşımda yer aldı.]

*Aradan bir qaç küñ keçken soñ Bulat Ekremoviçniñ **özü** redaktsiyağa telefon etti.(195-19)*

[Aradan birkaç gün geçtikten sonra, Bulat Ekremoviç'in kendisi editörlüğe telefon etti.]

*Bürolarda ne olacağını **özüñiz** yahşı bilesiñiz ebet.(148-2)*

[Bürolarda ne olacağını kendiniz iyi biliyorsunuz evet.]

***Epimiz** dastarhan-sofra başına tizildik.(10-21)*

[Hepimiz masa, sofra başına dizildik.]

***Epimiz** bu sözlerniñ manasını şu daqiqada añladıq ve lezzetli pite parçalarını alıp aşadıq.(10-27)*

[Hepimiz bu sözlerin anlamını şu dakikada anladık ve lezzetli pide parçalarını alıp yedik.)]

*Çünki **epimiz** büyüklerniñ işlerine yardım etemiz.(11-5)*

[Çünkü hepimiz büyüklerin işlerine yardım ediyoruz.]

Arası çoq keçmey ***epimiz*** *tayaqlardan terek pıtaqlarından "pıştav","tüfek" yasap "ta,ta,ta" dep düşmanğa ateş açamız.(11-32)*

[Arası çok geçmeden hepimiz çubuklardan ağaç dallarından "pıştav", "tüfek" yapıp "ta, ta, ta" diye düşmana ateş açıyoruz.]

Bizlerge çoqtan alışıq bu sözlerge "şimdi"dep ***epimiz*** *tabana quvet evlerimizge çapamız.(12-2)*

[Bizlerin çoktan aşina olduğu bu sözlere "şimdi" diye hepimiz tabana kuvvet evlerimize koşuyoruz]

Yerli adamlarnıň ***episi*** *öyle deyler, amma Salamatnıň ağızından adım daa güzel daa hoş eşitile. (6-27)*

[Yöre adamlarının hepsi öyle diyor, ama Salamat'ın ağzından adım daha güzel daha hoş işitiliyor.]

Dersin kökteki yıldızlar bir qalmay ***episi*** *yerge enğenler.(21-31)*

[Sanki gökteki yıldızlar bir kalmıyor, hepsi yere inmişler.]

Episi *ağızbirliginen şikayetlendiler.(23-20)*

[Hepsi ağız birliğiyle şikayetlendiler.]

Er kes *lanetli cenk tezce bitmesini sabırsızlıqnen bekley.(11-4)*

[Herkes lanetli savaşın bir an önce bitmesini sabırsızlıkla bekliyor.]

Er kes *sizni alğışlay maqaledeki fikirlerni doğru tanıylar, dediler qızlar bir ağızdan.(33-9)*

[Kızlar hep birlikte herkes sizi alkışlıyor, makaledeki fikirlere katılıyorlar, dedi.]

Er kes *yerinden qalqtı, biribirilerini tebrikledi, tarqaldılar.(89-29)*

[Herkes yerinden kalktı, birbirlerini kutladı, gittiler.]

Er kes *cıyğan pamuqlarnı bir terazede çektire.(132-23)*

[Herkes topladığı pamuklarını aynı terazide çektiriyor].

Taaccipli şey: olarnı erinmey ***kim*** *örğen?(10-33)*

[Şaşırtıcı şey: Onları erinmeden kim örmüş?]

Kim *söz aytmaq istey? Dep tekrar sual berdi redaktör oturğanlarğa. (98-1)*

[Kim söz söylemek istiyor? diye tekrar sordu editör oturanlara.]

Aceba böyle yolnı oña ***kim*** *ögretken eken?(164-36)*

[Acaba böyle yolu ona kim öğretmiş.]

Keç keldiler, biraz raatlansınlar dep bizni ***kimse*** *uyantmağan.(54-36)*

[Geç geldiler, biraz dinlensinler deyip bizi kimse uyandırmamış.]

Lâkin qızınň hastalığını tedaviylev yolını ***kimse*** *tapıp olamay.(56-3)*

[Ancak kızın hastalığını iyileştirmenin yolunu kimse bulamıyor.]

Kimse *düñyağa direk olmağan.(78-18)*

[Kimse dünyaya direk olmamış.]

Şimdi bu tarlalarğa ***kimse*** *toqunmay.(115-12)*

[Şimdi bu tarlalara kimse dokunmuyor.]

Bu esnada onıñ yapqan eyi işlerine, hızmetlerine ***kimse*** *köz yummaz.(115-34)*

[Bu esnada onun yaptığı iyi işlere, hizmetlerine kimse göz yummaz.]

Vaqiadan soñ ***kimse*** *bizim esamemizni oqumadı.(142-33)*

[Olaydan sonra kimse bizim esamemizi okumadı.]

2.5.2. Zamirlerin Cümlede Nesne Olarak Kullanılması

2.5.2.1. Zamirlerin Cümlede Belirtili Nesne Olarak Kullanılması:

Zamirlerin cümlede belirtili nesne olarak en çok "meni" zamiri kullanılmıştır. Onun dışında diğer zamir çeşitleriyle birlikte yeterince örneğe rastlanmaktadır.

Material yazmaq için ***meni*** *yollay.(5-15)*

[Malzeme yazmak için beni yolluyor.]

Nazlı baqışları ***meni*** *de serbest qaldırmay ediler.*

[Nazlı bakışları beni de özgür bırakmıyorlardı.]

Yazıq ki büroga ***meni*** *de çağırmağanlar.(7-15)*

[Yazık ki büroya beni de çağırmamışlar.]

*Köydeşine niçün böyle baqa ekensiň, niçün **meni** ateşlerde yaqasıň?*

[Köylüne niçin böyle bakıyorsun, neden beni ateşlerde yakıyorsun?]

*Şu daqiqada Mahmud yerinden qalqıp menim aqqımda "tafsilatlı malumat" bergen soñ, oca **meni** tahtağa çağırdı.(12-40)*

[Şu dakikada Mahmut yerinden kalkıp benim hakkımda "detaylı bilgi" verdikten sonra hoca beni tahtaya çağırdı.]

*"Olan, saňa ne oldı, **meni** qaydalarğa süyrekleysiň şu? deyim. (14-28)*

["Ulan sana ne oldu, beni nerelere sürüklüyorsun?" diyorum.]

*Olar çaynı maqtay-maqtay, **meni** alğışladılar.(14-32)*

[Onlar çayı öve öve, için beni alkışladılar.]

*Aytacaq fikirlerinden vazgeçti, ğaliba **meni** sualge tuttı.(41-40)*

[Söyleyeceği fikirlerden vazgeçti, galiba beni sorulara tuttu.]

*Aydın sofanıň pencere tahtasında turğan telefon ardı kesilmeden çıňıldap **meni** tatlı taň yuqusından uyanttı.(77-2)*

[Aydınlık sofanın pencere tahtasında duran telefon sürekli çalıp beni tatlı tan uykusundan uyandırdı.]

*Canım, apteciğim, **meni** bağışlaňız, dep ağlay başladı qadın.(155-43)*

[Canım ablacığım, beni bağışlayınız diye ağlamaya başladı kadın.]

*Şorbacı **seni** sabadan beri eki kere kirip soradı.(5-9)*

[Patron seni sabahtan beri iki kere girip sordu.]

*Sevem **seni**, brigadaňnı.(9-17)*

[Seviyorum seni, grup şefini.]

*Sabanıň saar vaqıtında **seni** angi horaz uyanttı?(16-13)*

[Sabahın erken vaktinde seni hangi horoz uyandırdı?]

*Murat Ganiyeviçniň yerine **seni** qoyacaqlar galiba.(112-18)*

[Murat Ganiyeviç'in yerine seni koyacaklar galiba.]

*Köresiňmi **onı**, menden intiqam almaq istey.(7-17)*

[Görüyor musun onu, benden intikam almak istiyor.]

***Onı**, Murat Ganiyeviçke söyledim.(7-29)*

[Onu, Murat Ganiyeviç'e söyledim.]

*Murat Ganiyeviç **onı** begendi, gazetada basıp çıqardıq.(9-5)*

[Murat Ganiyeviç onu beğendi, gazetede basıp çıkardık.]

*Reisimiz, rayonda bayağı itibarlı adam, **onı** da unutmaňız!(20-40)*

[Reisimiz, bölgede bayağı itibarlı bir adam, onu da unutmayınız!]

*Eyisi **onı** maňa beriňiz.(59-1)*

[İyisi onu bana veriniz.]

*Hasır şlyapa ve beyaz kostüm, fikirimce, **onı** küneşten qorçalay.(34-35)*

[Hasır şapkası ve beyaz elbise, sanırım, onu güneşten koruyor.]

*Bir, bir buçuq saatten soň **bizni** köyniň ortasında boş evge yerleştirdiler.(10-10)*

[Bir, bir buçuk saat sonra bizi köyün ortasında boş bir eve yerleştirdiler.]

*Keç keldiler, biraz raatlansınlar dep **bizni** kimse uyantmağan.(54-36)*

[Geç geldiler, biraz dinlensinler diye bizi kimse uyandırmamış.]

*Soňra oblasttan kelgen müsafirlernen **bizni** tanıştırdı.(116-33)*

[Sonra bölgeden gelen misafirlerle bizi tanıştırdı.]

*Siz **bizlerni**, biz sizlerni yahşı bilemiz.(20-4)*

[Siz bizleri biz sizleri iyi biliyoruz.]

*-Bakir Aka, **sizni** Murat Ganiyeviç bekley.(6-17)*

[- Bakir abi, sizi Murat Ganiyeviç bekliyor.]

*Büroniň neticesinen **sizni** soňundan haberdar eterim.(8-2)*

[Büronun sonucuyla ilgili sizi sonunda haberdar ederim.]

Sizni *aňlamayım, Salamathan.(19-19)*

[Sizi anlamıyorum, Salamathan.]

Duam, bugüňki hucur areketlerim, şübesiz ***sizni*** *tüşüncege qaldırdı.(19-25)*

[Duam, bugünkü tuhaf hareketlerim, şüphesiz sizi düşündürdü.]

Er kes ***sizni*** *alğışlay maqaledeki fikirlerni doğru tanılar, dediler qızlar bir ağızdan.(33-9)*

[Herkes sizi alkışlıyor, makaledeki fikirleri doğru biliyorlar, dedi kızlar bir ağızdan.]

Rayon partiya komiteti ***sizni*** *bir vaqıt cinayet yoluna kirmege davet etmedi ve etmez.(75-15)*

[İlçe parti komitesi sizi bir süre cinayet yoluna girmeye davet etmedi ve etmez.]

Men ***sizni*** *çoqtan berli bilgenim, dost olğanım içün bu laflarnı ayttım, saqın aqılıňızğa yaman fikir kelmesin.(110-26)*

[Ben sizi çoktan beri tanıyorum, dost olduğum için bu sözleri söyledim, sakın aklınıza kötü bir şey gelmesin.]

Sizlerni *bilmeyim, biz, mehanizatorlar şübesiz buňa ıncınamız.(52-37)*

[Sizleri bilmiyorum, biz teknikerler, şüphesiz buna üzülüyoruz.]

Taacipli şey: ***olarnı*** *erinmey kim örgen?(10-33)*

[Şaşırtıcı şey: Onları erinmeden kim örmüş?]

Olarnı *yol boyu aşaymız.(20-29)*

[Onları yol boyunca yiyoruz.]

Men de ***olarnı*** *ıncıtmadım, ebet er bir işlerinde yardımda bulundım.(57-8)*

[Ben de onları incitmedim, evet her bir işlerine yardımcı oldum.]

Daa doğrusı köylüler ***olarnı*** *uyantacaqlar.(115-15)*

[Daha doğrusu, köylüler onları uyandıracaklar.]

Partiya safına kirüvleri münasebetinen ***olarnı*** *samimiy hayırladılar.(200-2)*

[Parti safına girmeleri münasebetiyle onları içtenlikle kutladılar.]

Bunı *bizden rayon partiya teşkilatı er bir abuneci talep etmekte.(28-7)*

[Bunu bizden ilçe parti teşkilatı her bir aboneci talep ediyor.]

Lâkin ***özümni*** *sıqmayım.(25-21)*

[Ancak kendimi sıkmıyorum.]

Soñki vaqıtlarda men ***özümni*** *alsız duyup başladım.(99-23)*

[Son zamanlarda ben kendimi halsiz hissetmeye başladım.]

*İnsaniyet noqtai nazarından baqılğanda **özümni** reisniň aldında biraz qabaatlı sayam, vicdan azabı çekken kibi olam. (36-40)*

[İnsanlık açısından bakıldığında kendimi reisin önünde biraz kabahatli sayıyorum, vicdan azabı çekmiş gibi oluyorum.]

***Özüni** bütün vakıt aqlı saya.(26-9)*

[Kendini her zaman haklı sayıyor.]

*Qartbabañız Abdulla buva **epimizni** seve siz o vaqıtta daa küçük qızçıq ediñiz.(20-23)*

[Büyükbabanız Abdullah dede, hepimizi seviyor, siz o zamanlar daha küçük bir kızdınız.]

*Üylelik yemek vakıtında maqale hususında Ahmad akağa ağız açıp, belağa oğradıq çıraylarını sıtıp, **epimizni** susturdı.(33-3)*

[Öğlen yemeği sırasında Ahmet abi makale hakkında ağzını açıp, lambalarımızı boşuna yaktık deyip bizi susturdu.]

***Episini** hatırladım.(6-3)*

[Hepsini hatırladım.]

***Başqalarnı** bilmeyim, özüm begendim.(43-19)*

[Başkalarını bilmiyorum, kendim beğendim.]

*Qurbanov **bularnı** Safar Turdiyeviçke ayrıca ğururnen kösterdi.(181-27)*

[Kurbanov bunları Safar Turdiyeviç'e ayrıca gururla gösterdi.]

2.5.3. Zamirlerin Cümlede Yer Tamlayıcısı Olarak Kullanılması

2.5.3.1. Zamirlerin Cümlede Yönelme Hâl Eki Alarak Yer Tamlayıcısı Olarak Kullanılması:

Metinde çok fazla örneğe rastlanmaktadır. En çok kullanılan zamir ise "mañа"dır.

*-İşin qartop, qardaşım, dedi **mañа** yavaştan.(5-8)*

[İşin kötü, kardeşim, dedi bana yavaştan.]

*Selamlaşmaq içün iç bir vaqıt yapmağan şeyini yaptı, yani **mañа** elini uzattı.(6-37)*

[Selamlaşmak için hiç bir vakit yapmadığı şeyi yaptı, yani bana elini uzattı.]

***Mañа** er şeyini aydın-açıq anlatıñız.(7-9)*

[Bana her şeyini açıkça anlatınız].

*Ya bu aqta bugünge qadar **mañа** niçün bir şey söylemediñiz?(7-35)*

[Ya bu konuda bugüne kadar bana niçin bir şey söylemediniz?]

*Oqumaq gereksiñ oğlum, dedi **mañа**.(12-15)*

[Okumak zorundasın oğlum, dedi bana.]

*Oca bizim başımızğa tüşken telükelerden haberdar olsa kerek, talebelerge bayağı şeyler anlattı ve çevirilip **mañа** baqtı.(13-11)*

[Hoca, bizim başımıza gelen tehlikelerden haberdar olsa gerek, öğrencilere çok şey anlattı ve dönüp bana baktı.]

*Mahmud **maňa** sevinç ile baqtı ve "kördiñmi!" degen kibi, sağ közüni qıptı.(13-25)*

[Mahmut bana sevinç ile baktı ve "Gördün mü!" der gibi, sağ gözünü kırptı.]

*Oca **maňa** yaqın keldi, elini omuzıma qoyıp…(13-27)*

[Hoca bana yaklaştı ve elini omzuma koyup...]

*Şimdi **maňa** böyle kibar alda baqasıň.(13-37)*

[Şimdi bana böyle kibar bir şekilde bakıyorsun.]

*"Yüriň, yüriň hala dey **maňa**." (14-30)*

["Yürüyün, yürüyün hala diyor bana."]

*-Sen **maňa** baqma, Bakircan dedi o.(14-40)*

[-Sen bana bakma, Bakircan dedi.]

*-Hoş keldiň, yigit, dedi o ve selamlaşmaq içün elini **maňa** menden evel uzattı.(16-12)*

["Hoş geldin delikanlı" dedi ve selamlaşmak için elini bana benden evvel uzattı."]

*Anam rametli yigirminci senelerde **maňa** yüklü olğan.(16-38)*

[Annem rahmetli yirmili yaşlarda bana hamile kalmış.]

*İkâyesini sonuna yetkizgen Ahmad aka mıyığınıň sağ ucunı ğururnen burıp, töpeğe tikledi, küreşte raqibi üzerinden ğalip kelgen pelvan kibi **maňa** kibbar qiyafetle köz etti.(17-19)*

[Hikayesini bitiren Ahmet abi bıyığının sağ ucunu gururla burup tepeye baktı, güreşte rakibi üzerinden galip gelen pehlivan gibi bana kibar bir duruşla göz etti.]

*Lâkin Ahmad akanıň bu ikâyesi **maňa** ziyade tesir etti.(17-46)*

[Ancak Ahmet abinin bu hikayesi beni oldukça etkiledi.]

*Brigadir endi laqırdı içün **maňa** vaqıt berdi.(18-3)*

[Çiftlik müdürü şimdi sohbet için bana zaman verdi.]

*Şimdi onıň bu areketi **maňa** hucur köründi.(18-10)*

[Şimdi onun bu hareketi bana tuhaf göründü.]

*Qaldırım kenarına çekilip, **maňa** çevirildi.(19-15)*

[Kaldırım kenarına çekilip, bana döndü.]

*Amma mesul kătibimiz Mamacan Niyazoviçniň areketleri niçündür **maňa** hucur köründi.(25-18)*

[Ama sorumlu sekreterimiz Mamacan Niyazoviç'in hareketleri nedendir bilmem, bana tuhaf göründü.]

*Redakçiya işine kelgenimden beri yorulmay, **maňa** zenaatımıznıň inceliklerini ögrete.(42-37)*

[Editörlük işine geldiğimden beri yorulmadan, bana sanatımızın inceliklerini öğretiyor.]

*Eyisi onı **maňa** beriňiz.(59-1)*

[İyisi onu bana veriniz.]

*Men tütün içmegenimni bilgeninden **maňa** teklif etmedi ve içine çekken tütünni çetke üfürdi.(65-21)*

[Benim sigara içmediğimi bildiğinden bana teklif etmedi ve içine çektiği tütünü yukarı üfledi.]

*Lâkin Salamat bayağı vaqıt **maňa** müsbet cevap bermedi.(67-11)*

[Ancak Salamat bayağı zaman bana olumlu cevap vermedi.]

*Soňki vaqıtlarda **saňa** ne oldı, bilmem.(9-30)*

[Son zamanlarda sana ne oldu, bilmiyorum.]

*Yarın **saňa** qarındaş, qalem, defter ve kitap berilecek.(13-30)*

[Yarın sana kardeş, kalem, defter ve kitap verilecek.]

*Anana ayt, **saňa** çanta tiksin.(13-31)*

[Annene söyle sana çanta diksin.]

*"Olan, **saňa** ne oldı, meni qaydalarğa süyrekleysiň şu? Dedim. (14-28)*

["Ulan, sana ne oldu, beni nerelere sürüklüyorsun?" dedim.]

*Eger vaqıtıň olsa, aşıqmasaň **saňa** bir ikâye söyleyim.(16-34)*

[Eğer zamanın varsa, sıkılmazsan sana bir hikaye anlatayım.]

*Men hoş hayallarımnı toplap, **oňa** başımnı salladım. (6-32)*

[Ben hoş hayallerimi toplayıp, ona başımı salladım.]

*Başındaki örnekli taqiyesi öyle yaraşıqlı ki ep **oňa** baqacağıň kele.(10-31)*

[Başındaki desenli yazması öyle güzel ki hep ona bakacağın geliyor.]

*Er bir adamı, er bir qorantanı beş parmağı kibi bile, er biriniň tabiatı **oňa** belli.(15-26)*

[Her bir adamı, her bir insanı beş parmağı gibi biliyor her birinin tabiatı ona belli.]

*Anam **oňa** üylelik aş ketire.(16-40)*

[Annem ona öğlen yemeği getiriyor.]

*Hakimcan, siz maqsadıňıznı açıq aytmadıňız, dedi **oňa**.(49-28)*

[Hakimcan, siz amacınızı açıkça söylemediniz, dedi ona.]

*İnstruktör Ahmad akanıň maqsadını aňlamasa kerek, **oňa** hucur hucur baqtı.(50-10)*

[Eğitmen Ahmet abinin maksadını anlamasa gerek ona tuhaf tuhaf baktı.]

*İsmat aka minberge keçip, eki tirseginen **oňa** tireldi.(73-1)*

[İsmet abi minbere geçip, iki dirseğiyle ona yaslandı]

***Oňa** yalıňız hocalıqlarnıň reberleri davet olundılar.(82-31)*

[Ona sadece hocaların rehberleri davet edildi.]

*Sabadan aqşamğace ögüz kibi saban sürseň, **oňa** başqa şey kerekmey.(90-43)*

[Sabahtan akşama kadar öküz gibi saban sürsen ona başka şey gerekmiyor.]

*Birinciniň zıtına toqunmaq istep, **oňa** telefon ete.(150-6)*

[Birincinin zıttına dokunmak isteyip, ona telefon ediyor.]

*Maallemizdeki adamlar: "sağıp, sütüni balalarıňızğa beriňiz."dep **bizge** ulaqlı beyaz eçki bağışladılar.(11-21)*

[Mahallemizdeki adamlar :"sağıp, sütünü çocuklarınıza veriniz" diye bize oğlaklı beyaz keçi bağışladılar.]

*Yerli adamlar **bizge** yurt berdiler, bir tilim ötmeklerinen bölüştiler.(20-13)*

[Yerli adamlar bize yurt verdiler, bir dilim ekmeklerini bölüştüler.]

*Köy ealisi **bizlerge**, bizler ise olarğa endi alışıp başladıq.(11-2)*

[Köylüler bize alıştı, biz de onlara alıştık.]

*Anam ikâyesini bitirgen soň gururle **bizlerge** baqtı ve pialarımızga birer qaşıq qızılcıq tatlısı daa qoydı.(56-27)*

[Annem hikayesini bitirdikten sonra gururla bizlere baktı ve tabaklarımıza birer kaşık kızılcık tatlısı daha koydu.]

*O sebepten **sizge** büyük ürmetle baqa keldim.(20-2)*

[O sebepten size büyük hürmetle bakakaldım].

*Bunıň içün de fikirimni **sizge** açıqtan-açıq ayttım.(66-36)*

[Bunun için de fikrimi size açıkça söyledim.]

*Tünevin kolhozdan qaytayatqanda, **sizge** bayağı şeyler aytqan edim.(127-22)*

[Dün çiftlikten döndüğünde size çok şey söylemiştim.]

*Bu laqırdılarnı, tüşüngen fikirlerimni **olarğa** beyan ettim.(153-36)*

[Bu sözlerle ilgili düşüncelerimi onlara anlattım.]

*Sizlerni bilmeyim, biz, mehanizatorlar, şübesiz **buňa** ıncınamız.(52-37)*

[Sizleri bilmiyorum, biz teknikerler şüphesiz buna üzülüyoruz.]

*Şikayetlenüvden fayda yoq dep, içlerindekini **kimsege** bildirmeyler.(52-8)*

[Şikayetlenmekten fayda yok diye, içlerindekilerini kimseye bildirmiyorlar.]

Özüm bu aqta çoq tüşüngen, ıncıŋan olsam da, ***kimsege*** *ağızımnı açmağan edim.(7-28)*

[Kendim bu konuda çok düşünmüş, incinmiş olsam da, kimseye ağzımı açmamıştım].

Murat Ğaniyeviç közlügini burunınıň oyuq yerine yerleştirdi, konvert içinden dört büklü mektupni çıqarıp ***epimizge*** *kösterdi.(28-45)*

[Murat Ganiyeviç gözlüğünü burnunun oyuk yerine yerleştirdi, zarf içinden dört katlı mektubu çıkarıp hepimize gösterdi.]

Eğer yaqasına yapışsaň, kendini qurtarmaq içün ne isterse yapar, ***özüne*** *yol tapar...(143-13)*

[Eğer yakasına yapışsan, kendini kurtarmak için ne isterse yapar, kendine yol bulur...]

2.5.3.2. Zamirlerin Cümlede Bulunma Hal Eki Alarak Yer Tamlayıcısı Olarak Kullanılması:

Metinde bununla ilgili sınırlı sayıda örneğe rastlanmaktadır.

Mende *yoq eken mi?(19-43)*

[Bende yok mu acaba?]

Mende *de yürek bar ebet.(66-4)*

[Bende de yürek var evet.]

Onda *öyle adet yoq edi.(184-17)*

[Onda öyle alışkanlık yoktu.]

***Bizde** tehnikağa qarşı adam yoq, qardaşım!(52-41)*

[Bizde teknolojiye karşı adam yok, kardeşim!]

2.5.3.3.Zamirlerin Cümlede Çıkma Hâl Eki Alarak Yer Tamlayıcısı Olarak Kullanılması:

Metinde bununla ilgili sınırlı sayıda örneğe rastlanmaktadır.

*Bir tenkidniň sebebinden nice dostlarım **menden** yüz çevirdiler, qolhoz reberlerinden ters sözler eşittim.(39-31)*

[Bir eleştri yüzünden nice dostlarım benden yüz çevirdiler, çiftlik rehberlerinden ters sözler işittim.]

***Menden** de bir şeyler soramaq borçlular elbet.(157-20)*

[Bana da bir şeyler sormaları gerek elbet.]

*Apayına olğan açuvını da **senden** çıqarır.(131-20)*

[Ablasına duyduğu siniri de senden çıkarır.]

***Bizden**, yani redakçiyadan, mıtlaqa vekil olmasını talap etken.(46-2)*

[Bizden yani yazı işleri müdüründen, mutlaka vekil olmasını talep etmiş.]

*Devlet **bizden** er sene pamuq ekini meydanınıň kölemini arttıruvnı talap etmekte.(50-34)*

[Devlet bizden her yıl pamuk ekini meydanının boyutunu artırmamızı talep ediyor.]

2.5.4.Zamirlerin Cümlede Yüklem Olarak Kullanılması

Metinde bununla ilgili sınırlı sayıda örneğe rastlanmaktadır.

Erkesniň közü ***mende****.(12-23)*

[Herkesin gözü bende.]

Balalarnıň üykeni ***menim****.(11-13)*

[Çocukların büyüğü benim.]

Qalbim kene ***sende*** *dülber.(9-13)*

[Kalbim yine sende dilber.]

Mamacan redakçiyamıznıň yaş hadimlerinden ***birisi****.(25-39)*

[Mamacan yazı işleri müdürümüzün genç işçilerinden birisi.]

SONUÇ

Zakir Kurtnezir'in *Miras* isimli eserinden hareketle Kırım Tatar Türkçesinde zamirlerin incelendiği bu çalışmada şu sonuçlara ulaşılmıştır:

Bu çalışmada Kırım Tatar Türkçesinde zamirin; 1. Kişi zamirleri, 2. Dönüşlülük zamirleri, 3. İşaret zamirleri, 4. Belirsizlik zamirleri, 5. Soru zamirleri şeklinde bulunduğu tespit edilmiştir. Bu yönden Türkiye Türkçesiyle oldukça benzerlik göstermektedir. Kişi zamirlerinden 1. teklik şahıs ve 3. Çokluk şahısta ses değişimi bulunmaktadır. Ben>men, onlar>olar şeklinde yazılmaktadır. Bunun dışındaki kişi zamirlerinin yazımı Türkiye Türkçesindekiyle aynıdır. Belirsizlik zamirlerin de ise "h" sesinin olmaması dikkatimizi çekmiştir. Hepimiz>epimiz, herkes>erkes, hiç kimse>iç kimse şeklinde görülmektedir.

Şahıs zamirleri, Kırım Tatar Türkçesinde 1. teklik şahısta kelime başı b- > m- değişikliği ile 3. çokluk şahısta zamir "n"sinin kullanılmaması dışında her iki lehçede de şahıs zamirleri aynıdır.

Metinde en çok rastalanan kişi zamiri 1. Teklik şahıs zamiri yalın hâli olan "men" toplamda 36 cümlede geçmektedir. 1. Teklik şahsın yükleme hâli olan "meni" 21, yönelme hâli olan "mańa" 35, bulunma hâli olan "mende" 4, çıkma hâli olan "menden" 5, vasıta hâli olan "menimnen" 1, ilgi eki almış olan "menim" 22 cümlede geçmektedir.

2.Teklik şahsın yalın hâli olan "sen" 7, yükleme hâli olan "seni" 7, yönelme hâli olan "sańa" 6, bulunma hâli olan "sende" 1, çıkma hâli olan "senden" 1, ilgi eki almış olan "senin" 1 cümlede geçmektedir.

3. teklik şahsın yalın hâli olan "o" 14, yükleme hâli olan "onı" 14, yönelme hâli olan "oña" 19, bulunma hâli olan "onda" 1, vasıta hâli olan "onıñnen-onıñle" 6, ilgi eki almış olan "onıñ" 29 cümlede geçmektedir.

1. çokluk şahıs zamiri yalın hâli olan "biz" 20, 1. çokluk şahısın yükleme hâli olan "bizni" 7, yönelme hâli olan "bizge" 10, bulunma hâli olan "bizde" 1, çıkma hâli olan "bizden" 4, vasıta hâli olan "bizlernen" 4, ilgi eki almış olan "bizim" 10 cümlede geçmektedir.

2. çokluk şahıs zamiri yalın hâli olan “siz” 8, 2. çokluk şahısın yükleme hâli olan “sizni” 10, yönelme hâli olan “sizge” 6, bulunma hâli olan “sizde” 2, çıkma hâli olan “sizden” 1, vasıta hâli olan “siziñle” 2, ilgi eki almış olan “siziñ” 11 cümlede geçmektedir.

3. çokluk şahıs zamiri yalın hâli olan “olar” 12, 3. çokluk şahısın yükleme hâli olan “olarnı” 6, yönelme hâli olan “olarğa” 4, vasıta hâli olan “olarnen” 1, ilgi eki almış olan “olarnıñ” 8 cümlede geçmektedir.

İnceledğimiz metinden hareketle ulaştığımız şahıs zamirleri aşağıdaki tablada dikkatlere sunulmuştur.

İşaret zamirleri, çokluk şahıslarda, Türkiye Türkçesinden farklı olarak zamir “n”si almamaktadır.

Metinde geçen işaret zamirleri şu şekildedir: “Bu” işaret zamiri 3, “bunı” işaret zamiri 6, “buña” işaret zamiri 5, “bular” işaret zamiri 1, “bularnı” işaret zamiri 3, “bularnıñ” işaret zamiri 1, “şunı” işaret zamiri 2, “onı” işaret zamiri 2 cümlede geçmektedir.

İşaret zamirleri dönüşlülük ve soru zamirinden daha çok, belirsizlik ve kişi zamirlerinden ise daha az geçmektedir.

Dönüşlülük zamiri olarak Türkiye Türkçesinde *kendi*, Kırım Tatar Türkçesinde ise *öz*

ya da *kendi* kelimeleri kullanılmakla birlikte daha çok *öz* kelimesi kullanılmaktadır.

Dönüşlülük zamirinin 1. teklik şahıs zamiri yalın hâli olan “özüm” 6, 1. Teklik şahsın yükleme hâli olan “özümni” 4, 3. teklik şahsın yalın hâli olan “özü” 7, yükleme hâli olan “özüni” 4, yönelme hâli olan “özüne” 4, ilgi eki almış olan “özüniñ” 4 cümlede geçmektedir. 2. çokluk şahıs zamiri yalın hâli olan “özüñiz” 2 cümlede geçmektedir. Çalışmamızda toplamda 31 tane dönüşlülük zamirinin geçtiği cümle bulunmaktadır.

Soru zamirleri metinde çok az soru zamiri bulunmaktadır. “kim” soru zamiri 6, “nesini” soru zamiri ise 1 cümlede geçmektedir. Metnin geneline baktığımızda en az örneğin soru zamirlerinden olduğunu görmekteyiz.

Belirsizlik zamirlerinin kullanılışına baktığımızda Kırım Tatar Türkçesi ile Türkiye Türkçesi arasında büyük bir benzerlik olduğunu görmekteyiz. Bazı ses olaylarının meydana geldiğine dikkat çekmek gerekmektedir. Örneğin; epimiz>hepimiz, iç kimse>hiç kimse…Bu iki örneğe bakacak olursak Kırım Tatar Türkçesinde "h" sesinin kullanılmadını görürüz.

Belirsizlik zamirleri metinde oldukça fazla geçmektedir. "epimiz" 7, "epimizge" 2, "epimizni" 2, "epimizniñ" 1, "epiniz" 1, "episi" 9, , "episini" 2, "er kes" 9, "er kesniñ" 2, "şey" 8, "şeyler" 3, "şeylerge" 1, "kimse" 6, "kimsege" 3, "kimseniñ" 2, "kimerseniñ" 1, "iç kimse" 1, "birisi" 3, "iç birisini" 1, "birinde" 1, "er birimiz" 1, "bazıları" 1, "başqaları" 1, "çoqusı" 1 cümlede geçmektedir. Toplamda 70 cümlede belirsizlik zamiri bulunmaktadır.

Ayrıca vasıta hâl eki olan +nan, +nen "ilen" biçimi gerileyici benzeşme yoluyla "inen" olduktan sonra kök sesi olan "i"yi düşürmekte ve ek "nan" şeklinde ortaya çıkmaktadır. (Buran,1996:238) Vasıta hâli eki, eser genelinde Türkiye Türkçesinden farklı olarak /+nen/ şeklinde kalınlık incelik uyumuna dâhil olmadan kullanılmıştır. Cümlede buna örnekler vardır:

*Aqşam evge **onıňnen** beraber qaytmaq, açuvnıň sebebini bilmek qararına keldim.(18-27)*

[Akşam eve onunla beraber dönmeye, sinirinin nedenini öğrenmeye karar verdim.]

***Onıňnen** körüşip laqırdı etmek qıyın olur.(29-37)*

[Onunla görüşüp konuşmak zor olur.]

***Olarnen** nice qıyınlıqlarnı açlıq ve çıplaqlıqnı beraber keçirdik.(20-11)*

[Onlarla nice zorlukları, açlık ve çıplaklığı birlikte geçirdik.]

Vasıta hâli ekinin kalınlık incelik uyumuna uyduğu tek bir cümle vardır:

Menimnen *nazlı nazlı söylendiler.(64-15)*

[Benimle nazlı nazlı konuştular.]

Zamirlerin isim tamlamalarında kullanılması ise şu şekildedir: Tamlayanı 1. Teklik şahıs zamiri olan "menim" 19, 2. Teklik şahıs zamiri olan "senin" 2, 3. Teklik şahıs zamiri olan "onıñ" 20, 1. Çokluk şahıs zamiri "bizim" 5, 2. Çokluk şahıs zamiri olan "sizin" 9, 3. Çokluk şahıs zamiri olan "olarnıñ" 9 cümlede geçmektedir. Tamlayanı dönüşlülük zamiri olan "özüniñ" 3, tamlayanı belirsizlik zamiri olan "er kesniñ" 2, "epimizniñ" 1, "iç kimsenin" 1, tamlayanı işaret zamiri olan "bularnıñ" 1 cümlede bulunmaktadır. Tamlananı dönüşlülük zamiri olan "özü" 1, "özüne" 1, tamlananı belirsizlik zamiri olan "episi" 3, "episini" 1, "iç birisini" 1, tamlananı soru zamiri olan "nesini" 1 cümlede geçmektedir.

Fiilimsi grubunda özne görevinde kullanılan zamirler söyledir: 1. Teklik şahıs zamiri "men" 2, 2. Çokluk şahıs zamiri "biz-bizler" 2, 3. Çokluk şahıs zamiri "olar" 3, belirsizlik zamiri olan "er kes" 1, dönüşlülük zamiri olan "özüm" 1, "özü" 1 cümlede geçmektedir.

Fiilimsi grubunda nesne görevinde kullanılan zamirler söyledir: 1. Teklik şahıs zamiri yükleme hâli "meni" 4, 2. teklik şahıs zamiri yükleme hâli"seni" 1, 3.teklik şahıs zamiri yükleme hâli "onı" 6, işaret zamiri olan "bunı" 2, işaret zamiri olan "şunı" 1, işaret zamiri olan "bularnı" 1, işaret zamiri olan "olarnı" 1 cümlede geçmektedir.

Fiilimsi grubunda yer tamlayıcısı görevinde kullanılan zamirler söyledir: 1. Teklik şahıs zamiri yönelme hâli "maña" 1, 1. teklik şahıs zamiri çıkma hâli"menden" 1, 1.çokluk şahıs zamiri yönelme hâli "bizge" 1, 2. Çokluk şahıs zamiri bulunma hâ1i "sizde" 2, işaret zamiri olan "buña" 2, işaret zamiri olan "oña" 5 cümlede geçmektedir.

Edat grubunda isim unsuru olarak kullanılan zamirler iki tanedir. 1. Teklik şahsın çıkma hâli olan "menden" 1, 3. Teklik şahsın yönelme hâli olan "oña" 1 cümlede geçmektedir.

Öge olmaları bakımından ele alacak olursak, zamirlerin kullanılışı şöyledir: İsim cümlelerinde ve fiil cümlelerinde özne oluşu: İsim cümlelerinde özne olarak kullanılışına 8

örnek cümle vardır. “sen” 1, “bizler” 1, “siz-sizler” 2, epimiz 1, “epiniz” 1, “episi” 1, “özü” 1 cümlede bulunmaktadır.

Fiil cümlelerinde özne olarak kullanılışına toplamda 75 örnek vardır. Bunlar şu şekildedir: “men” 17, “sen” 2, “o” 13, “biz-bizler” 9, “siz-sizler” 4, “olar” 3, “özüm” 3, “özü” 2, “özüñiz” 1, “epimiz” 5, “episi” 3, “er kes” 4, “kim” 3, “kimse” 6.

Zamirlerin cümlede nesne olarak kullanılışı şu şekildedir: “meni” 10, “seni” 4, “onı” 6, “bizni-bizlerni” 4, “sizni-sizlerni” 8, “olarnı” 5, “bunı” 1, “özümni” 3, “özüni” 1, “epimizni” 2, “episini” 1, “başqalarnı” 1, “bularnı” 1, toplamda 47 cümle bulunmaktadır.

Zamirlerin cümlede yer tamlayıcısı olarak kullanılması şu şekildedir: “maña” 23, “saña” 5, “oña” 10, “bizge-bizlerge” 4, “sizge” 3, “olarğa” 1,” buna” 1, “kimsege” 2, “epimizge” 1, “özüne” 1, “mende” 2, “onda” 1, “bizde” 1, “menden” 2, “senden” 1, “bizden” 2’dir.

Zamirlerin cümlede yüklem olarak kullanılışı ise şu şekildedir: “mende” 1, “menim” 1, “sende” 1, “birisi” 1, toplamda 4 cümle bulunmaktadır.

Zamirler, cümlelerde özne, nesne, yer tamlayıcısı, yüklem işlevleriyle kullanılmıştır. İsim cümlelerinde özne olarak kullanıldığı 8 tane örneğe rastlanırken, fiil cümlelerinde özne olması bakımından 75 tane örnek tespit edilmiştir. Fiil cümlelerinde zamirler, özne olarak çok daha fazla kullanılmıştır. Fiil cümlelerinde en çok kullanılan zamir ise 1. Teklik şahıs zamiri olan men>ben’dir.

Zamirlerin cümlede kullanılışlarından Türkiye Türkçesinden farklılık gösterdiğini Türkiye Türkçesi çevirilerinde fark etmekteyiz.

***Men**, o evlatnı qaç yıl beklegenimni bilse ediñiz, Apacan! (90-25)*

[Benim o çocuğu kaç yıl beklediğimi bilseydiniz, Apacan!]

***Onı** baqıp, bayırlarda arıq çetleriñde otlatam.(11-21)*

[Ona bakıp, bayırlarda tarla kenarlarında otlatıyorum.]

KAYNAKÇA

Alçakır, R. (2022). Çorum Sungurlu'da Yaşayan Kırım Tatar Türklerinin Sözlü Kültür Ürünlerinin Değerlendirilmesi. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hitit Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

Arçın, S. M. (2016). Tarihî Türk Lehçelerinde ve Çağdaş Sibirya Türk Lehçelerinde Zamirler. (Yayımlanmamış doktora tezi). Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.

Atabay, N., Kutluk, İ., & Özel, S. (1976). Sözcük Türleri I, Türk Dil Kurumu Yayınları.

Ay, Ö. (2013). Türkiye Türkçesi Ağızlarında Kullanılan Dönüşlülük Zamir(ler)i Üzerine, Diyalektolog, S. 7, (ss. 13-30).

Banguoğlu, T. (1990). Türkçenin Grameri. Türk Dil Kurumu Yayınları.

Banguoğlu, T. (2011). Türkçenin Grameri, Türk Dil Kurumu Yayınları, (ss. 528).

Başal, A. (2006). Birinci Şahıs Zamirlerinin Kullanımı: Bilimsel Dergi Makalelerinde Derlem Tabanlı Çalışma. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Bilgegil, M. K. (1984). Türkçe Dilbilgisi. Dergâh Yay.

Bozkurt, F. (1995). Türkiye Türkçesi. Cem Yayınevi.

Çalışır Zenci, S. (2015). İkinci Dil Olarak Türkçe Ediniminde Açık ve Örtük Adıllar. (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çolak, D. (2013). Çağdaş Saha (Yakut) Edebiyatı Eserleri Üzerine Bir Gramer İncelemesi (Sıfat, Zamir, Zarf, Edat). (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Demir, K. (2017). Altun Yaruk Örneğinde Eski Uygur Türkçesinde Zamirler. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Demirci, K. (2010). Teorik Bir Yaklaşımla Zamirler. Grafiker Yayınları

Demirci, K. (2010). Teorik Bir Yaklaşımla Zamirler: Ural ve Altay Dillerindeki Zamirlerin Toplu Listesi. Grafiker Yayınları.

Demirci, K. (2014). Zamirler Dilbilimsel Bir Yaklaşım. Akçağ Yayınları

Deny, J. (1941). Türk Dili Grameri (Osmanlı Lehçesi) (Çev. Ali Ulvi Elöve)Maarif Matbası

Devellioğlu, F. (1982). Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat. Aydın Kitabevi Yayınları Sözlük Dizisi: 2

Devellioğlu, F. (2010). Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugatı. Aydın Kitabevi

Ediskun, H. (1985). Türk Dilbilgisi. Remzi Kitabevi

Emre, A. C. (1931). Yeni Bir Gramer Metodu Hakkında Layıha I.

Eraslan, K. (2012). Eski Uygur Türkçesi Grameri. Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara

Erdal, M. (2004). A Grammar Of Old Turkich, Leiden-Boston: Brill Handbook Of Oriental Studies

Ergin, M. (1984). Türk Dil Bilgisi. Boğaziçi Yayınları.

Ergin, M. (1993). Türk Dil Bilgisi. Bayrak Yayınları.

Erten, M. (2008). Ek Hâlindeki Zamirler Sorunu: İlgi Zamiri, İyelik Zamiri. Türk Dili, Ankara, S. 675, S. 218-222.

Gabain, A.V. (1988). Eski Türkçenin Grameri. (Çev. Mehmet Akalın), Türk Dil Kurumu Yayınları

Gencan, T. N. (1966). Dilbilgisi. Türk Dil Kurumu Yayınları: 243

Gencan, T. N. (1979). Dilbilgisi. Türk Dil Kurumu Yayınları, 4. Baskı

Grönbech K. (1995). Türkçenin Yapısı, (Çev. Mehmet Akalın), Türk Dil Kurumu Yayınları

Güneş, S. (1997). Türk Dili Bilgisi

Güzel İnan, S. (2019). Metin Türlerinin Öğrenci Başarısına Etkisi (Sıfat-Zamir-Zarf Öğretimi). (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

İnalcık, H. (2017). Kırım Hanlığı Tarihi Üzerine Araştırmalar 1441-1700, İstanbul: İş Bankası Kültür Yay.

İnsel, N. (1998). Özbek Türkçesinde Zamirler, Sıfatlar ve Zarflar ve Edatlar. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Karaağaç, G. (2012). Türkçenin Dil Bilgisi, Akçağ Yayınları.

Karaatmaca, M. (2002). Zamirlerin Tarihsel Gelişimi. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kaya, P.N. (2021) Türkiye'de Zamirlere İlişkin Yapılmış Akademik Çalışmalar Üzerine Bir İnceleme, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Kocasavaş, Y. (1995). Türkçede Şahıs Zamirleri. (Yayımlanmamış doktora tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kocasavaş, Y. (2004). Türkçede Şahıs Zamirleri, Türk Dil Kurumu Yayınları.

Koç, A. (2006). Arapça ve Türkçede Zamirler -Karşıtsal Çözümleme. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Korkmaz, Z. (1992). Gramer Terimleri Sözlüğü, Türk Dil Kurumu Yayınları: 575

Korkmaz, Z. (2003). Gramer Terimleri Sözlüğü, Türk Dil Kurumu Yayınları

Korkmaz, Z. (2009). Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi (3. Baskı). Türk Dil Kurumu Yayınları

Korkmaz, Z. (2011). Türkçede Eklerin Kullanılış Şekilleri ve Ek Kalıplaşması Olayları, Türk Dil Kurumu Yayınları

Korkmaz, Z. (2014). Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara: s.827

Kurtnezir, Z. (2000). Kırım Tatar Edipleri, Tavriya Yayınları, Akmescit, S.181-182

Laçiner, A. (2019). Lehçeler Arası Temas Açısından Polatlı ve Çevresinde Yaşayan Kırım Tatar Türkleri. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Maşkaraoğlu, S. (2018). Kırım-Tatar Söz Varlığı. (Yayımlanmamış doktora tezi). Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Memetov, A.M.(2006) Zemaneviy Kırımtatar Tili, Kırımdevokuvpedneşir Yayınları, s.217-224

Öner, Ö. (2007). Türkiye Türkçesi Yazın Dilinde İşaret Zamirlerinin Kullanım Özellikleri. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Sultanzade, V. (2014). "Zamir N'sinin Kaynağı Hakkında", Dil Araştırmaları Dergisi Güz-Sayı:15, S.95-104.

Şen, B. (2019). Türkçe Tekil Adılların Erişebilirlik Kuramına Dayalı İncelemesi. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Taze, M. (2017). Derin Öğrenme ile Zamir Çözümlemesi. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İzmir Ekonomi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

Tekin, T. (2003). "Üçüncü Kişi İyelik Eki Üzerine", Makaleler 1 Altayistik, Grafiker Yayınları, (ss. 131-138).

Tosik, H. (2020). Türkiye Cumhuriyeti Meb'e Bağlı Özel ve Devlet Okullarında Öğrenim Gören 4.Sınıf Öğrencilerinin Yazdığı Hikâyelerin Cümle Uzunluğu, Sıfat, Zamir Kullanımı ve Anlatım Biçimleri Açısından İncelenmesi. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Üstünova, K. (2018). Ad Tamlaması-İyelik Öbeği Ayrımı. Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi, S. 641, s. 418-425.

Vatan, M. (2009). Türkçe Konuşan 2,5-9 Yaş Aralığındaki Kekeme Çocukların Kullandıkları İsimler, Sıfatlar, Zarflar, Edatlar, Bağlaçlar ve Zamirlerdeki Takılmalarının Biçim ve Cümledeki Konum Açısından İncelenmesi. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Anadolu Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Yiğitbaşı, H. (1991). Kutadgu Bilig'deki İsim ve Zamir Çekimleri. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yüksel, Z. (2005). Kırım Tatar Türkçesi Grameri Ses ve Şekil Bilgisi, Ankara: Semih Eğitim Kültür Yayınları, s.275-283

ÖZ GEÇMİŞ

Ad Soyad: Pakize Nurcan KARAKAŞ	
Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite	Erzincan Üniversitesi
Fakülte	Eğitim Fakültesi
Bölümü	Türkçe Eğitimi
Yüksek Lisans	
Üniversite	
Enstitü Adı	
Ana Bilim Dalı	
Programı	
Makale ve Bildiriler (Varsa)	